

Takács László–Kovács Zsolt
Hejőbába története

*„Ne vegyük a dolgot, amint lennie kellene,
hanem amint van, s úgy az embereket.”
(Széchenyi István)*

Takács László–Kovács Zsolt

Hejőbába története

Hejőbába, 2002

Írta és szerkesztette:
Takács László

Forrásgyűjtés:
Takács László–Kovács Zsolt

Fotók, rajzok, borító:
Kovács Zsolt

Lektorálta:
Dr. Tóth Péter
a történelemtudományok kandidátusa

A kötet megjelenését támogatta:
TVK Rt. a „Dél-borsodi régióért” Alapítvány

Nyomdai előkészítés:
Garay

Nyomda:
Maxima Cs-A Kft.
3531 Miskolc, Kiss Ernő u. 25.

Felelős vezető:
Kundráth Csilla

A könyvet kiadja:
Hejőbába Község Önkormányzata

Felelős kiadó:
Juhász Barnabás
polgármester

ISBN 963 202 913 5

Tartalom

Tartalom	7
Előszó	9
I. Hejőbába forrásai, a kutatás jellemző sajátosságai	11
II. A földrajzi- és természeti környezet	15
A táj és annak kialakulása	15
Vízrajzi-, talaj- és éghajlati viszonyok	19
III. A vidék növény- és állatvilága	25
A növényzet	25
Az állatvilág	29
IV. A község néveredete és helynevei	31
A község neve és írásmódja	31
A község helynevei	33
V. Hejőbába és vidékének őskori kultúrái	37
A kőkorszakok	37
A fémkorszakoktól a honfoglalás koráig	40
VI. Birtoklástörténet	47
A kora középkor századai	47
A XVI–XVII. század	55
VII. A település és környéke a XVIII–XIX. században	69
VIII. A népesség száma és összetétele	89
A középkor évszázadai	89
II. József-féle népszámlálástól napjainkig	94
IX. A község településföldrajza	109
A falu településrendje	109
A közhasznú épületek	118
A falu határa	123
A közlekedés, az infrastruktúra fejlődése	124
X. A község lakóházai, építkezése	133
XI. A település igazgatása	147
Hejőbába és a megyei közigazgatás	147
A faluközösség a kapitalizmus koráig	151
A község és igazgatása a kapitalizmus korától napjainkig	158
XII. Hejőbába társadalma	167
Bába a feudalizmus időszakában	167
A kibontakozó kapitalizmustól napjainkig	180

XIII. Gazdálkodás-, gazdaságtörténet	191
Határhasználat, falusi gazdálkodás kialakulása, annak jellemzői	191
A XVIII. század elejétől a jobbágyfelszabadításig	195
A jobbágyfelszabadítástól napjainkig	202
XIV. A katolikus egyház története	217
Kezdetek, a filiától az önálló anyaegyházig	217
A templom	226
Egyéb egyházi építmények	232
A Bükk-Sebe Római Katolikus Alapítvány	237
XV. A református egyház története	239
A gyülekezet és lelkészei	239
A templom és a plébánia épülete	254
XVI. Oktatás, művelődés, civil szervezetek	267
A felekezeti iskolák	267
Az állami oktatás	281
Az iskolán kívüli művelődés, a civil szervezetek	285
XVII. A falu egészségügye	293
A szülésznőktől a háziorvosig	293
A temető	298
A Pszichiátriai Otthon	301
XVIII. Időrendi táblázat	303
XIX. Forrásjegyzék	307
XX. Irodalomjegyzék	309
XXI. Rövidítések jegyzéke	321
XXII. Leggyakrabban használt régi- és idegen szavak, fogalmak magyarázata	323

Előszó

A történelem időkerete folyamatosan forog, nem áll meg. Nemrég zártunk le egy évezredet, és annak tanulságait, tapasztalatait figyelembe véve elkezdünk egy következőt. Mindannyiunknak arra kell törekedni, hogy tudásunk legjavát adva alakítsuk környezetünket, hogy azzal utódaink elismerését is kivívjuk. Hejőbába község önkormányzata erkölcsi kötelességének érezte, hogy maradandó alkotással tisztelegjen az új évezred kezdetén a múlt, az ősök emléke előtt. Ez ösztönözte a képviselőtestületet arra, hogy elkészíttesse és megjelentesse a település helytörténeti monográfiáját.

Hejőbába mindig is egyszerű emberek faluja volt. Lakosainak nagy része kétkezi munkájából élő parasztemberek köréből került ki, akik számára mindig fontos volt, hogy lakóhelyük egyben otthonuk is legyen. Az otthon társadalmi tér: a környék az ott lakókkal, a hozzájuk fűződő kapcsolatokkal, emlékekkel, a régmúlt eseményeivel, a gyökerek megkeresésével. Remélhetőleg a monográfia segít abban, hogy Hejőbába mindannyiunk számára ilyen otthon lehessen.

Az előttünk élőkét úgy kell elfogadnunk, ahogyan éltek, erényeikkel és hibáikkal együtt, mint hús vér embereket általában. Ma és a jövőben is a közös találkozási pontokat kell keresni, azokat, melyek községünk népét közösséggé kovácsolják, összetartják, és nem azokat, amelyek eltávolítanak egymástól. Nemcsak a múltat látja, aki őszintén beszél a régi korokról, hanem a jelenből a jövőbe is tekint. Örök hála és megbecsülés azoknak, akik átadták nekünk üzenetüket!

Kedves Olvasó! Jelenünket és jövőnket elszakíthatatlan szálak fűzik a múlthoz. Ahogy a növény nem hozhat termést gyökere nélkül, úgy mi sem érthetjük a jelenkor történéseit a régmúlt ismerete nélkül. Remélem, a tudományos igénnyel és hitelességgel megírt monográfia hozzásegít mindenkit lakóhelyünk történelmének jobb megismerésében, megértésében. Ajánlom e könyvet mindenkinek, akik hittel, szeretettel, szóval és tettel lokálpatriótaként azon fáradoztak/fáradoznak, hogy szülőföldjük, azon belül Hejőbába felemelkedését és javát segítették/segítsék.

Nem utolsó sorban ajánlom községünk fiataljainak okulás, tisztánlátás, tapasztalatszerzés és tanulás céljából.

Hejőbába, 2002. augusztus 18.

*Juhász Barnabás
polgármester*

I. Hejőbába forrásai, a kutatás jellemző sajátosságai

Hejőbába történetének vizsgálatához a források gyűjtése, feltárása adta az alapot. Lehetőség szerint teljes forrásfeltárára törekedtünk. Az ország különböző levéltáraiban, múzeumaiban fellelhető iratanyag, a nyomtatásban megjelent források, forrás értékű munkák feldolgozására helyeztük a fő hangsúlyt. Megpróbáltuk a munka tudományos értékét a legmesszebbmenőkig növelni, szem előtt tartani a tényyszerűség, a bizonyíthatóság és a hitelesség kérdését. Alapvetően az írott forrásokra hagyatkoztunk, aminek nem mond ellent, hogy a helybéli szájhagyomány, a szóbeli adatközlések vélt vagy valós tartalmát is vizsgáltuk, azokat munkánk során felhasználtuk.

Nincs két egyforma falutörténet. Nincs két település, melynek egyforma forrásanyaga lenne. A fellelt források alapvetően behatárolták a könyv tartalmát. Nem írhattunk egyes, más települések történetét feldolgozó monográfiákban részletesen kifejtett témáról, ha ahhoz nem leltünk fel elegendő iratanyagot. Bizonyos témákat ezért elhagytunk vagy csak részben érintettünk.

Elvértve találkoztunk például a falura vonatkozó dica-jegyzékekkel. A XX. század első feléből a község képviselő-testületi jegyzőkönyvei más helyi iratokkal együtt jórészt elpusztultak, eltűntek vagy leselejteztek őket, ami nagyban nehezítette e korszak történeti feldolgozását. Csak néhány képviselő-testületi ülés kivonata maradt fenn a Nemesbikki Körjegyzőség iratai között, ahol elvértve találtunk Bábára vonatkozó forrást. Az alispáni- és a főszolgabírói iratok szintén elég hiányosan maradtak ránk. Az előbbi feldolgozását ezért mellőztük. Adósok vagyunk a településre vonatkozó XVI–XVII. századi dézsma-jegyzékek feldolgozásával is. Szegényes a Bábára vonatkozó kora-középkori iratanyag is. Egyedi források hiánya miatt nem volt célszerű önálló néprajzi fejezetet alkotni.

Természetesen a könyvnek egyéb hiányosságai is lehetnek. A terjedelem és az idő mindvégig behatárolták lehetőségeinket. Mindenről nem

II. A földrajzi- és természeti környezet

A táj és annak kialakulása

A megye tájainak története a geológiai óidőben, a variszcida hegységképződésig vezethető vissza. Az Upponyi- és a Szendrői-hegység és a 900 millió éves kőzetből álló Ronyva-menti kristályos rög ennek az ősföldrajzi fejlődésnek az eredménye. A karbontól a triász végéig, mintegy 70 millió éven át a tájat borító tengerből mészkő-, dolomit-, homokkő- és agyagrétegek rakódtak le. A krétában meginduló és a harmadidőszakban is folytatódó hegységképző folyamatok a tengeri üledékekből alakították ki a gyúrt röghegységeket, a Bükk- és az Aggtelek-Rudabányai hegyvidéket. Az alpi orogenetikus mozgások a Bükk kőzetanyagát redőkbe gyúrták és kiemelték. A harmadidőszakban a kiemelt területek lepusztultak, és a lepusztulás-termékek a környező tengerekben felhalmozódtak. A tengeri üledékképződés mellett a miocén vulkánosságának is nagy szerepe volt a tájfejlődésben.¹

A miocén kor közepén, 15–16 millió évvel ezelőtt a kéregszerkezeti mozgások hatására az alpi-kárpáti hegységrendszer emelkedése erőteljessé vált, és megindult a Kárpát-medence belső területeinek süllyedése. A kialakuló medencében előrenyomult a tenger.²

A Pannon-tenger, illetve -tó feltöltődése 8 millió éven át tartott, és Magyarország területén mintegy 5000 km³ üledéket rakott le. A közép-hegységek peremén 100–600, a medence belsejében 600–4500 m vastag rétegsorok fejlődtek ki. A Pannon-tavat a kárpáti hegységkeret felől érkező, sok hordalékot szállító folyók a pliocén végére teljesen feltöltötték.³

A negyedidőszakban tovább folytatódott az alföldi területek süllyedése és feltöltődése. A földtörténeti időszámítás utolsó 2,5–3 millió évében

---

1. Frisnyák, 1995. 6–5.

2. Veres-Viga, 2000. 7. Benne: Frisnyák Sándor: A település földrajzi képe. 7–28.

3. Uo.

(a negyedidőszakban) megváltozott a klíma. A pleisztocén (= jégkor) utolsó harmadában – amikor hazánkat jégtakaró borította –, az évi középhőmérséklet +2 és -3 °C, a januári -12 és -14 °C, a júliusi +12 és +14 °C körül lehetett. Az Alföldre érkező folyók terjedelmes hordalékkúp-övezetet hoztak létre a hegyvidék és a síkság határán. A Sajó, a Hernád és más kisebb folyók hordalékkúp építése a Hortobágy és a Hajdúság vidékéig terjedt. A vidék pannon-tengeri üledékére a jégkori vízfolyásokból 150–160 m-es, dél felé – a Tisza mai vonalán – 300–320 m-es folyami kavics, homok és iszap rétegsor rakódott le. Az ősfolyók hordalékkúp-építő tevékenysége a pleisztocén végéig tartott. A pleisztocén és a 10 000 éve tartó holocén (jelenkor) határán az alföldperemi süllyedékek és a Tisza-árok kialakulása megváltoztatta a hidrográfiai hálózatot. A Tisza menti süllyedékek (pl. a Borsodi-ártér) derékba vágták az északról lefutó folyókat, azok a Tisza jobb parti mellékfolyójává váltak. A folyók irány- (meder-) változásainak nyomait, a feltöltött meder-maradványokat ma is megfigyelhetjük a Muhi-pusztán, Ónod térségében vagy még délebbre levő területeken. A hordalékkúp legrégebbi folyómeder-maradványa a Mezőcsát és Igrici között található Énekes-ér és a vele közvetlen kapcsolatban lévő, de kisebb méretű Malota-ér. A Hejő mai

Az ún. Juhász-árka valószínűleg a Hejő régi medre a falutól délre

rüllevő tágabb régiót ÉK–DNY irányban egy természeti, földrajzi nagytáj-határ választja ketté. Az Alföld találkozik itt az Északi-középhegységgel. Az északi területek a Bükkalja nevű kistáj-csoporthoz és a Miskolci-Bükkalja nevű kistájhoz tartoznak. A mikrorégió alföldi része az Észak-Alföld hordalékkúp-síkság középtáj, a Borsodi-Zempléni-síkvidék kistáj-

folyása mentén még egy ősi meder-sorozat látható, amely régebbi Sajó-medrekkel azonosítható.⁴

A földtörténeti jelenkorban a természeti erők mellett a társadalom is egyre inkább tájformáló-, környezet-átalakító tényezőként hat a földrajzi környezetre.

A Hejőbábat kö-

4. Uo. 7.

csoport és a Borsodi-Mezőség nevű kistájhoz tartozik, benne Hejőbábával. Ennek domborzata hullámos síkság, melyet Mezőnyárád és Emőd vonalában alacsony domblábi hátak tagolnak, közöttük a Bükkből érkező patakok széles völgyeivel.⁵

A Borsodi Mezőség (Borsodi-sík) É-on a Bükkaljával határos. ÉK-en a Sajó hordalékkúpjáig ér és ettől Hejőszalonta–Mezőcsát–Ároktő vonalán válik el. D-i határa a Tiszával párhuzamosan fut. Ny-on szinte észrevétlenül megy át a Laskó–Eger szomszédos hordalékkúpjába. Felszíne É-ról D-i irányba fokozatosan lejt. É-on még 100–110 m körüli tengerszintfeletti magasságok uralkodnak, D-en a legmélyebb pontja 91 m.⁶ Hejőbába tengerszint feletti magassága 98–100 méter.

Felépítése jórészt a pleisztocénban ment végbe, de a felsőbb rétegekben a folyamat a legfiatalabb pleisztocénban és a holocénban is tartott. Éppen ezért felszínén mindenütt csak legfiatalabb pleisztocén végi és holocén képződményeket találunk, főleg homok és finomabb üledékek formájában. Folyóvízi kavics elsősorban Mezőkövesd környékén jelenik meg a felszínen nagyobb kiterjedésben. Anyaga többségében a Bükkből áttelepített idős hordalékkúpok kavicsa. D-i irányba (Szentistván) a kavics anyaga finomodik és a bükki eredetű kavicsok jutnak túlsúlyra. Nagyobb elterjedésű a folyóvízi homok. A mélyfúrások mindenütt feltárták a vékonyabb-vastagabb, többnyire agyaggal vagy iszapos agyaggal váltakozó folyóvízi homokot.

A hasznosítható ásványkincsek közül legfontosabb a felsőpannóniai képződményekben található lignit (Bükkábrány). Gazdasági érték a terület kavicsa és homokja, melynek termelése ma is több helyen folyik.

A táj alapja felsőpannóniai képződmény, amelyre középső részében általában vékony homokrétéggel megszakított levantei agyag, iszapos agyag települ. Vastagsága a szerkezeti mozgásoknak megfelelően különböző. A felsőpliocén üledékekre legtöbb esetben átmenet nélkül települ a pleisztocén folyóvízi kavics. A Bükkből érkező patakok a bükkaljai hordalékkúp építése során a pleisztocén folyamán vastag hordalékot raktak le ezen a területen is. A hordalékkúp a pleisztocénban D-i irányba tovább terjedt. A Tisza bal partján lévő terület homokja is a patakok hordalékkúpjából származik. A hordalékkúp anyaga helyről-helyre erősen változik: a K-i részen finomabb rétegek, elsősorban iszapos agyag és agyag uralkodnak, de kavicsréteg is megtalálható.

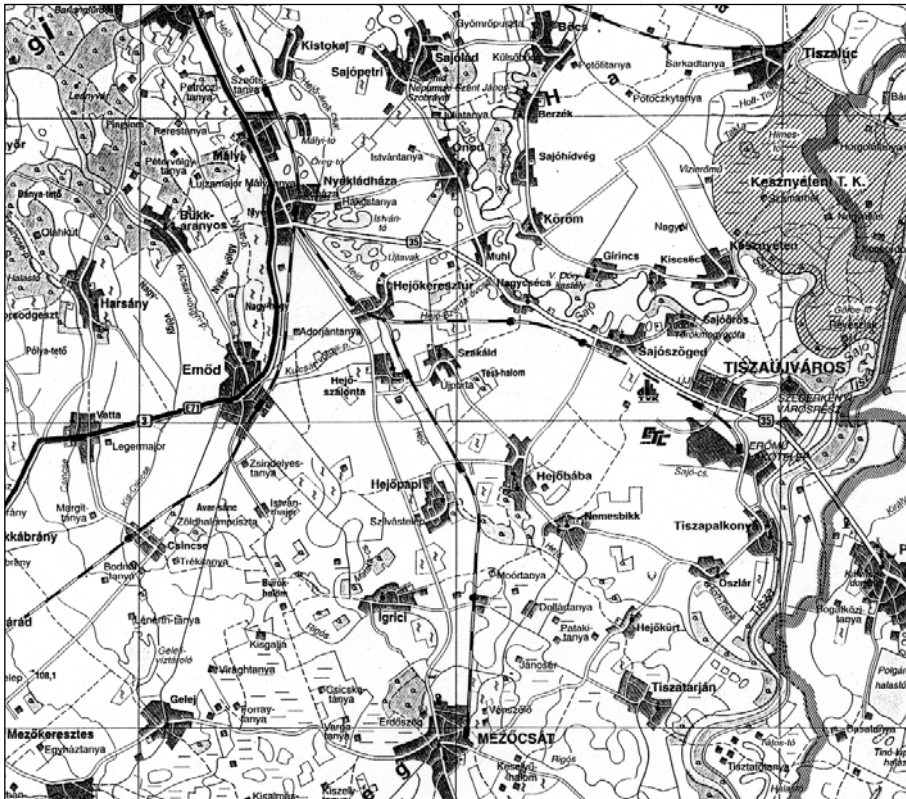
5. Tózsá, 1994. 197–198.

6. Marosi–Szilárd, 1969. 184–187. A Borsodi-Mezőségre vonatkozó adatainkat a továbbiakban is innen vettük.

A felsőpleiocén mozgások a pleisztocénban is tovább tartottak. Ennek hatása Mezőkeresztes–Gelej–Emőd határában tereplépcső formájában a felszínen is visszatükröződik. A lépcső (párkánysík) alját megközelítően a 100 m-es szintvonal jelöli.

A hordalékkúp épülése az egész pleisztocénban tartott. Valószínű, hogy fejlődése a pleisztocén középső és fiatalabb időszakában – a bükk-aljai völgyek kimélyülésével és ezzel a felső hordalékkúp épülésének befejeztével – erősebb intenzitással folytatódott. A felszínen vagy a felszín közelében lévő hordalékanyag würm, illetve részben holocén korú.

A hordalékkúp felszíne ma meglehetősen sík, egyenletes. Kisebb térszíni kiemelkedések az egyes patakok würm kori lefutáshelyei, ahol a patakok tevékenysége következtében a térszín átlag 3 m-re emelkedik a hordalékkúp laposai fölé. Ezekon az ÉNy–DK-i irányú homokhátakon többnyire települések ülnek. A kiemelkedő részek szárazon maradt homokja a würmben kisebb eolikus felszínalakító tevékenység hatása alá került. Ennek következményeként vékony homoklepel vagy löszös homok fedi ma ezeket a magasabb részeket.

Hejőbába és a környező települések

Változatosságot jelentenek még a táj arculatában az elhagyott folyómedrek. Ezek legtöbbje holocén korú. A Ny-i részen sűrűn fordulnak elő, a K-i részen az erősebb feltöltődés miatt gyérebb számban figyelhetők meg. Mélységük az 1–2 m-t ritkán haladja meg.

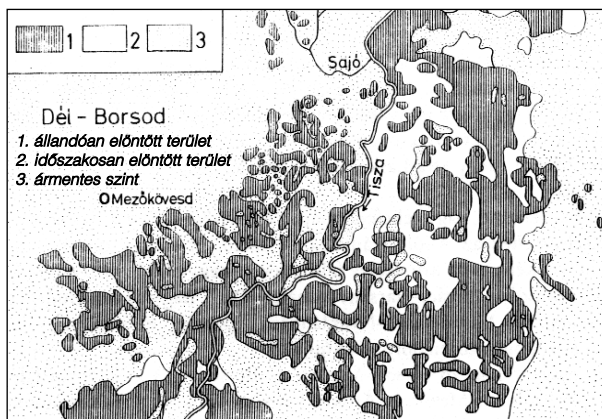
Hejőbába a Mezőcsát–Nyékládháza közötti úttól keletre fekszik, a megyeszékhelytől, Miskolctól 30 km távolságra délre, ugyanakkor Tiszaújvárostól mintegy 15 km-re nyugatra. Vasútállomása a Nyékládháza–Mezőcsát szárnyvonal mentén található. A Hejőbábát körülvevő települések: Hejőpapi, Szakáld, Nemesbikk, Hejőkürt, Nagycsécs, Sajószöged és Tiszaújváros.

Vízrajzi-, talaj- és éghajlati viszonyok

A község a Hejő menti síkságon terül el, melyet a Bükkből lefutó vagy a Bükk lábánál eredő patakok szabdalnak fel. A terület valamikor a Hejő, a Sajó és a Tisza ártere volt, mocsarakkal, ártéri erdőkkel, dús fűvű legelőkkel, rétekkel. A XVIII–XIX. századi térképek és a XX. száza-

di légi felvételek tanúsága szerint a Hejőpatak a Szinvával párhuzamosan haladva kisebb-nagyobb mocsarakat táplált. Gelej környékén volt ilyen néhány kisebb mocsaras terület. Igrici határában több vízzel teli ősi patakmeder, patkóalakú holtág tanúskodik arról, hogy egykor nyugatabbra folyt a Hejő.

Ugyancsak az Ős-Hejő kusza, bonyolult hálózatát lehet nyomon követni a Mezőcsát és Tiszakeszi közötti területen. Később a Hejő még keletebbre vándorolt, majd többszöri szétágazás és összefolyás után Hejőkürt és Oslár között torkolt a Tiszába, illetve annak egyik hatalmas holtágába. (Régebben Tiszakeszi határában volt a torkolata.)⁷

Dél-Borsod és környékének vízrajzi képe
a XVIII. században

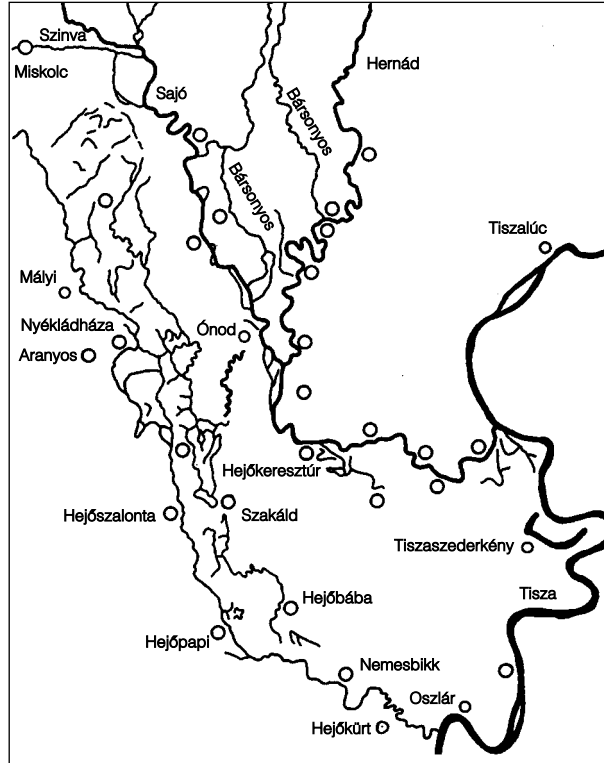
(Közl: Frisnyák–Boros, 1986. 276.)

7. Frisnyák, 1962. 28–31.

A patak kinetikai energiáját – miként Bábán – vízimalmok hasznosították. A Hejő a XIX. század végéig igen mocsaras volt. Az 1780-as években egy katonai felmérés így írt a Bába mellett lévő patakról: „A helység mellett folyik közvetlenül a Hejő folyó egyik ága, ami nagyon mocsaras, és a hidakon és egy amellettt lévő gázlón kívül nem lehet rajta átkelni.”⁸ Még 1851-ben is hasonlólt írtak a Hejőről: „A falu határán folyik a mocsaras Hejő egy ága. Alig észrevehető folyású, fenekes, sáros, nádat, csátét, sást terem.”⁹

A Hejő vizét a XIX. század végén főcsatornává alakították át, s ezt követően a néhány km²-es lápok és mocsarak fokozatosan kiszáradtak. Ugyancsak ebben az időben vette kezdetét a Sajó és a Tisza meder rendezése. A folyók szabályozása után a szántóföldi művelésre alkalmas földterület nagysága megnőtt.

A Hejő a Bükk keleti részének déli oldaláról néhány patak és a görömbölyi-tapolcai források vizét vezetve le részben a Sajóba, részben közvetlenül a Tiszába. A vízrendszere a Kulcsár-völgyi vagy Berek-patakból (26 km, 70 km²), a Kis-patakból (11 km, 16 km²) és a Hejőnek az árapasztó feletti szakaszából (22 km, 91 km²), valamint az árapasztó csatornából (5,6 km) áll.¹⁰ A patak teljes hossza 44 km, vízgyűjtő területe 293 km³.¹¹

A Hejő–Sajó–Hernád vidékének XVIII. századi vízrajzi hálózata (az első katonai felmérés alapján készült vázlatrajz)

(Közl: Frisnyák, 2000. 12.)

8. Csorba, 1990. 23.

9. Fényes, 1851. II. köt. 60.

10. Marosi–Szilárd, 1969. 203.

11. Uo. 200–201.

A patak első szabályozására 1890 és 1906 között került sor. Megás-
ták a Hejő-csatornát Miskolctapolcától le egészen Hejőkürtig, ahol azt a
Tiszába torkoltatták. A hejőkürtiek ezzel azonban nem jártak jól, mivel ha
a Tisza nagyon megáradt, akkor lezárták a Hejő torkolati zsilipjét, hogy a
víz ne folyjon vissza a Tiszából Kürtre. Az nem is folyt, de az áradó Hejő
– mivel a zsilipen a víz nem tudott keresztül folyni – gyakorta elárasztotta
Hejőkürtöt, nagy tavakat alkotva a település határában, amelyeken a
Tapolcáról idehozott fehér tavi rózsák
sokszor színesítették a vidék vízi élővi-
lágát. Az 1930-as évek végén a patak
alsó részét ezért újra szabályozták.
Hejőkeresztúrnál létesítettek egy zsili-
pet, ahonnan egy új csatornát kiala-
kítva a Hejő vizét a Sajóba vezették.
Így szükség esetén Hejőkürt térségét
mentesítették az árvíz-, belvíztől. Egy
idő után ezt a zsilipet egyre gyakrab-
ban tartották csukva, s a Hejő meg-
szűnt élő folyó lenni. A Hejő szabá-
lyozása után a szomszédos mocsarak
15–20 év múlva kiszáradtak.¹²

A Hejő-patak régi medre, a
Juhász-árka

A korábban szétterülő folyó – mé-
lyedéseket és laposokat betöltve lá-
pos, mocsaras, jóformán medernél-
küli volt –, gazdag volt halakban, csí-
kokban, amely sokak számára jó kereseti forrás volt. A szabályozás után
az addig sok helyen 2 km szélességben elterülő folyó 2 méteres meder-
be szorult, Tiszába ömléséig több vízimalmot hajtva. A malmok
1948–1950 körül jórészt megszűntek, a Hejő medre egyre elhanyagol-
tabbá vált, azt benőtte a nád, a sás és a káka. 1958-ban medrét egészen
a Tiszáig újra ásták, illetve kitisztították, két méteres medrében már csak
kb. 1 méter mély víz folydogált.¹³

Ma gyakorlatilag a patak csak az esővíz levezetésére szolgál. A Hejő
vízjárása erősen ingadozó, főleg nyár elején árad, de vízhozama jellem-
zően kicsi. Kémhatása általában gyengén lúgos: 7–8 pH körüli.

A talajvíz mélysége átlagosan 4 méter. Nedvesebb években itt-ott oly-
kor felszínre emelkedik a talajvíz. A talajvízszint ingadozásának mértéke
ugyanazon éven belül is eléri a két-három métert, sokévi átlagban pedig

12. SRKA. Kf. 704. Szikszay, 1978. 10–11.

13. Benke, é.n. 1–2.

annak kétszeresét is. Az ingadozás csökken, ahogy az átlagos szint mélyül és a víztartó réteg szemnagysága durvább lesz. A patakokat kísérő sáv talajvíz mélysége az illető vízfolyás szintjétől függ. A rétegvizek hozama kutanként 100 l/sec alatt van, mélységük 200 méter körüli. A felszíni és felszín alatti vízkészlet kihasználtsága 50 % körüli, a kutak terhelése viszont 80 %. A régió vizei nitrát ion tekintetében szennyezettek, ammónia és nitrit szennyezettségük viszont elhanyagolható. A talajvizek pH-ja általában semleges. Ivásra alkalmatlanok.¹⁴

A hordalékkúp-síkságokon, így a Borsodi-Mezőség északi felében a csernozjom barna erdei talajok, a Borsodi-Mezőség déli részén alacsony termőképességű réti szolonyeczek vannak.¹⁵ A talaj többnyire erősen savanyú, alacsony humusztartalmú, agyagos-vályog összetételű. A vidéken az egyik leggyakoribb típus (30 %-ban) a csernozjom barna erdőtalaj. Jelentős a rossz minőségű, szikes réti szolonyec talajok aránya is (30 %). A szolonyeces réti talajok aránya 19 %, a réti talajoké 10 %.¹⁶ A Borsodi-Mezőség északi része a megye legtermékenyebb, míg a déli fele a legrosszabb termőképességű területe. A Borsodi-Mezőség a magyar föld egyik legkiválóbb gabonatermő vidéke.

Hejőbába határának talaját a XIX. század közepén, az úrbéri tagosítási perek során többször megvizsgálták, s termékenységük szerint osztályozták. Érdeemes felsorolnunk a korabeli forrásokban szereplő egyes földterületekhez tartozó jellemzőket.¹⁷

Először az alsóbábai határ számba vett földjeit soroljuk fel. A Nemesbikkre vezető országút északi árkánál a közlegelő egy része jó minőségű, más része szikes. Az Alomzug és a mellette lévő Nagy lapos közepes minőségű közlegelőnek volt feltüntetve. A Hosszúlapos dús fűvű terület volt. A Ludas és a Bodzás a bikki határ mentén Sajószögednek tartva jó szántó. A Határra járó a Nagy lapon keresztül jó fekete föld, a Bikki határra hajló végén szikes darabokkal. A Hosszú földek a Paplaposig jó minőségű szántók voltak, kintebb a Háromszögük-dűlőre haladva a nemesbikki határra hajló részén több szikes darabbal. A Görbe földek dűlő felé néző nagyobb része azonban a Görbe földekkel együtt jó minőségű. A Rongyos-dűlő jó fekete föld, szikes darabokkal. Az Aranyásó dombos része jó, a Nemesbikk felé hajló terület szikes darabokkal szabdalt. Az Aranyásótól vissza a Szederkényi útnál Bába felé a Czigány és a Rakottyás kút szikes, beljebb a Szederkényi út mentén jó minőségű fekete föld. A Hosszú földek általában jók. A Szakmári jó, de a Szöged felé csúcsosodó végén van

14. Tózsá, 1994. 198–200.

15. Frisnyák, 1995. 11.

16. Tózsá, 1994. 198.

17. B.-A.-Z. M. Lt. VII. 1/c. 19. d. XVI. 39.

egy darab szikes terület. A Rakottvás-dűlőnek a mellette elnyúló laposra hajló része kissé szikes, egyébként jó minőségű. A Határ lapos, az Iván földek és a Cziczkerke part általában jó, a Rókalyuk lapos ugar kaszálóként szikes és jó fekete földet egyaránt tartalmazott.

A Felsőbába határában az Istenföld, a Csókaföld, a Rövid táblák, a Cziczkerke part jó minőségű. A falu felé eső földek szintén azok. A legelők, rétek mind az alsó-, mind a felsőbábiaiak számára a Hejőn túl voltak. A Kis homok, a Visolyi, a Nagyhomok alja a Papi határszéllel párhuzamosan lapályos, közepes minőségű füvet termő területek. A Kondás jó, a Szörhát a faluból kifelé jó fekete föld, ami szép növényzetű rét. Az Erdőalja nagyobb része, melyet a Nagy erdő, a Szúnyog szög, a Pető szög, a Lapos szög és a Kondás szög vesz körül, jónak találtatott. A Papi felé hajló részében vannak finomabb és vastagabb homok keverékű földek, melyek szántónak rosszak. A Szakmári rossz, a Görbe hát rossz, illetve más része közepes. A Part földek és a Nagyrét jó minőségű, a Rókalyuk egy része is jó. Sok azonban az árok, egyenetlen a talaj, néhol kavicsal is vegyített. Az Árkusok név alatt a Lapos szög, a Nagy Árkus, a Kapitány rét, a Sasos és a Kése szög a Hejő mosása, süllyesztései miatt teljesen hasznavehetetlen területként szerepel a XIX. századi forrásokban.

Fényes Elek a XIX. század közepén a következőket jegyezte le a bábai határról: „Szántóföldje fekete homok, termékeny, több részben szikes, a javítást, a jó munkát megkívánja, tiszta búzát, rozsot, árpát, zabot, kukoricát, burgonyát, főzeléket terem”.¹⁸

Hejőbába mérsékelt meleg-száraz éghajlata a mezőgazdaság (és egyéb emberi tevékenység) számára kedvező feltételeket biztosított. Az éghajlati elemek közül a legfontosabb a napsugárzás. Hejőbába és tágabb környezetében a globális sugárzás, a felszín 1 m²-ére jutó sugárzó energia évi összege 4300–4400 MJ (= mega-joule). A napfénytartam átlagosan 1950–2000 óra/év, de ettől nagy eltérések is előfordulnak. A napsütéses órák száma az elméletileg lehetséges napfénytartam 50%-át sem éri el. A borult napok száma – amikor a felhőzet 80 %-ot meghaladó –, átlagosan 120 nap/év. A derült napok száma 50, ilyenkor a felhőzet nem éri el a 20 %-ot. Az évi középhőmérséklet 9,5 °C–10 °C között változik. A januári középhőmérséklet -2,5 °C, a júniusi +20 és +20,5 °C. Az évi közepes hőmérsékleti ingadozás 22,5–23 °C. A hőségnapok száma (30 °C feletti léghőmérséklet esetén) évi átlagban 20, a fagyos napoké (0 °C alatt) 110 körül alakul. Az első fagyok a vidéken október 25., az utolsók április 15. körül jelentkeznek. Az évi abszolút maximumok 33 °C, az abszo-

---

18. Fényes, 1851. I. köt. 60.

lút minimumok átlaga $-18\text{ }^{\circ}\text{C}$.¹⁹

Az évi csapadék-mennyiség 550 mm körül mozog, ebből a kalászosok tenyészidőszakában, március elejétől június végéig kb. 225 mm. A hótakarós napok száma 40. A szélirányok közül az északi és az északnyugati az uralkodó.²⁰

A vidék eredeti növénytakaróját ligeterdők, tatárjuharos lösztölgyesek, gyöngyvirágos tölgyes és cseres tölgyesek alkották. A korábbi évszázadok irtásgazdálkodása az erdős-sztyepp, tölgyerdő-maradványait fokozatosan megszüntette. A falut körülvevő erdőket gyakorlatilag már a XVIII. század végére kiirtották.²¹ Az 1780-as évek katonai felmérése szerint közvetlenül a Hejő vizén túl volt

A falu melletti erdős terület, a Csonkás

egy magas törzsű, sűrű tölgyerdője a településnek, míg a patak mentén sűrű, mocsaras bozótot említenek.²² 1851-ből azt tudjuk, hogy az erdő a földesurak között volt felosztva, s fiatal tölgy, éger és fűzfából állt, melyet majdnem minden évben szakaszonként vágtak.²³

1896-ban a magánbirtokos tölgyerdő 115 kat. holdat tett ki.²⁴ 1965-ben a 3244 kat. hold összterületből 202 kat. hold volt a bábai erdő területe.²⁵

Ma a táj képét csak elszórtan színesíti egy-egy mezővédő erdősáv, illetve kisebb erdős területek közvetlenül a falu mellett.

A bábai vasútállomás és környéke az 1940. februári nagy hófúvás után

(SRKL. K44. VI. 7. Dr. Szikszay K. felvétele)

1896-ban a magánbirtokos tölgyerdő 115 kat. holdat tett ki.²⁴ 1965-ben a 3244 kat. hold összterületből 202 kat. hold volt a bábai erdő területe.²⁵

19. Frisnyák, 1995. 11–12. ill. Szabó–Szász, 1959. 54–60. ill. Veres–Viga, 2000. 10. Benne: Frisnyák Sándor fentebb említett tanulmánya.

20. Uo.

21. B.-A.-Z. M. Lt. XV. 17. Alsóbába 42. fol. és IV. A. 501/b. 1784. XXII. II. 592.

22. Csorba, 1990. 23.

23. Fényes, 1851. I. köt. 60.

24. Bedő, 1896. 188–189.

25. Varga, 1970. 230.

III. A vidék növény- és állatvilága

A növényzet

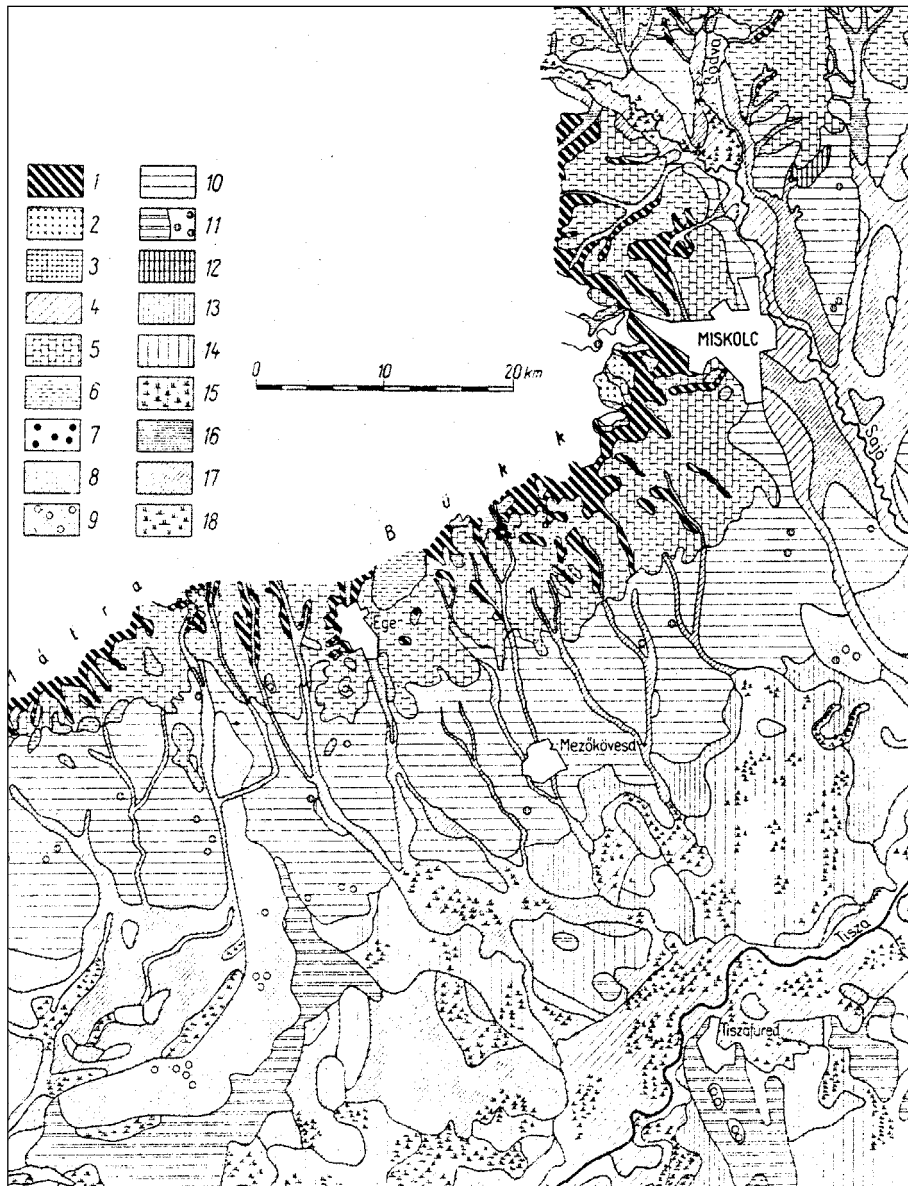
Hejőbábatól északnyugatra az alföldi sík táj képe megtörik a lankás domboldalakon, majd a hegyek szigorú rajzú vonulata zárja le a látóhatárt. Budapest felől, az M3-as főúton érkezve Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe, a Bükk 300–400 méteres magas vonalai kísérik az utazót a Borsodi-Mezőség tájaira, melyet keletről a Tisza, délnyugatról Heves megye mesterséges határa övez, szabad teret engedve a síkságnak az Alföld irányába. A táj arculatát a hegyvidék felől lefutó folyók és patakok, valamint a Tisza alakították ki, jellegzetes átmenetet képezve az Alföld és a Bükk hegység között.

A lerakott hordaléokra az évmilliók során ráülepedett a szél által idehordott por és lösz. Az áradó és kanyargó Tisza évente mindig átnedvesítette a területet, gondoskodva a táj vízutánpótlásáról. Ennek megfelelően a XVII. századig az Alföldre jellemző erdős sztyepp borította a vidéket, a nagy árterületeken ligeterdőkkel, a szárazabbakon viruló tölgyesekkel. Az évszázadok során ezeket kivágták, helyükön szántóföldek találhatóak, ahol az erdőt visszatelepítették, ott túlnyomórészt a tölgyerdőkre még csak nem is emlékeztető, tájidegen akácok és nemesnyár-félék is megjelentek. Eredeti tölgyerdő-társulásként maradt fenn valamivel távolabb a Kerecsendi-erdő, és említést érdemel még a telepített Szili-erdő.¹

A régi természetes képhez viszonyítva a Borsodi-Mezőség arculata mára átalakult. A terület egy része szikes pusztá, amit feltörni nemigen érdemes. Az ilyen földeket leginkább legeltetésre hasznosítják. Az ősi homok- és löszpusztá gyepék helyén ma kultúrnövényzet növekszik (gabonafélék, napraforgó, kukorica, repce stb.).

A füves puszták és szántóföldek mozaikján 1989-ban alakult meg Hejőbábatól délre, délnyugatra a Borsodi-Mezőség Tájvédelmi Körzet 18 093 hektárnyi – Gelej–Mezőcsát–Tiszadorogma–Mezőnagymihály

1. Gyulai, 1994. 68. ill. az egész fejezetre: Takács–Kovács, 2001. 23–28.

Dél-Borsod vegetáció térképe

(Közli: Marosi-Szilárd, 1969. 213.)

Jelmagyarázat: 1 = gyertyános-tölgyes erdő; 2 = savanyú talajú bükkösök; 3 = savanyú talajú tölgyesek; 4 = cseres-tölgyesek; 5 = kontinentális molyhostölgyes erdők, karsztbokorerdők és cserjések; 6 = sziklagyepek és sztyeprétek; 7 = homoki tölgyesek; 8 = homokpuszták; 9 = tatárjuharos lösztölgyes; 10 = löszsztyep-rétek és erdőssztyep-cserjések; 11 = mezei juharos kevert tölgyes; 12 = sziki tatárjuharos tölgyes; 13 = szolonyec talajú szikes vegetációkomplex; 14 = szikes mocsarak; 15 = szubmontán égeresek és patak menti magaskőrösök; 16 = ártéri keményfaligetek; 17 = ártéri puhafaligetek; 18 = vízi vegetáció, magassásosok, mocsárrétek.

községek által körbezárt – területen. A táj éghajlata hasonló a Hortobágyéhoz, ezért a népnyelv a vidéket Kis-Hortobágy névvel is illeti.² Nevezik ezt a területet Borsodi-ártérnek is, mely nevet az utóbbi időkben alig ha érdemli meg. A Tisza szabályozása után gyakorlatilag megszűnt az ősállapot, amikor a Tisza itt rakta le hordalékait, s a mélyebb térszintekben a visszamaradó víz gazdag vízi világot teremtett.³ Ezt a valamikor páratlanul gazdag élővilágot azonban az 1960-as évek elhamarkodott vízrendezési munkálatai megszüntették a lápok, mocsarak vízutánpótlásának elzárásával. Ezzel számtalan növény és állat élettere szűnt meg. Ma kiterjedt száraz szikes (jellemző növényéről elnevezve) ürmös puszták uralják a vidéket, melyek sajátos szépsége az év minden szakában megmutatkozik.⁴

A Tisza szabályozása, a mocsarak kiszáritása és a területen, évszázadokon keresztül tartó hagyományos legelőhasználat hozzájárult ahhoz, hogy a talaj vízháztartása megváltozzék.

Szikesek mindig ott alakulnak ki, ahol a talajvíz a felszínhez viszonylag közel van, mert a szélsőséges, igen meleg, száraz nyári klímában, a talaj hajszálcsőrendszereiben a víz fölfelé vándorol (a nap párologtató hatása). Az oldott sók a talaj felszínén vagy a felszín közelében egy jól elkülönülő rétegben kiválnak, azaz kikristályosodnak (kivirágzik a szik). A folyamat a nevét a nátrium-karbonátról (Na_2CO_3) – köznapi nevén szik-sórol vagy szódáról kapta –, emellett még nátrium-klorid (NaCl – konyhasó) és nátrium-szulfát (Na_2SO_4 – Glauber-só) is kiválik, kifehéritve a talaj felszínét vagy felső rétegét. A szikes talaj kémiai összetétele nagyban eltér a löszpusztagyepékétől, így a talaj változásait követni kellett az ott élő növényeknek is. A régmúltban fellelhető természetes szikes részekről az újonnan kialakult rétek hamar benépesültek. Az egykori sztyepp-rét társulásait felváltotta a szárazság- és sótűrő pusztai növényzet, a szikesek világa. (Kis-Hortobágy elnevezés.)

A talaj sótartalmától függően a környékre a löszpusztarétek, ecsetpázsitos sziki legelők és az ürmös szikespuszta a jellemző. Gyepalkotói között a perjék, csenkeszfélék és az árvalányhajak említhetők. Ezek szintjéből emelkednek ki a legeltetés során megmaradó szép és értékes gyógy- és mérgező növények. Üde vízellátású foltjaiban tavasszal tömegesen virít a rózsaszín virágú macskahere, a hengeres peremizs, a közönséges borkóró, a kakukkfű, az augusztusig folyamatosan nyíló, apró sárga virágaival pompázó boglárkák. Augusztusban sokfelé sóvirágok

---

2. Körtvélyesi, 1998. 13.

3. Gyulai, 1994. 68.

4. ÉM. 2001. augusztus 27. 3.

festik lilára a száraz fűtől sárgálló vidéket. Szárazabb részein foltokban fellelhető a védett tavaszi hérics, a cickafark, a liláskék virágú zsályák és a legeltetést tűrő fajok (pl. a kígyószisz, tejoltó galaj és a tövises iglice).⁵

A sztyeppnövényzet finom átmenettel olvad a sziki vegetációba. A legelterjedtebb élőhely a száraz, szikes ürmöspusztá. Helyenként sok benne az illatos üröm és a pusztát augusztusban lilára festő magyar sóvirág. Jellegző gyepalkotó füve a taposást jól bíró veresnadrág csenkesz, itt-ott pipacsokkal tűzdelve. Nedvesebb foltokon, az elhagyott folyómedrek helyén társul hozzá a sziki mézpázsit és a keskenylevelű sás.

A bábai határ

A meredekebb partú, megmaradt, lecsapolatlan mocsar-

akban gyakori a pántlikafű, a mocsári nőszirm, a tavi káka és a vízi harmatkása. Az ilyen növénytársulások különlegessége a bennszülött kifestéskű aszat, a mocsári aszat és a kisvirágú kakukktorma. A buglyos boglárka az aszályos években a nedves, tőzeges felszínen kis bokrokat alkot, míg vizes években hínárként úszik a mocsarak vizében.

A közelben a Nagyházi-tanya és a Deák-rét közötti sziki réten fordul elő a reliktum sziki kocsord, a védett nagy szikibagolylepke hernyójának tápnövénye.

Az itt fellelhető harmadik réttípus a nem szikes ártér. Ezek a rétek a szikes foltok szomszédságában, azok által körülzárva találhatóak, s azt jelzik, hogy merre kanyargott a Hejő a hordalékkúpon. Uralkodó pázsitfűfaja az ecsetpázsit, amelyhez nem sziki-, hanem réti növények társulnak. Ilyenek például a kornis tárnics, az elegáns kosbor, a sűrke aszat, a vadmurok és a kék virágú mezei katáng.

A pusztán többféle található hosszabb-rövidebb ideje felhagyott szántók. Ezeken megkezdődött a löszgyepek visszatelepülése, de mint-hogy a környéken nincsenek fajgazdag gyeppek, ahonnan magok érkeznének, ezért jellegtelen növényzetűek maradtak.

5. Polák, 2001. 16–21. ill. Borhidi-Sánta, 1999. ill. Körtvélyesi, 1998. 12–14. ill. Gyulai, 1994. 69. E fejezetnél a továbbiakban is az itt említett forrásokra hagyatkoztunk. Vonatkozik ez az állatvilágról szóló részre is.

A kisebb mocsarakat, a Hejőpatakat és a környék kavicsbánya-tavait gazdag hínár- és vízinövényzet színesíti, a part mentén nádasokkal, sásokkal tarkítva.

Az állatvilág

A Borsodi-Mezőség állatvilága éppen olyan jellegzetes, mint növényzete.⁶ A száraz területek tipikusan pusztai állatai mellett a nedves, ártéri fajok is megtalálhatóak. A pusztán leg hamarabb a színpompás pillangókat pillanthatjuk meg. Többek között van itt fecskefarkú és kardoslepke. Szép látvány a bársonyos sötétbarna, kék pöttyökkel díszített szárnyú gyászlepke, a fekete-pirosfehér mintázatú admirális lepke és a nappali pávaszem, a kis apolló lepke és a farkasalma lepke. A szikes rét magaskórósainak környékén él a magyar Vörös Könyvben szereplő, egyik legértékesebb védett lepke fajunk, a nagy szikibagolylepke.

A gyepeken domináns rovar fajok közül az egyenesszárnyúakat kell kiemelnünk. Régen jellemző, meghatározó faja volt a marokkói sáska, mára tömeges elszaporodása révén az olasz sáska, az imádkozó sáska és időnként a tengerzöld sáska említendő. A zömmel ragadozó és egyes táplálkozású szöcskék közül a sávós réti szöcske és a védett törös szöcske fordul elő, de gyakori a nagy testű szemölcsragó szöcske is.

Előfordulnak itt gyalogcincérek, bíborcincérek, kabócák, poloskák. A füves-szikes puszták jellemző, nagy termetű ragadozó bogara az aranypettyes bábrabló, az ősidők óta legeltetésre használt gyepeken számos ganajtúró bogárfaj találja meg életterét. Ezek közül említést érdemel még a vércincér, a nagy hőscincér, a szarvasbogár. Élőhelyük a tölgyesek, fűzfák, illetve a száraz rétek.

A pókfélék közül elsősorban a fogóhálót nem szövő farkaspókfélék jellemzők. Közéjük tartozik legnagyobb termetű hazai pókunk, a szon-

**Enyhely-fa disznóknak.
Delelő konda a legelőn az árnyék-
nak hagyott rezgőnyárfa alatt
1967-ben. A háttérben hodály és
pásztorhajlék**

(MNM. F. 206613. Kresz Mária)

6. Lásd a 4. lábjegyzetet, az egész állatvilágra szóló részre.

gáriai cselőpók, amely a talajba függőleges, pókfonallal megerősített falú lakójaratot készít.

A terület folyamatos kiszáradása nem kedvez a halaknak, de a Hejőben számos halfajta megtalálható. Hajdanán gyakori volt benne a csík. A kétéltűek közül a vöröshasú unka, a tavi béka, a pettyes és a tarajos gőte gyakori. A kavicsbánya-tavak gazdag vízi világa színesíti a vidék élő környezetét.

Lépteink zajára zöld-, fűрге- és homoki gyíkok szakítják meg napfűrdőzésüket. Időnként sütkérező vagy táplálék után kutató vízisiklóra is felfigyelhetünk.

A terület arculatát leginkább a madarak határozzák meg. A tájvédelmi körzet magasabb növényű, csalitos helyein rejtetten él kb. 40–50 tuzok. Igen óvatos madár, becserkészni és megpillantani csak a nagyon kitartóaknak sikerül. A ragadozó madarak közül több párja is költ a kerecsensólyomnak, ötven–száz pár közötti a kékvércse állománya, de fészkel a vidéken a kabasólyom és a barna kánya is. Az ötven–hatvan párból álló szalakóta állomány a terület egyes részein igen sűrűn települt.

A nagy madár vonulások idején a vidék jelentősége megnő. Megszállnak itt a darvak, a vadludak, a cankók és a bibicék nagy csapatai. Téli vendég a hósármány, a téli kenderike, a csíz, a nagy őrgébics és a réti fülesbagoly. Legjellegzetesebb fészkelő madarai a sordély, a vörösvércse, a kis őrgébics, a búbos banka, a sárga billegető és a mezei pacsirta. Itt él a széki lile, az ugartyúk és a széki csér is. A nagyobb tanyák padlásain költ a gyöngybagoly és a gyakoribb kuvik. A hamvas réti héja alkalmanként költ a gabonatóblákban és a kaszálókon. Pár évvel ezelőtt kb. ötven pásztormadár költését regisztrálták ezen a környéken. A földön fészkelő madarak közül a jelentős fácán- és fogolyállományt kell még megemlítenünk.

Emlősök közül a mezei pocok, az erdei egér, a mezei nyúl, a mezei cickány, az apró pirókegér, a vörös róka és az őz a jellemző. A nyílt puszták lakója a védett molnargörény, a nádas-gyékényes laposok környékén hermelinnel is találkozhatunk. Szintén védett, a szép számú ürge populáció, amely a pusztai ragadozók legfontosabb táplálékállata. A magas fűvű részeken, a körülzárt szántók parlagjain él a különösen értékes háromcsíkos egér.

A környező terület értéket képvisel hazánk sokszínűségében. Értéket az ott élő és messzi vidékekről odalátogató embereknek egyaránt. Tömbszerű legelői, rétjei, szikesei eszményi élőhelyet biztosítanak növényeinek és rajtuk keresztül az állatvilágának is.

IV. A község néveredete és helynevei

A község neve és írásmódja

A falu nevében a Bába előtag valószínűleg szláv eredetű. Etimológiailag azonos a magyar „bába, vénasszony, szülésznő” szláv előzményével. Kevésbé elfogadott az a feltevés, miszerint a település neve a magyar bába főnévből keletkezett személynévi átvétellel.¹

A Hejő előtag a település patak mellettségére utal. A Hejő a Tisza jobb oldali mellékvizé. Neve elhomályosult szóösszetételből áll. Előtagja a „meleg, melegség” jelentésű hő, hejő, hév, utótagja a régies jó „folyó” szóból keletkezett. Korábban a Hejő felső szakaszát – amelynek vizét Miskolctapolca meleg forrásai olyan hőfokon tartják, hogy sohasem fagy be –, Tapolcának nevezték. A szláv eredetű Tapolca és a Hejő egymásnak értelembeli megfelelői. Keletkezésükre nézve feltehető, hogy a szláv név a folyó meleg vizének közvetlen érzékelése alapján, a magyar név pedig szláv mintára, tükörfordítással jött létre.²

Az 1300-as években a pápai tized-jegyzékekben a település Baba mellett Babil néven szerepel, de a későbbi oklevelek csaknem mindig Baba néven emlegetik.³ A Hejő előtag a XIX. században – különböző formában – kapcsolódik a Bába névalakhoz: Hejő-Bába (1863), Heő-Bába (1873–1888), Hő-Bába (1895–1900) és Hőbába (1902).⁴

A község 1898: IV. tc. 2.§-a alapján megállapított hivatalos neve Hejőbába lett.⁵ Ennek ellenére a falu az 1900. és az 1902. évi helység-névtárban még Hőbába névalakban szerepel.⁶ 1904-től azonban már csak a Hejőbába név használatos.⁷

1. Kiss, 1983. 270. ill. Borovszky, 1909. 8. és. Csikvári, 1939. 39.

2. Kiss, 1983. 269–270.

3. Csikvári, 1939. 39.

4. Turkovics, 1996. 156.

5. Jeney-Tóth, 1997.

6. Turkovics, 1996. 156. ill. Hőgye-Seresné-Tóth, 1983. 165.

7. Turkovics, 1996. 156.

A község helynevei

A falu legrégebbi helyneveit különböző oklevelekből ismerjük. A már említett Alsó- és Felsőrész mellett a legrégebbi helynevek közé sorolhatjuk a Pap földje, Pap rétje, Tövisköz, Szögedi útra járó, Három-szögű lapos, Zavardy rész, Szilvás, Telekre járó, Szálláshely, Adomány part és Szállás neveket.¹⁵

1784-ben úrbéri felülvizsgálat során a következő helyneveket jegyezték fel Bábán. Szántók: Kis Arany, Szent Péteri föld, Szegedi határ oldal, Kerek Laposra járó, Cziczkerke, Rakotyás, Hosszú földek, Csorba kút, Felsőbábai föld, Nagy temető, Rongyos föld, Rövid tábla, Bikki határra járó, Parton laposra járó, Isten földje, Aranyásó alja, Cseléd föld, Keskeny gyep, Szatmári föld, Bodzás, Rakotyás kút és Közép járó. Rétek: Pallag, Mátyás szög, Kis Arkus, Lapos szög, Görbe rétek, Varga ortas, Csikos ér fele, Szabó rét, Farkasordító, Erdő széle, Kapitány rét, Szállás és Délő.¹⁶

Hejőbába XVIII–XIX. századi térképein a következő helynevek szerepelnek: Adomány, Akol szög, Alsó gyep, Alsó lóheres, Aranyásó, Aranyásó part, Arkusok, Álomzug, Bika jajgató, Bika rét, Bikkre járó, Bodzás, Bodzás part allya, Borbély zug, Cziczkerke lapos, Cziczkerke part, Czigány, Csécsi utra járó, Csillag, Csórba földek, Csonkás, Csóka föld, Görbe földek, Határ lapos, Határra járó, Három szögük, Hegyes holló, Hegyes tábla, Hosszú ér, Hosszu földek, Hosszu lapos, Isten földje, Iván földek, Kapitány út, Kecskés szög, Kender föld allya, Kender szög, Kerek erdő, Kesely szög, Keskeny lapos, Kése szög, Kiss erdő, Kiserdő rét, Kiss homok, Kondás szög, Köből út, Körtves, Kút lapos, Labancz haló, Labancz halom, Lapos szög, Lóherés kert, Lótehej, Lucernás kertek, Ludas, Malom zug, Mátyás szög, Megyes halom, Nagy árkus, Nagy erdő, Nagy homok, Nagy homok allya, Nagy lapos, Nagy nád, Nagy rét, Nagy szög, Nagy tábla, Nagy temető düllő, Nagy temetőre járó, Nyár szög, Palkonyi útnál, Pap lapos, Parti föld, Pető szög, Rakotyás, Rakottyás kútnál, Rakottyás lapos, Rongyos, Róka lyuk, Rókalyuk lapos, Rövid tábla, Sasos, Szatmári föld, Szatmári, Szatmári lapos, Száraz erdő, Szentpéteri, Szent Péteri lapos, Széles földek, Szilvás, Szögedi határra járó, Ször hát, Szűnyog szög, Tarcsó, Tatárdomb, Táblák sora, Tábor föld, Temető sor, Varga ortás, Vágó út, Vizsolyi, Zalog és Zalog rét.¹⁷

15. B.-A.-Z. M. Lt. XV. 17. Felsőbába és 10. fol. ill. IV. A. 501/b. XXII. II. 592/1784. ill. IV. A. 501/c. XVII. III. 723/1738. ill. IV. A. 501/d. XVII. VI. 731/1767. és XVII. VI. 807/1776.

16. Uo. IV. A. 501/b. XXII. II. 592/1784. Az egyes helyneveket itt és alább is olyan névalakban írtuk, amilyenekben az adott forrásban szerepeltek.

17. Román, 1978. 109–112.

A XIX. század közepén a tagosítási periratokból az említetteken felül találkozunk a Bende-völgy, Hejő melletti vályog, Oldal földek, Táblák forgója, Vatai lapos, Nyársszög, Téglavető, Csillagrét, Gát rét, Pityilom szög, Nádas, Dinnye szög, Erdők és égeresek helynevekkel.¹⁸

A lezajló tagosítások változást hoztak a helynevekben is. 1859-ben a földkönyvben a birtokokat a tulajdonosok nevére dűlőztették. Ennek köszönhetően Pesty Frigyes 1864-es helynévgyűjtésekor Szemán István bíró és Berzéký Ábrahám jegyző mindösszesen hét régi helynevet sorolt fel Bába helyneveiből. Ezek neve és eredete a következő. A Szállást nád és erdő vette körül. A hagyomány szerint az első bábai lakosok ezen a helyen szálltak meg, s innen népesítették be az északabbra, mintegy 400 ölre fekvő Bábát. A Baktai kútról azt tartották, hogy azt az Egerbaktáról a faluban járt nyári munkások ásták, s azóta forrása nem apadt el. A Tatárdomb a községtől délre egy kiemelkedő hely, ahol hajdanán tatárok tanyáztak. A Nagytemető szántón állt a helyi hagyomány szerint egy kápolna, ahol köveket és emberi csontokat találtak. A Hegyes szántóföld a kurucok, a Labancz halom a labancok táborozási helye volt. A Juhász árka a község alsó, déli részén a kender áztatására használt rész volt, mely a Hejőpapi alatt elfolyó Hejő-patak egy ágából eredt. A bábai hagyomány úgy tartotta, hogy hajdan egy juhász unaloműzéseként a csergedező folyónak botjával igazgatta a medrét, s így mélyült ki az árok. *„Mely jelenleg inkább álló víz, még a múlt század végén malom és híd is volt, de most már ezeknek nyoma sincs.”* – jegyezték le 1864 májusában.¹⁹ Érdekesebb azonban, hogy a Baktai út és a Juhász árka nevek korábbi forrásokban, a fellelhető térképeken nem szerepelnek. Ezek régi eredete ezért megkérdőjelezhető.

Az 1908-as házjegyzékben a település hivatalos dűlőnevei: Kenderszög, Nagy temető, Rakottyás, Rongyos, Labancz, Nagy árkus, Fehérnád, Rókalyuk, Csókaföld és Istenföld.²⁰

A XX. században különböző időkben a településhez tartozó tanyák nevei a következők: Baytanya, Bükkanya, Tarnaytanya és Bükk-Sebetanya.²¹

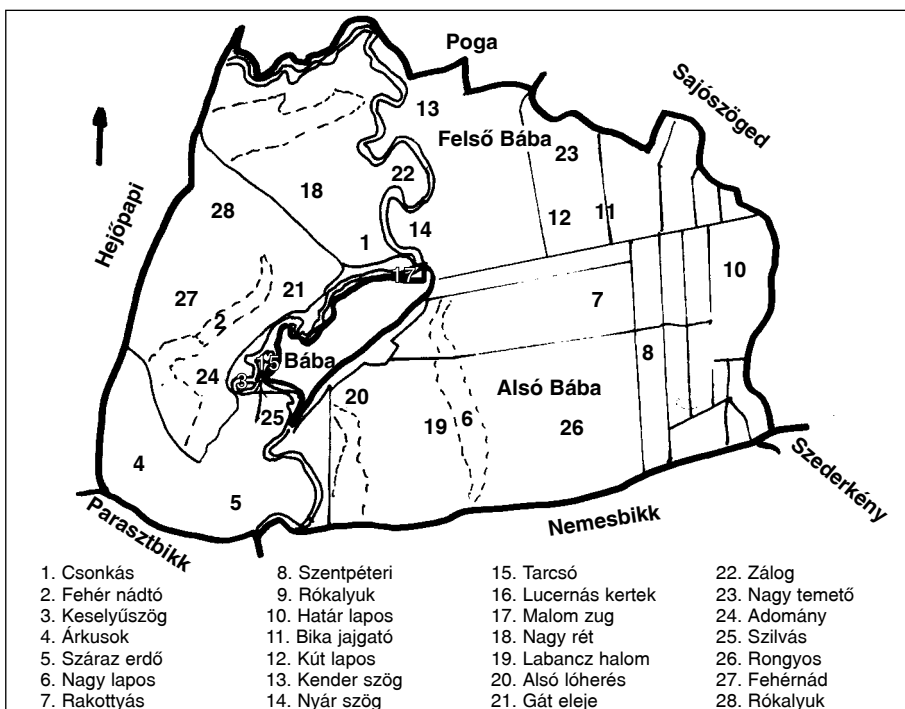
Hejőbába helyneveiben is megfigyelhetők bizonyos helyi és országos szabályszerűségek és összefüggések. Van köztük személynévi dűlőnév, de sok a köznévi vonatkozású, a földrajzi fekvésre, a területi, gazdasági, társadalmi fejlődésre emlékeztető, továbbá a népi szokásokkal, a falu mindennapi életével kapcsolatos, a helyi eseményektől vett dűlőnév is.

18. B.-A.-Z. M. Lt. VII. 1/c. 19. d. tag. periratok 1858-ból.

19. Pesty, 1988. 49–50.

20. B.-A.-Z. M. Lt. VI. 101/b. 1908-as bábai házjegyzék.

21. Turkovics, 1996. 156.

Hejőbába ismertebb helynevei XIX. századi térképre vetítve

(Bm. u. 295. és 296. ill. VI. 101/c. felhasználásával készítette Takács L.)

A dűlőnevek pontosan mutatják a tájban végbement változásokat. Különösen hosszú életűek a hegy- és vízrajzi dűlőnevek, amelyek a helyrajzi viszonyokat világítják meg.²²

A határ fokozatos kialakulását az úgynevezett művelt földnevek szemléltetik. A régi határ a vidék megtelepedése vagy újjáépítése idején erdőirtás, legelőfeltörés és mocsárkiszáritás útján tágult ki. Az első művelt földeket dűlőnevekkel lehet körülhatárolni: Farkasos, Farkas ordító, Pap földje, Pap rétje, Tövisköz, Szálláshely, Szilvás, Háromszögű lapos, Adomány, Rókalyuk, Hosszú földek stb.

A lakosok elsősorban a legkönnyebben irtható bozótokat pusztították ki. A Rókalyuk, Bodzás, Erdőalja, Égeres, Kis erdő, Kerek erdő, Nagy erdő, Rakottyás, Rakottyás lapos, Körtves, Erdő rét, Erdő széle, Tövisköz, Varga ortás, Szilvás, Szárazerdő stb. az erdők szélén és a szántóföldek külső határán, a belső telkek szélén szintén határjelölő dűlőnevek. Az erdővel összetett nevek és általában az erdőnevek, továbbá az erdőkultúrával kapcsolatos nevek mind irtott erdőterületet jelölnek akkor, ha ma nem erdős területen fordulnak elő.

22. Eperjessy. 1966. 110–117.

A dűlőnevek a határ felépítésén kívül felvilágosítást nyújtanak a birtoklás módjára, az úrbéres viszonyra és annak felszámolására, a határhasználatra, a nyomásrendszerre, a községi és uradalmi birtok fekvésére, kiterjedésére stb. Ilyen vonatkozású dűlőnevek Bábán: Adomány, Cseléd föld, Határ lapos, Nagytábla, Rövid tábla, Táblák sora, Telekre járó, Zálog stb.

Művelési formákat, gazdálkodást jelöl: Alsó lóherés, Kenderföld, Kender szög, Lóherés kert, Lucernás kertek, Kertalja és a rétnyek stb.

Külön csoportot alkotnak a határban a helyrajzi tájékozódást szolgáló dűlőnevek: Alsó gyep, Alsó lóherés, Bikkre járó, Csécsi útra járó, Csonkás, Gát eleje, Határra járó, Kerek laposra járó, Keskeny gyep, Közép járó, Nagy temetőre járó, Oldal földek, Széles földek, Szögedi határra járó, Szegedi határ oldal stb.

Az állattenyésztésre jellemzőek: Akol szög, Bikajagató, Bika rét, Dobogó, Kecskés szög, Lótehej, Ludas, Kondás szög, Csorda kút, Délő, Juhász árka stb.

A határ változásaira emlékeztetnek: Határ lapos és Szállás.

A személynévi dűlőnevek a határ történetének egy-egy mozzanatára utalnak: Zavardy rész, Iván földek, Mátyás szög, Pető szög, Szabó rét, Szatmári, Szentpéteri, Vatai lapos, Visolyi stb.

A talaj viszonyait, a művelt terület jellemzőit tükrözik: Görbe föld, Határ lapos, Kis homok, Lapos szög, Nagy homok, Nagy homokalja, Parti föld, Téglavető stb.

A határ vízrajzi állapotára mutat: Csikos ér, Gát rét, Fehér nád tó, Fejér nád, Forrás szög, Forrás zug, Hosszú ér, Juhász árka, Köből kút, Malom zug, Nagy nád, Parti föld stb.

Előfordulnak a dűlőnevek sorában különleges helyi adottságok és vonatkozások: Aranyásó, Csillag, Hegyes holló, Isten földje, Kapitány út, Labancz halom, Tarcsó, Tábor föld stb.

Egyházi vonatkozású dűlőnevek: Pap földje, Pap rétje és Paplapos.

A gyümölcsstermesztésre jellemzőek: Dinnye szög, Meggyes halom, Szilvás.

A határ nemzetiségi vonatkozásait tünteti fel: a Czigány és a Tatárdomb.

Nehéz munkát igénylő szegényes földet jelent: a Rongyos.

A felsoroltakon kívül a dűlőneveket más módon is csoportosíthatnánk, tekintettel a falu társadalmi életére, a népi szokásokra, a helyi és országos eseményekre stb.

V. Hejőbába és vidékének őskori kultúrái

A kőkorszakok

Az őskortól a honfoglalásig terjedő időszakot több korszakra bonthatjuk. A legrégebb, korai kőkor (paleolitikum) 2,5 millió évtől Kr. e. kb. 130 ezer évig tartott. A középső paleolitikum 35 ezer évig, a felső paleolitikum Kr. e. 10 000-ig élte virágkorát. Ezután a mezolitikum, vagyis az átmeneti kőkor (Kr. e. 10 000–Kr. e. 5000), majd a neolitikum, vagyis az új kőkor (Kr. e. 5000–Kr. e. 3800) következett. A fémkorszakokat a rézkor nyitja meg, majd a bronzkor, végül a Kr. e. VIII. században kezdődő vaskor következik. Pannónia provincia fennállásának időtartamára esik az úgynevezett császárkor. Ezt követően beszélünk a népvándorlás, majd 895-től a honfoglalás koráról.

Az egymást követő történeti korok időrendjében haladva a régészeti emlékek jelentik számunkra azokat a mérőköveket, ahol rövid időre megállhatunk, s számba vehetjük azokat az ismereteket, amelyekhez a régészet segít hozzá minket.

Megyénk területén az emberi megtelepedés első nyomait a középső paleolitikum idejéből tudjuk kimutatni, mely 150 000 (egyek feltételezése szerint 70 000) évvel ezelőtt kezdődött, és 35–40 000 éve ért véget. Ez a periódus a neander-völgyi emberek kultúrájának időszaka, egyben Közép- és Kelet Európa benépesülésének korszaka. Ekkoriban jelentek meg az egyes kiválasztott állatfajtákra specializált vadászat első jelei. A kis létszámú vadásztörzsek barlangokban, sziklaereszekben húzódtak meg. A legkorábbi őskőkori leletanyag megyénkben, az 1998-ban végzett ásatáson Miskolc-Kiskőbányán került elő. A kavicseszközös alsó-paleolitikum emléke található az Edelény határában emelkedő Akácoshegyen, a Vadna melletti Temető-dombon. A középső-paleolitikum idején a Sajóbábonytól délre található Méhész-tető lelőhely lett a Bábonyi-kultúra névadója.¹ Említést érdemlő korai kőkorszaki leletek kerültek elő

1. Dobrossy, 2001. 67–91.

a Varbó melletti Lambrecht-barlangból, a bükki Subalyuk-barlangból és Miskolc-Tapolcáról is. A 35 000–10 000 évvel ezelőtti felső-paleolitikum már a fejlett vadásztársadalmak ideje. A megye világhírű lelőhelye a Szeleta-barlang. E kultúra a Bükk hegység területén alakult ki.²

Bába környékén a paleolitikum korából kevés lelet került elő. 1861-ben a halászok mamutcsont-maradványokat fogtak ki a Tiszából Tiszapalkonya mellett.³ A Herman Ottó Múzeumban Csincsetanyáról származó mamutcsontokat, hátgerincsigolyákat őriznek. Ezek a leletek a középső paleolitikum korában kedvenc vadászcsemegének számító nagytestű növényevő állat előfordulását jelzik a vidéken, valószínűleg az őt vadászó emberrel együtt.⁴

A neolitikumban (Kr. e. 5000–2500) népesült be a környék, amit régészeti leletek is alátámasztanak. Az emberiség történetében alapvető változást jelentett a „neolit forradalom”, a korábbi halászó-vadászó életmód földműveléssel és állattenyésztéssel való kiegészülése, illetve felváltása. Az átmeneti kőkorból és az újkőkorból a megelőző időszak hideg, zord éghajlata fokozatosan enyhült, lassan melegedett. A hegyek, barlangok védelme már nem volt létfontosságú. A nyílt terepen földbe mélyített lakóházak épültek, kunyhószerű sátozottal, amit vesszőből fontak, és kívül-belül agyaggal kitapasztottak; ez a patics fal. Az agyag a napon keményre száradt, s több ezer évig jelzi, hogy azon a helyen egykor település virágzott. Először az újkőkorból készítették agyagedényeket, s ezeket az első darabokat már díszítették. A kerámiákat napon szárították, a fazekas kemence még hosszú ideig ismeretlen volt. Az őskőkori kőeszközöket tovább fejlesztették, kovaeszközeik rövidek voltak.⁵

A környéken több lelet is ismert a neolitikumból. A középső paleolitikumból a Bükk környékén kb. 50 lelőhelyet ismerünk, de délebbre is megtalálhatók a régészeti emlékek.⁶ Mezőcsát belterületén az alföldi vonaldíszes kultúra telepének nyomait, Mezőkeresztesen a Táncsicstanyán alapásáskor fiatal, a neolitikum korából származó sírból egy leány csontváza került elő. A koponyán négy tengeri csigából készült „gyöngy” fejdísz, míg a csontváz egyik alkarján egy ugyancsak tengeri csigából készült karperecet találtak. A csontokon piros földfesték nyomait lehetett felfedezni.⁷ Ónodon a katolikus temető mellett kő- és kovaeszközök kerültek elő. Muhi-Kocsmadombon az újkőkori telepen összesen harminc-

2. Révész, 1994. 69. ill. Dobrossy, 2001. 93–101.

3. Ferencz, 1962. 5.

4. Szűcs, 2001. 22.

5. Hellebrandt, 2000. 29–30.

6. Takács, 2001. 2.

7. Szűcs, 2001. 22–23.

három darab vonaldíszes kerámiát találtak.⁸ Feltételezhetően e korból származik a bükkábrányi Temetőhalom is, amely erődített hely lehetett. A temető sírjain talált őskori cserepek sokasága és egy 1986-ban talált csontbalta ezt igazolja.⁹ Vattán a Testhalom nevű dombon fellelt sok csiszolt kőeszköz, csontszerszám és agyagedény is e korból került a múzeumba.¹⁰ Jelentős régészeti leletekkel büszkélkedhet a neolitikum korából a környékről Bükkaranyos, Emőd, Mezőcsát, Muhi, Mezőkeresztes, Tiszakeszi, Tiszabábolna és Sály is.¹¹ Az M3-as építéséhez kötődő ásások során a korszakból Polgáron és Mezőkövesden kerültek elő ismeretebb régészeti emlékek.¹² Hejőbába közelebbi szomszédai is büszkélkedhetnek újkőkori leletekkel, így Hejőkeresztúr és Hejőszalonta.¹³ A neolitikumból Hejőpapiból is ismerünk tárgyi emléket. A Herman Ottó Múzeum leletanyagában a Nyögő-dűlőből származó csiszolt kőbaltát őriz, melynek hossza 5,8 cm, és Kenyeressy Pál ajándékaént került a múzeumba. A baltát a Bükk-kultúra népei készítették. Ugyancsak Papiban, az Ős-Hejő mentén a régészek terepbejárásuk során az újkőkori kedvelt folyóparti településtípus jellegzetes vonásait fedezték fel.¹⁴

A neolitikumból Hejőbábáról is előkerült régészeti emlék. Az 1950-es években egy

Neolitik kőbalta a faluból

(HOM. lelt. sz. 53.202.1.)

2,8 cm-es, csiszolt, törött kőbalta Győri Sándor ajándékaént került a miskolci Herman Ottó Múzeumba. A kőbalta a Bükk-kultúra leletanyaga.¹⁵

A településről a XIX. században is kerültek elő kőkorszaki leletek. A kassai múzeumban különféle kőeszközöket, kagyló gyöngyöket és egy kőbaltát őriztek.¹⁶

8. Hellebrandt, 2000. 30–31.

9. Takács, 2001. 2. ill. Nováki-Sándorfi, 1992. 25.

10. Nováki-Sándorfi, 1992. 24. ill. Takács-Kovács, 2000. 23–24.

11. Nováki-Sándorfi, 1992. 10–24.

12. Raczky-Kovács-Anders, 1997. 28–43.

13. Korek-Patay, 1985. 15.

14. Uo. ill. HOM. RA. 2733. ill. Takács-Kovács, 2001. 35.

15. HOM. RA. lelt. sz. 53.202.1. ill. Korek-Patay, 1985. 15. A kőbaltán a felirat: 1908.

16. Szendrei, 1886. I. köt. 333.

A Bükki-kultúrához tartozó népek kiaknázták a kínálkozó környezeti adottságokat. A Tokaj-környéki obszidiánból (vulkanikus üveg) borotva-éles pengéket készítettek, és ezeket kereskedőik távoli vidékekre szállították, de – mint magkövet – vitték azokat félkész állapotban is. Egyes telepeken nemcsak az obszidiánt, hanem a jó minőségű kovát is feldolgozták. A Bükki-kultúra népeit a környező kultúráktól az edényművességük magas színvonala különböztette meg. A tömegesen készült edények művészi szintre emelkedtek. Lehet, hogy nem csak obszidiánt, hanem szépen díszített edényeket is exportáltak. A fejlett hitélettel rendelkező bükki népek a kereskedelem mellett földműveléssel és hegyi pásztorkodással foglalkoztak.

A Bükki-kultúra népessége a látszólag kedvezőtlen viszonyok között is meglegelte megélhetésének forrásait. Gazdálkodásukban a földművelés mellett jelentős szerephez jutott a hegyi pásztorkodás. A Bükki-kultúra népességének későbbi sorsa még tisztázatlan, valószínűleg beolvadtak a későbbi, rézkori csoportokba.¹⁷

A fémkorszakoktól a honfoglalás koráig

Kr. e. 2500 körül a szárazabbá és hűvösebbé váló klíma hatására előtérbe került az állattenyésztés. A rézkori pásztorok zömmel szarvasmarhát, juhot, kecskét és sertést tartottak, de nem hagytak fel a földműveléssel sem. Állatfeleslegüket valószínűleg rézércre cserélték, s terjeszkedésük során a rézlelőhelyek megszerzésére törekedtek. A Tiszapolgári-, a Bodrogkeresztúri-, majd a Péceli kultúra népei éltek a vidéken, akiket

Bábáról származó rézkori bögre

(*HOM. lelt. sz. 53.267.1.*)

Kr. e. II. évezred elején a keleti sztyeppékről ló- és szarvasmarhatartó pásztortörzsek meghódítottak. Az új hódítók gyorsan beleolvadtak a helyi rézkori alapnépességbe. Ezt követően jött létre Észak-Magyarorszá-

17. Révész, 1994. 70.

gon a késő péceli elemeket is magába foglaló, hosszú ideig virágzó Hatvani-kultúra.¹⁸

A rézkor tárgyi emléke Hejőbábaról egy bögre, amely Buttykay József ajándékként az 1950-es években került múzeumba.¹⁹

A Hatvani-kultúra népessége eszközeit csontból és kőből készítette. Gazdálkodásukban a földművelésnek és az állattenyésztésnek egyaránt fontos szerepe volt. Társadalmuk feltehetőleg nagycsaládokra tagolódott, erre utalnak a telepeiken talált, olykor 25–30 méter hosszú közösségi házak. Halottaikat általában urnákban temették el. Kerámiaművéségükre jellemző az árkolt bütyökdísz. Jellegzetes edénytípusaik a textilmintás és seprűs agyagedények. A hatvani típusú telleket már a legkorábbi időktől védelmi rendszerrel látták el, a földrajzi helyzettől függően sánccal vagy árokkal. Településeik kiválasztásánál tehát fő szempont volt a biztonság, a külső támadásokkal és az esetleges belső viszálykodásokkal szembeni védelem. A telepek általában kerek vagy ovális formájúak, házaik felmenő falúak, földfelszínre-támaszkodóak. Eszközkészletükben a csontnak jutott vezető szerep, amit a fémművesség ismeretének, illetve nyersanyaghiánnyal magyarázhatunk. Csekély számú bronztárgyuk mindössze néhány eszközben (tőrök, varrótűk, balták) és ékítményekben testesült meg.²⁰

E kora bronzkori kultúra nem egy jelentős lelőhelye ismert a vidéken: Emőd-Nagyhalom, Csincsetanya-Homokdomb, Tiszakeszi-Szódadomb, Vatta-Testhalom, Ároktő-Dongóhalom és Muhi-Laposhalom. Mezőcsát környékén 14 tell-telep található.²¹

A hatvani népesség békés fejlődését az ismeretlen eredetű Füzesabonyi-kultúra hódítása zavarta meg a Kr. e. XVII. században. Erődített telepeikről ellenőrizték az alávetett hatvani népességet, akiktől temetkezési szokásaikban is elkülönültek, halottaikat nem hamvasztották, hanem zsugorítva temették. Bronz- és arany ékszerekben gazdag temetőt ismerünk Gelejről. Újabb ásatások hozták napvilágra az ároktői és geleji településmaradványokat.²² A vidék egyébként is gazdag bronzkori emlékekben. Jelentős leleteket ismerünk Mezőcsátról, Körömből, Csincsetanyáról és Mezőkeresztesről.²³

Az Emőd melletti Istvánmajorban a Füzesabonyi-kultúrához tartozó sírokat tártak fel. Ez a bronzkori népesség a Kr. e. XVII–XIV. században,

18. Uo. 70–71.

19. HOM. RA. lelt. sz. 53.267.1.

20. S. Koós, 1992. 6–7.

21. Uo. 7.

22. Révész, 1994. 72.

23. S. Koós, 1992. 9–12.

a középső bronzkor idején települt meg a környéken. A bronzot, mint ötvözött fémeket már jelentős mértékben használták. Lakóhelyeiken, a „telleken” már a letelepült életforma jeleit találhatjuk. A házak cölöpszerkezetű, paticsfalú, döngölt agyagpadlójú építmények voltak. Az egy helyben lakás a vándorló nagy állattartás megszűnését, a földművelés előtérbe kerülését jelentette. A „tell”-ek olyan többrétegű dombok, amelyek a lakhelyek hosszú, folytonos újraépítése folytán az elpusztult házak törmelékeiből keletkeztek. Ásatás alkalmával egy telepet és egy 119 sírból álló temetőt is találtak az M3 autópálya építéskor. A sírok közül 114 hamvasztásos, 5 pedig csontvázas temetkezésű volt. A hamvasztásos sírokban eltemetetteket először egy máglyán elégették, s csak ezek után a megmaradt, elszenesedett hamvakat szórták bele a temetkezési urnába. A temetkezési mellékletek általában bronz karperecek, tűk, hajkarikák, gyűrűk, fajsansz gyöngyök, agyagedények voltak. A sírok gazdagsága, a temetési mellékletek nagy száma a közösségen belül betöltött rangot jelzi. A másik ősi településnek otthont adó hely a már említett Emőd-Nagyhalom. A területről a neolitikus Bükki-kultúra cserép leletei és a bronzkori Hatvani-kultúrához tartozó csoport maradványai kerültek elő. Ezt a lelőhelyet többen az őskori erődítmények közé sorolják, ami azt jelenti, hogy a 300 m hosszú dombháton árok védrendszer vette körbe, ami az ott lakók nyugodtabb életviteléhez abban a korban elengedhetetlen volt. Hasonló őskori erődített építmény a környéken Mezőcsát-Laposhalom és Vatta-Testhalom.²⁴ Bronzkori leletek Hejőpapiból is előkerültek. A papi szőlőkből bronzkori orsókarikák gazdagították a múzeum leletanyagát. 2000-ben a működő kavicsbánya mellett délre, egy magasabb homokdombon, egy 200x200 méteres területen bronzkori edénytöredékeket gyűjtöttek össze. Bütyökdísz, különböző méretű, házi kerámiákra utaló töredékeket találtak az úgynevezett Darvas-földeken a régészek.²⁵

Hejőbábán a bronzkorból a XIX. században díszített cserepek, egy bronz karperec és egy sodrott karperec gazdagította Ipolyi püspök gyűjteményét.²⁶ A miskolci Herman Ottó Múzeum egy csonka gúla alakú, sérült tűzikutyát őriz a település bronzkori történetéből.²⁷

A bronzkor utolsó századaira a közép-európai eredetű Urnamező-kultúra terjeszkedése nyomta rá a bélyegét. A vidéken a Gávai- és a Kyjaticei-kultúra terjedt el. Majd Kr. e. a VIII. században új, keleti nép je-

24. Szűcs, 2001. ill. Raczkó-Kovács-Anders, 1997. 62–65.

25. HOM. RA. 2733. és 2887-00. ill. Takács-Kovács, 2001. 38.

26. Szendrei, 1886. I. köt. 343.

27. HOM. RA. lelt. sz. 53. 473.1.

lent meg a Kárpát-medencében, amely iráni-kaukázusi eredetű, a gazdálkodásukban kiemelt szerepe jutott a lónak. Egyik jellegzetes csontvázas temetőjük után a Mezőcsáti-kultúra névvel jelölik őket. Érkezésük a Kárpát-medencében a vaskor kezdetét jelenti. Az új fémeket eleinte ékszerként használták, idővel azonban fegyvereik nagy részét is vasból készítették.²⁸

A hitvilági – és talán etnikai – sokszínűséget jól mutatják a korszak temetői, amelyekben a hamvasztásos és a csontvázas temetkezési rítus szinte valamennyi változata fellelhető (Kesznyéten, Muhi). Szoros kapcsolatokat ápolhattak a Fekete-tenger északi partján lévő görög városokkal is, viseleti tárgyaik közül ezt legszembetűnőbben a nyeles bronz tükrök jelzik (Muhi, Kisgyőr). Fejedelmeiket szkíta jellegű felszereléssel bocsátották túlvilági útjukra. Ennek egyik leglátványosabb példája Csincse határában, a Zöldhalompusztán talált temetkezés. Az onnan előkerült szkíta-kori aranyszarvas egy előkelő vezér hatalmi jelvénye volt, amelynek párhuzamait a dél-ukrajnai híres szkíta fejedelmi temetkezésekből, kurgánokból ismerünk.²⁹

Jelentősebb vaskori leleteket ismerünk Csincsetanya-Homokbányából, Polgár-Király-érpartról, Gelejről, Mezőcsátról és Muhiból.³⁰

A Kr. e. IV. században meginduló kelta vándorlás a késő vaskor időszakára esik, s alapjaiban rázta meg a korabeli Európát. Kelta lelet – egy bronz karperec, melyet 1876-ban egy őstörténeti kongresszuson ki is állítottak – Bábáról is előkerült.³¹

A Krisztus születése körüli években a megye déli területére az iráni eredetű lovasnép, a szarmaták költöztek. Hagyatékuk megtalálható Mezőkövesden, Muhiban, Mezőcsáton, Szentistvánon, Nyékládházán, Polgáron és Mezőkeresztesen.³²

Tűzikutya a bronzkorból
(HOM. lelt. sz. 53.473.1.)

28. Révész, 1994. 73.

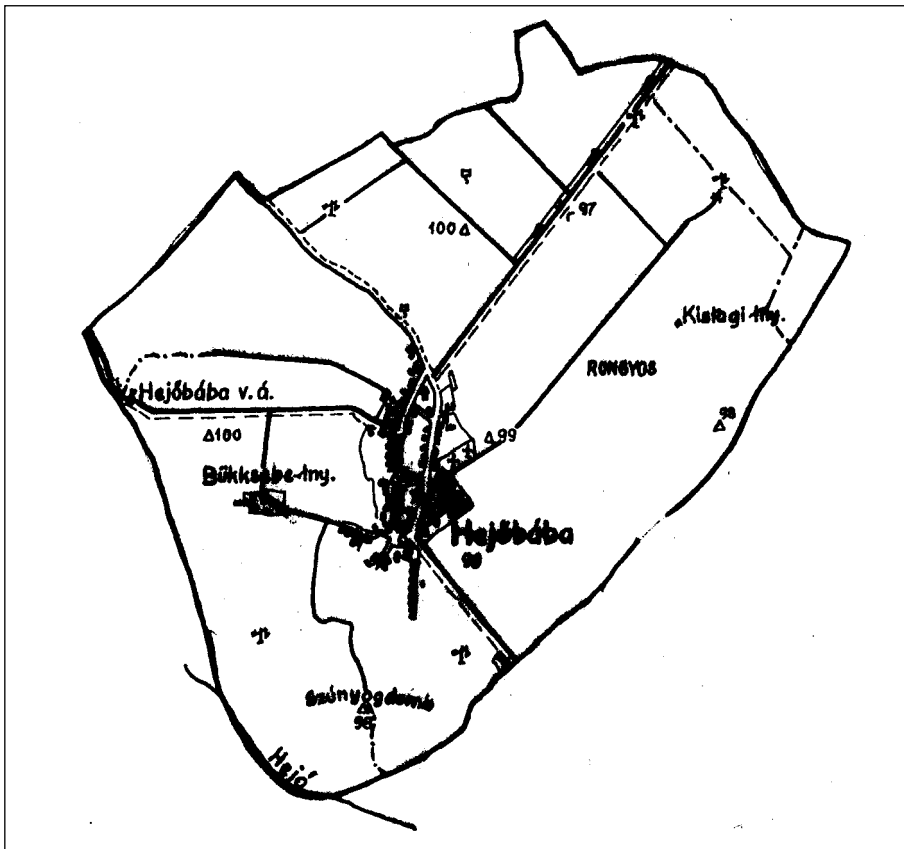
29. Uo. 73–74.

30. Szűcs, 2001. ill. Raczy–Kovács–Anders, 1997. 87–90.

31. Szendrei, 1886. I. köt. 326.

32. Révész, 1994. 74–75. ill. Raczy–Kovács–Anders, 1997. 99–102.

A szarmaták után quádok, vandálok, majd a 270-es évektől a gepidák éltek a vidéken, akiknek pompás berakásos arany ékszereik Mezőkövesdről kerültek elő. Szállásterületük kiterjesztése céljából folyamatos támadás alatt tartották a szarmata törzseket, akik többnyire azért, hogy a veszedelmes germán szomszédok elleni védelmet kicsikarják, rendszeresen betörték a római provinciákba. A rómaiak ezért építették meg a hatalmas mérnöki teljesítményt és földmunkát kívánó védősáncot, a Csörszárkot 322 körül. E védmű Mezőkövesd környékén fordult délre, s Ároktónél érte el a Tiszát, nemcsak a szarmatákat óvta a germán támadásoktól, de Pannónia, azaz a mai Dunántúl számára is afféle előretolt védőrendszerként szolgált.³³ A sáncot szarmata segítséggel római hadmérnökök tervei szerint készítették. Ennek nyomai Hejőpapi

A régészeti határbejárás után készült térkép Bábáról

(HOM. RA. 47. d. 206.)

33. Révész, 1994. 76.

határában is fellelhetők, a Hejőszalontai elágazástól Mezőcsát felé haladva mintegy 2 km-re, a Hejőmenti Állami Gazdaság bekötő útján mintegy 900 méterre levő területen.³⁴

Bába közvetlen környéke a római császárkorban és a népvándorlás korában is lakott lehetett, erre utalnak az 1953-ban regisztrált „germán és veleges leletek”. Római pénzleletek (Trainus, Antonius Pius dénárok) az 1940-es években, míg szarmata ezüst fibula és gyöngyök az 1950-es években ajándék, illetve vétel útján kerültek a Hermann Ottó Múzeum gyűjteményébe a Papihoz tartozó Gyulaj-dűlőből.³⁵

Bábáról előkerült bronzkori bögre
Kovács Jánosné, bábai lakos gyűjteményéből

A népvándorlás korából (IV–IX. század) is számos régészeti emlék mutatja a vidék leletgazdagságát. Ezek közül kiemelkednek Egerlövő, Mezőkeresztes és Mezőkövesd gepida, Kistokaj és Szirmabesenyő hun, Sály, Miskolc, Böcs, Nyékládháza és Ároktő avar korból feltárt régészeti emlékei.³⁶

A honfoglalás korának is számos leletanyaga ismert a vidékről, bár azok nem érik el a zempléni, s a vele szorosan összekapcsolódó szabolcsi részek leleteinek fontosságát. Az itteni temetők a bodroghöz közel jóval szegényebbek, döntően közrendűek és alacsonyabb rangú vezetői sírjait rejtik. Fontosabb régészeti lelőhelyek találhatóak Tiszaszederkényben, Szakáldon, Tiszalúcon, Sályban, Kistokajban és Mezőcsáton.³⁷

Hejőbában, mint régészeti lelőhely a Nagytemető-dűlő van nyilvántartva. A Herman Ottó Múzeum Régészeti Adattárában Bábáról még egy hátrabejárás után készült térképszelvényt őriznek.³⁸ Régi korokból származó tárgyi emlékek bábai családok magángyűjteményében is megtalálhatók.

A régészeti leletek kis száma ellenére is látható, hogy a letelepedett őskori emberek a mai Hejőbába területét sem kerültk el. Ha nagyobb tájegységben szemlélődünk, akkor feltűnő a különböző régészeti kultúrák gazdag leletanyaga. Ez a tájegység letelepülésre alkalmas voltát bizonyítja.

34. HOM. RA. 2732-00. ill. Takács–Kovács, 2001. 39.

35. HOM. RA. 2733-00.

36. Raczky–Kovács–Anders, 1997. 124–131. ill. Révész, 1994. 77–79.

37. Révész, 1997. 79–80.

38. HOM. RA. 47. d. 206.

VI. Birtoklástörténet

A koraközépkor századai

A honfoglaló magyarok a történeti Borsod vármegyét több hullámban szállták meg, amely a Bükk hegyvidékének kivételével teljes egészében benépesült. Az első hullám a Sajó-völgyet a Bükk széléig sűrűn, innen a Rima torkolatáig ritkábban népesítette be. Megszállták a Bódva–Hernád közötti dombvidéket is, valamint a Bódva völgyét kb. a későbbi Borsod vármegye határáig. A XII. században a letelepedés egy lassabb hulláma is lezajlott.¹

Anonymus szerint a megye területén két „hun” vezér telepedett meg: Örsúr apja Ousad és Bors apja Bunger. Bors építette fel Borsod várát, melynek első ispánja lett, s Árpád rábízta e vidék gondját. Anonymus elbeszélése két Borsod megyei ősnemzetség, az Örstől származó Örsúr-nem és a Borstól eredő Miskolc-nem hagyományain alapul. Bár mindkét hagyománynak van történeti alapja, csak az egyik vezethető vissza a honfoglalás korába.²

A megye ősfoglaló nemzetségének kétségtelenül az Örsúr nemzetséget kell tekintenünk. Az Örsúr-nem eredeti központja, vára a megye déli részén feküdt, melyet a krónikák látszólag Örös faluban, Anonymus pedig a Bükk déli lejtőjén fekvő Örsúrvárában jelöl meg. Ami Bors nemzetségét illeti, igaznak kell tartanunk azon anonymusi hagyományt, mely szerint Bors, helyesebben Borsod a megye első ispánja volt, akiről Borsod vármegye a nevét nyerte, ennek azonban nem Árpád, hanem Géza vagy István király idejében kellett történnie. A nemzetségnek nevet adó Miskolc Bors utóda, és a nemzetség XI. századi ősapja lehetett.³

Eltérő álláspontok alakultak ki azzal kapcsolatban, hogy a honfoglalást követően a vidéket magyar, kabar, kun vagy besenyő eredetű népek

---

1. Varga, 1970. 15–16.

2. Györffy, 1963. 737.

3. Uo.

népesítették be.⁴ Anonymus a XII. századi állapotokat feltüntetve így ír erről: „Ezután a vezér (Árpád) és főemberei elhagyták Szerencset, s átkeltek a Sajó folyón azon a helyen, ahol a Hernád vize beleömlik. A Hejő vize mellett ütöttek táborn, egészen a Tiszáig és Emődig, s egy hónapig maradtak ott. A vezér még ott Böngérnek, Bors apjának nagy földet adott a Tapolca vizétől a Sajó folyóig, amelyet most Miskolcnak hívnak, azon kívül odaadta neki azt a várat, melyet Győrnek mondanak. Ezt a várat Böngér fia, Bors a maga várával, Borsoddal egy vármegyévé tette. Azután Árpád vezér és nemesei felkerekedve a Nyárad vizéig vonultak, s tábornt ütöttek a patakok mellett attól a helytől kezdve, melyet most Kácsnak mondanak. Árpád itt nagy földet adott Ócsádnak, Örsúr apjának. Örsúr, a fiú azután ott, annak a folyónak a forrásánál várat épített, amelyet most Örsúr várának hívnak. Árpád vezér és övéi innen továbbmenve lejutottak az Eger vizéig.”⁵

A megszállás rendjét a törzsfőknek az államalapítást kísérő leverése és a királyi várbirtok-rendszer létesítése bolygatta meg. Győrffy György Borsodban a terület kétharmad részének királyi kézbe kerülését mutatta ki. Az Örsúr-nem szállásterületének kisajátítását a X. század második felére vagy István király uralkodásának elejére tehetjük. Az elkobzott birtokokból részesülhetett az első ispán, Bors(od) nemzetsége, a Miskolc-nem is. A kisajátított területet az Árpádok idegen törzsekből való katonasággal szállták meg, ezek településeinek emlékei lehetnek a vidéken előforduló törzsi helynevek.⁶

Ezek a megyében négy vidéken csoportosulnak; a Tisza partján a Sajó torkolat közelében, ahol a krónikák Örösön az Örsúr nemzetség eredeti központját jelölik meg (Keszi, Tarján, Kürt, Oslár), a Hangony völgyében, Borsod vár körül és Miskolc közelében.⁷

Az újonnan kijelölt határvár szolgálatára rendelte István király a várkörnyéki falvakat, a Bükk hegység lakott helyeinek nagy részét és a Tisza mellékét. Huszonöt várbirtok – köztük Bába – nevét ismerjük: Bába, Balajt, Beleta, Bisz, Borsod, Császa, Csokva, Dédes, Naggyőr, Jétyó, Kazinc, Kondó, Lánci, Montaj, Múcsony, Németi, Omány, Ormos, Palkonya, Parasznya, Pély, Radostyán, Sáp, Simon és Suhogy. Eredetileg a vár alá tartozhattak a törzsnéven nevezett falvak jobbágy lakói és a két Lövő határvédő népelemei is.⁸

4. Varga, 1970. 16. ill. Győrffy, 1963. 737–738.

5. Anonymus, 1977. 105–106.

6. Győrffy, 1963. 740–742.

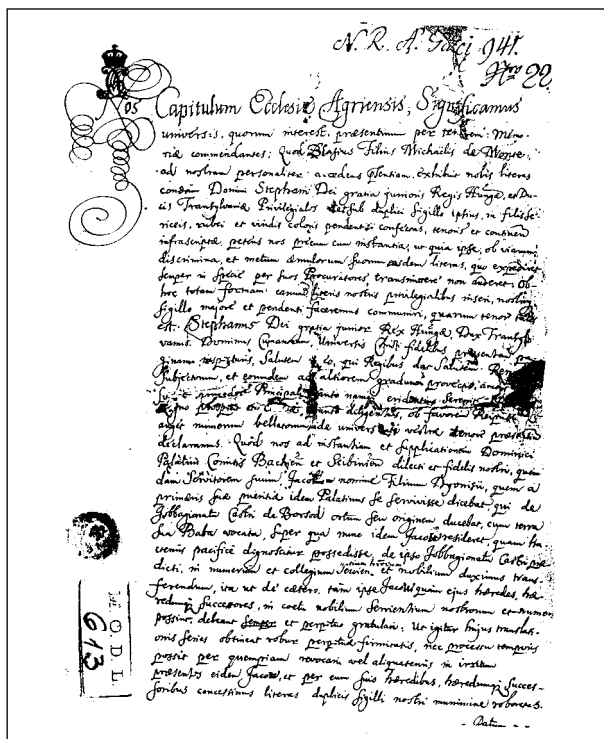
7. Uo. 741.

8. Uo. 741–742.

Bába 1266-ban István ifjabb király jóvoltából kikerült a borsodi vár-birtokok közül, miután Domokos nádor bácsi és szebeni főispán hú szolgáját, serviensét, Jacow fia Dénest bábai földjével együtt – ahol ez idő szerint lakott – kivette a borsodi várjobbágyok közül, és a királyi serviensek és nemesek közé sorolta.⁹ IV. Béla fia, V. István király 1270-ben, illetve 1272-ben ezt az oklevelet megerősítette.¹⁰

Bába első hitelt érdemlő névszerű említése a fentebb említett 1266-os oklevélhez kötődik. A Várad Regestrumban 1234-ben szerepel ugyan egy Baba-ról származó személy, aki László országbírónak volt poroszlója, de kérdéses, hogy tényleg a Hejő melletti faluból való volt-e.¹¹

A falu első birtokosa az 1266-ban említett család volt, aki utóbb a településről Baba-inak nevezette magát.¹² 1293-ban ezen család nemes tagjai az egri káptalan előtt Baba-i András özvegyének, Domonkos feleségének hitbér és jegyajándék címen átadtak 1 királyi ekényi földet, s a birtokrész határát leírátták.¹³ A körülhatárolt birtokrészt még ugyanebben az évben az egri káptalan előtt átadták Baba-i András özvegyének, ez idő szerint Márton fia Domonkos feleségének. Az átadó Baba-iak: Imre fiai Simon és Péter, Jenek (?) fia Domonkos, Pál fia Péter és Jacow fia Dénes.¹⁴ Ezt az oklevelet Baba-i Mortun fia Domokos fia

A Bába nevét említő legrébbi oklevél 1266-ból későbbi átíratban

(MOL. DI. 613.)

9. MOL. DI. 613. ill. Györffy, 1963. 753. ill. Csikvári, 1939. 63.

10. Csikvári, 1939. 63. ill. B.-A.-Z.-M. Lt. XV. 17. Bába 8. fol.

11. Györffy, 1963. 753. ill. Kandra K., 1889. 129. §.

12. Csikvári, 1939. 63. ill. Fejér VII. 5. 520. I. VI. 1. 267. 1. VIII. 7. 106.

13. Györffy, 1963. 753. ill. B.-A.-Z.-M. Lt. XV. 17. Bába 9. fol. ill. Fejér VII. 5. 520.

14. B.-A.-Z.-M. Lt. XV. 17. Bába 11. fol. ill. Fejér VI. 1. 267.

Bodus 1313-ban átiratta a káptalan camera-jában lévő másik példány alapján, mivel az egri káptalan által kiadott 1293. évi, Baba föld egy részével kapcsolatos privilégium egy példányát elvesztette.¹⁵

A Baba-i család tagjai 1272–1290 között – pontos keltezés nélküli oklevélben – királyi emberként szerepelnek egy szomszédos birtokügyletnél.¹⁶

A család tagjaival (Ine fiai: Simon és Péter, Pál fia Péter, Fenyr fia Domokos a maga és testvére, Pál nevében) ezt követően 1302-ben találkozunk, amikor egy egymásközti birtokvitában az egri káptalan előtt egyezkedtek. A vitatott telket és a folyó menti berket négy részre osztották.¹⁷

A következő évtizedekből kevés információnk van mind a faluról, mind a Baba-i családról. 1332-ben egy oklevél szerint a Hejőn a Babaw reme (Bába örvénye) nevű helyhez egy hídon lehetett átjutni. Ebből tudjuk, hogy a vármegye egyik fő útja átvezetett Bábán, innen ment tovább Miskolc felé.¹⁸

A falu Szent Péterről elnevezett egyházának papja 1332-ben 5, 1333-ban 6, 1334-ben 3–5, 1335-ben 3–4 garas pápai tizedet fizetett.¹⁹

A környező települések által 1332–1335 között a legmagasabb fizetett tized a következő volt: Papi 13, Emőd 6, Gelej 2, Kürt 5, Muhi 12, Nyék 4, (Sajó)Örös 6, (Tisza)Tarján 8, Bikk 6, (Hejő)Keresztúr 5 és (Tisza)Keszi 8 garas.²⁰ Ennek alapján úgy tűnik, Bába hasonló nagyságú, népességű volt, mint a környező települések többsége.

1343-ból Fener fia Domokos nevét ismerjük Bábáról, 1344-ben az innen származó Laurencius volt egy birtokügyletnél esküdttárs, míg 1347-ben Ónodi Istvánnak voltak bábai esküdttársai.²¹

1383. július 5-én Baba-i Jakab fia István fiai: Miklós, Balázs és János, Albert fia: János fiai: Benedek, Egyed és Miklós, valamint nevezett Jakab fia: Péter fia: Gergely pereskedett bábai birtokrészekért Baba-i Mátyás fia Miklós ellenében.²²

1388-ban Baba-i Miklós halálával fiú ágon kihalt a Baba-i család egyik ága. Zsigmond király erre Miklós leányait, Orsolyát és Margitot fiúsította, s új adomány címén birtokaikban megerősítette őket. A rokonság más tagjai ebbe azonban nem akartak beletörődni.²³ Orsolya és Mar-

15. AOT. III. 647. ill. Fejér VIII. 7. 106.

16. Györffy, 1963. 753.

17. AOT. I. 168.

18. Györffy, 1963. 753. ill. Dobrossy, 1996. 189.

19. Uo. ill. Kovács, 1987. 39.

20. Györffy, 1963. 749–750.

21. B.-A.-Z.-M. Lt. XV. 17. Bába 22–25. fol. ill. AOT. IV. 397. ill. AOT. V. 122. ill. Csánki, 1890. I. köt. 168.

22. ADH/Dancs cs. lt. 81.

23. Csikvári, 1939. 64.

git hamarosan perbe keveredett a fentebb már említett bábai birtokrészekért. 1391-ben Bábáról Jakab fia Péter, János fia Miklós és István fia András – mint osztályos atyafiak – be akarták magukat iktatni Bikki Imre fia Tamás királyi emberekkel néhai Baba-i Mátyás fia Miklós birtokrészeibe. A beiktatásnak azonban Mátyás fia Miklós özvegye, s leányai, Orsolya és Margit ellentmondtak. Hivatkoztak István ifjabb király oklevelére, melyben őseiket, Dénes fia Jacowot, s nem Jacow többi atyafiát vette ki a borsodi várjobbágyok közül. Zsigmond király – mint láttuk – 1388-ban Orsolyát és Margitot fiúsította, s a Baba-i Miklós halálával a koronára szállott birtokokat nekik adta. Ennél fogva Bebek Demeter nádor a birtokrészt 1397-ben nekik ítélte, s az egri káptalannak megparancsolta, hogy Baba-i Miklós lányait iktassa be, János fia Miklósnak és István fia Andrásnak pedig örök hallgatást parancsolt. Királyi embereknek ajánlotta Négyesi Jánost, Vattai Dénest, Szemere Mátyást és Szalontai Dénest.²⁴

A vitás birtokügylet ezzel még nem ért véget. Az egri káptalan Rozgonyi Simon országbíró parancsára Zalontha-i Lukács és más királyi emberek jelenlétében Orsolyának és Margitnak csak 1409. december 28-án adta ki az őket megillető bábai javakat, a Baba-i Miklós fia György, Vmcke fia Bálint, Pál fia Mátyás, Miklós fia Péter, Barabás fia Mátyás, László fia Mátyás, Jakab fia János fia Jakab, Vmcke fia Antal fia Mihály fia Balázs, Antal fia László, István fia Balázs, Péter fia Gergely, Pál fia Jakab, András fia István és János kezén lévő birtokrészekből.²⁵

Az országban általános volt, hogy a kisebb nemesek között idővel felaprózódott falvak majd mindegyike adott nevet az egyes ott lakó családoknak, melyek hol hosszabb, hol rövidebb ideig voltak birtokuk tulajdonában. Házasság, magszakadás, öröklés vagy vétel útján idővel a birtokok elaprózódtak, s több nemesi családnak szolgáltak lakóhelyül. Mint láttuk, így volt ez Bábán is. A falu kezdetben egyedüli birtokos családja, a Baba-i család tagjai kezében – valamivel több, mint egy évszázad alatt – felaprózódott a bábai javadalom.²⁶

A birtokviszonyok tisztázását további két dolog nehezíti. Először, a Baba-i család leszármazási tábláját nem tudjuk megrajzolni, a rokoni kapcsolataikat a kisszámú forrás miatt nem lehet levezetni. Másrészt nehezíti a tisztán látást birtokviszonyokban a nemesi földek gyakori zálog-

24. B.-A.-Z.-M. Lt. XV. 17. Bába 27–29. fol. Az 1390-es oklevél Borovszky cédula-gyűjteményében 1381-es datálással van megemlítve. Valószínűleg ez azonban elírás. Mátyás fia Miklós akkor még nem halhatott meg, mert 1383-ban maga személyében pereskedett bábai javak tulajdonáért az atyafisággal.

25. B.-A.-Z.-M. Lt. XV. 17. Bába 32. fol. ill. Csánki, 1890. I. köt. 168.

26. Borovszky, 1909. 66–67.

ba adási szokása. A zálogösszeg visszafizetéséig – amely gyakran soha nem következett be – a birtok és az ahhoz kapcsolódó minden kedvezmény, szolgáltatás a zálogbirtokos kezébe ment át. A zálogleveleket örökölték, s tovább is adhatták. Évtizedek alatt ez sokszor kibogozhatatlan, kusza, sokszor teljesen új birtokviszonyokat eredményezett, számtalan peres eljárást vonva maga után. A korabeli Magyarországon a kölcsönzött pénz biztosítékeként nyújtandó ingatlant – főképpen földbirtokot – tehát nemcsak lekötötték, hanem ténylegesen átruházták, birtokába adták a hitelezőnek. Az átadott föld haszonvételei – jobbágszolgáltatások, kisebb regálék stb. – pótolták a kamatot, amelynek szedését az egyház tiltotta. A hitelező viselte a birtoklással járó közterheket, és végül a tulajdonos fizetőképességekor vagy a szerződés leteltekor vissza kellett adni a zálogbirtokot és elfogadni a visszafizetett összeget. Ha az adós a szerződés lejártával sem tudott fizetni, nem vesztette el tulajdonjogát; a zálognak nem volt elévülési, elbirtoklási határideje. A zálogösszeg akár az utódok által, évszázadok múltán is kifizethető, a birtok kiváltható volt. Kiváltáskor a kivitelező a hasznos beruházásokra, a tulajdonos az okozott károk megtérítésére tarthatott igényt.

Baba-i Mátyás fia Miklós fentebb már említett leányai, Orsolya és Margit 1416. január 8-án az egi káptalan előtt két egyenlő részre osztották a bábai javakat.²⁷ Január 27-én a káptalan már jelentette Zsigmond királynak, hogy a január 8-ai parancsára Szalontha-i Márton királyi ember és László mester, a Szent Péter és Pál-oltár rektora, két egyenlő részre osztotta Bábát, és beiktatta annak felső felébe Orsolya asszonyt, alsó felébe Margit asszonyt és gyermekeiket. Arról is határoztak, hogy a felosztásra nem került haszonvételeiket a felek – amíg ők vagy utódaik másként nem kívánják – közösen fogják használni. Ezt a felosztást tekinthetjük alapnak a falu Alsó- és Felsőbába részeinek kialakulásához.²⁸

A Baba-i család más tagjai is gyakran szerepelnek a következő évtizedek okleveleiben. 1416. január 14-én az egi káptalan jelentette Garai Miklós nádornak, hogy Baba-i Pál fia Jakabot beiktatta a Borsod vármegyei Palkonya elnéptelenedett birtokrészébe, az egi káptalan jogainak fenntartásával.²⁹ A család kezébe került Palkonyával más oklevelek is foglalkoznak. 1449-ben Baba-i Bertalan fia Gál, mint birtokszomszéd volt jelen Palkonyán azon a birtokbeiktatáson, ahol a váradi káptalan az egi káptalant iktatta be Dob-i György fia László és György porciójába.³⁰

---

27. ZSOT. V. 1410.

28. ZSOT. V. 1412.

29. Sugár, 1980. 324.

30. Uo. 332.

1452-ben a palkonyai sóvám ügyében Baba-i Albertet, 1453-ban Palóczi László országbíró, királyi embernek Baba-i Mihályt vagy Baba-i Domján deákot, vagy másik Mihályt jelölte egy palkonyai jobbágyot ért sérelem miatt lefolytatott eljáráshoz.³¹ 1480-ban Baba-i Gált javasolta Mátyás király – mások mellett – királyi embernek egy Palkonyán lekaszált réttel kapcsolatos peres eljáráshoz.³²

A család más tagjai is gyakran szerepelnek különféle oklevelekben királyi emberként vagy birtokszomszédként. 1400-ban Baba-i Jakab, 1419-ben Baba-i Balog és Mihály voltak királyi emberek.³³ 1443-ban Martinus, 1447-ben Mihály, 1463-ban egy szomolyai és alsóábrányi birtokcserénél Tamás és Lajos, 1486-ban Gál volt homo regius.³⁴ Ez utóbbit 1483-ban szolgabíróként említi oklevél.³⁵

A XV. században a Baba-i családon kívül már más famíliák is birtokhoz jutottak a faluban. Időrendi sorrendben haladva először az ónodi Czudarok kapnak új adomány címén bábai javakat. 1416 januárjában Zsigmond király az egri káptalanon keresztül a család Benedek, Simon és Jakab tagját iktatta be a nekik adományozott birtokokba. Bába mellett (Sajó)Örös, (Tisza)Szederkény, Igrici, Belső Bőcs és Ónod tartozott ekkor a Czudarok uradalmához.³⁶

1437-ben arról értesülünk, hogy Csányi Jakab fia András bábai rész-birtokát 37 aranyforintért eladta Gecsei Mihály fia Benedeknek.³⁷ A Csányi család bábai jelenlétéről még 1486-ból van tudomásunk. Csányi András, Belsei András és Ilona bábai részét 40 aranyforintért ekkor zálogosította el Barakonyi Jánosnak.³⁸

1449-ben egy oszlári birtokbeiktatáson Baba-i Bartokon kívül a faluból való Karatou Mihály és fia Gál, Gergely és Benedek vett részt, mint birtokszomszéd.³⁹

A Sydo családdal 1450 júliusában találkozunk először a falu birtokosai között.⁴⁰ Csíkvári Antal vármegyei monográfiájában ugyan már a XV. században – a Baba-iak mellett – a település birtokosai közé sorolja a famíliát, de ezzel kapcsolatos okleveles adatot mi nem leltünk fel.⁴¹

---

31. Uo. 331 és 341.

32. Uo. 357.

33. B.-A.-Z.-M. Lt. XV. 17. Bába 41. fol. ill. Sugár, 1980. 382.

34. B.-A.-Z.-M. Lt. XV. 17. Bába 50. és 83. fol. ill. Sugár, 1980. 147. és 62.

35. Sugár, 1980. 81. fol.

36. ZSOT. V. 1412. és 1655. ill. Veres-Viga, 2000. 214.

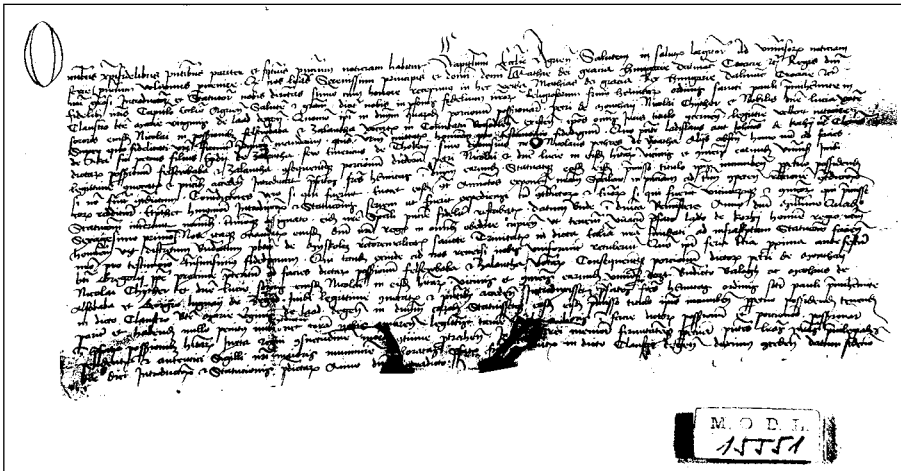
37. B.-A.-Z.-M. Lt. XV. 17. Bába 47. fol.

38. Uo. 82. fol.

39. Sugár, 1980. 294.

40. Uo. 336.

41. Csíkvári, 1939. 64.

A ládi szerzetesek 1461-es bábai birtokügyével kapcsolatos oklevél
(MOL. DI. 15551.)

A Balogh család 1460-ban tűnik fel Alsóbábán.⁴²

A Monthay család bábai jelenlétéről 1461-ből és 1476-ból van adatunk.⁴³

Chyther-i Miklósnak és Miklós nővérének, Luciának Felsőbábán voltak részbirtokai 1461-ben.⁴⁴

Az említett Monthay családból Péter és Chyther-i Miklós felsőbábai és szalontai részbirtokába az egri káptalan 1461 márciusában a sajlóádi pálos kolostor szerzetesait iktatta be.⁴⁵ Erre 1461. március 10-én került sor, amikor is a káptalan képviselője mellett jelen volt Korhy László királyi ember, Miskolci Benedek pap, egyházuk Szent Háromság oltárának igazgatója, Balogh Benedek alsóbábai és Lugnay György (sajó)szegedi birtokszomszéd.⁴⁶ Három évvel később a szerzetesek a Baba-i családdal egyezkedtek, pontosították birtokaikat. A ládi remete barátok vicariususa, másrésztől Baba-i András fia Lukács és testvérei: Jakab, továbbá Baba-i György fia Miklós fia, s Gergely felesége Luca meggyeztek abban, hogy az úgynevezett Felsőrész (Felsewreez) a barátoké, az Alsórész (Alsoreez) nevű föld a bábaiaké legyen.⁴⁷

Egy 1480-as években kelt okirat szerint (melynek első egyharmada hiányzik) a borsodi alispán előtt a Senyery család egy tagja, néhai Senyery Simon unokája bábai birtokát Runyai Zsoldos Tamásnak zálogo-

42. MOL. DI. 15487. ill. Csíkvári, 1939. 64.

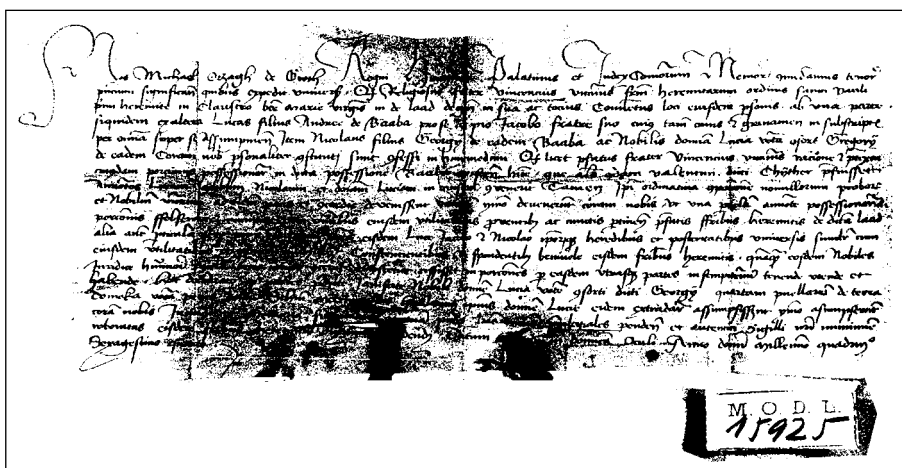
43. MOL. DI. 15551. ill. Csánki, 1890. I. köt. 168. ill. Sugár 1980. 418.

44. MOL. DI. 15551.

45. Uo. ill. Csánki, 1890. I. köt. 168.

46. Uo.

47. MOL. DI. 15925. ill. B.-A.-Z.-M. Lt. XV. 17. Bába 72. fol. ill. Csíkvári, 1939. 64.

Bába felosztása Alsó- és Felsőrésze a ládi pálosok és a Baba-i család között 1464-ben

(MOL. DI. 15925.)

sította el 3 forintért.⁴⁸ Ugyanez a Zsoldos Tamás 1483. május 15-én Papii Albert borsodi főispán előtt megidézttette Ládházi Egyedet és feleségét Annát, az általa nekik elzalogosított bábai részbirtokok kiváltására, vagy záloglevél kiállítására, amit azonban azok megtagadtak.⁴⁹

A fentebb elmondottakat összegezve azt mondhatjuk, hogy a falu XIII–XIV. századi birtokos családjának, a Baba-iaknak a kezében a bábai birtokok felaprózódtak, azok egy része magszakadás, vétel, házasság, öröklés stb. következtében más nemesi familiák kezébe kerültek. Hosszabb-rövidebb ideig a falu XV. századi birtokosai közt a Baba-iakon kívül ott találjuk a Czudar, a Csányi, a Gecsei, a Karatou, a Sydo, a Monthay, a Chyther-i, a Balogh, a Zsoldos, a Ládházi családot és a sajládi pálos szerzeteseket. Csíkvári Antal a település XV. század végi birtokosai közt említi a Szilágyiakat, a Karácsonyiakat és zálog címén a Barkonyi családot, ugyanakkor több általunk fentebb feltüntetett családot nem sorol fel. Az általa említett Szilágyi és Karácsonyi családot okleveles adatokban nem leltük fel.⁵⁰

A XVI-XVII. század

A XVI. századi oklevelekben egyre többször fordul elő az Alsó- és Felső-Bába elnevezés, ami a falu egyes birtoktестeinek, nem pedig önál-

48. MOL. DI. 15925. ill. B.-A.-Z.-M. Lt. XV. 17. Bába 80. fol.

49. Uo. ill. Szendrei, 1904. II. köt. 74–75.

50. Csíkvári, 1939. 64.

ló községek megkülönböztetésére szolgált. A település továbbra is több nemesi birtokos kezén volt.

A XVI. század első feléből keveset tudunk Bábáról. 1503 márciusában a jászói konvent előtt személyesen jelent meg néhai Monthay-i Péter Ilona nevű leánya, akinek férje bábai Zarwady János volt. Ilona saját férje, valamint gyermekei: György, Ilona és Orsolya nevében előadta, hogy három Borsod megyében fekvő ingatlanát – köztük a bábai ingatlanait, melyet Sagh-i Horwath János többször is zaklatott – 200 aranyforintért eladja az egri káptalannak.⁵¹

1505-ben a Mátyus (Mathyw) család Benedek nevű tagja tűnik fel, mint birtokos a faluban.⁵² 1510-ben Hatvani (Hathwan-i) András és felesége Posog-i Ilona, Erzsébet leányának neve fordul elő oklevélben, mint bábai részbirtokos.⁵³ Egy másik oklevélből arról értesülünk, hogy Hatvani András és felesége, Ilona másokkal együtt Posog possessión lévő egész portiójukat az egri káptalannak adták azzal a kikötéssel, hogy az adományozók elhunytá után a káptalan köteles lelki üdvükért miséket mondatni. Fedeztéként a bábai birtokukat is megjelölték.⁵⁴

1511-ben, amikor Kisfalud possessió egészébe beiktatták Tamás esztergomi bíboros érseket, ott volt, mint birtokszomszéd Bábáról Mátyás (Matthwsa) Máté, Baba-i Baltazár és Borsod vármegye szolgabírája, Baba-i Benedek.⁵⁵

A fentebb említett Hatvani András 1515-ben felsőbábai javait 62 forintért zálogba adta Pethyeny-i Erzsének.⁵⁶ Ugyanő 1522-ben királyi emberként van megemlítve egy szomszédos birtokbeiktatáson.⁵⁷

A békés, nyugalmas időszaknak a török megjelenése hamarosan véget vetett. A török hódoltság Borsod megyére 1544-ben, Mehmed budai pasa hadjáratával köszöntött be. Mehmed pasa 1544 tavaszán nyolcezer seregével Hatvan irányából tört a megyére és Heves megye középső részét, valamint a borsodi Bükkalját végigpusztítva egészen Miskolcig hatolt, majd onnan visszafordult. A török sereg mintegy 45 faluból közel négyezer magyar foglyot és számtalan állatot hajtott el. Nyomukban mindenütt felégetett és kifosztott falvak – ilyen volt Bába is – maradtak. A török sereg megjelenésekor Hatvan őrsége felgyújtotta a várost és a várat, s Egerbe menekült. A megfélemlítés légkörében

51. Sugár, 1980. 173.

52. Tóth, 1990. 134.

53. Uo. 148.

54. Sugár, 1980. 379.

55. Uo. 282.

56. B.-A.-Z.-M. Lt. XV. 17. Bába 91. fol.

57. Uo.

Mehmed pasa, a birtokába került hatvani várban azonnal megkezdte egy új szandzsák székhelyének kiépítését. Az első Borsod megyei falu, amelyről biztosan tudjuk, hogy már 1544-ben behódolt, Cserépfalu volt. A hatvani törökök 1544 tavaszától 1548-ig Heves és Borsod megye területén mintegy 130 helységet kényszerítettek rendszeres adózásra.⁵⁸

Az 1546. évi pozsonyi országgyűlés 40. törvénycikke Mehmed budai pasa fenyegető, hódoltató levelei miatt Heves és Borsod megye részére is segítséget helyezett kilátásba. A segítség a török adóztatás területi kiterjesztése ellen kellett, mivel a be nem hódolt falvakat erre a törökök katonai erőszakkal kényszerítették. Eger várának további megerősítése ekkor merült fel, szemben a hatvani török erőddel. Az egri várakhoz tartozó falvak adójövedelmeire főlegények, tisztviselők (officiális) kerültek kinevezésre, akik meghatározott terület adójövedelmeit bizonyos számú katona tartására fordították. Ilyen módon már a török terjeszkedés elején a megye adófizető lakossága egyszerre szolgálta a hatvani törökök és az egri magyar végvár kölcsönös ellátmányi területét.

1544-ben a török Bábát is kirabolta.⁵⁹ Az ugyanebben az évben készült dica-jegyzék szerint Alsóbába 4 forintot, Felsőbába 3 forintot adózott. Ez az összeírás azonban még a török támadás előtt készült. Alsóbában Thylai Bertalan, Felsőbában Mátyás Mihály és Szemere Péter van birtokosként feltüntetve.⁶⁰

Ezt követően hosszú éveken át nem tudunk semmit a faluról. Dica- és dézsma-jegyzékekben neve nem szerepel. Könnyen lehet, hogy az 1544-es török támadás után pár évre elnéptelenedett, pusztává vált a település. Legközelebb az 1553-as dica-jegyzékben tűnik fel a neve Baaba névalakban. Annyit tudunk róla, hogy 2,5 nemesi portája volt. 1555-ben és 1556-ban a dica-jegyzékek mind Alsó-, mind Felsőbában 5–5 nemesi portát említenek meg.⁶¹ A török által elpusztított falu tehát az 1550-es évek elején újra népesült. Népeisége a következő években is növekedett. 1564-ben a dica-jegyzék Alsóbában 3 egész és 8 fél telket említi meg 5 betegség miatt pusztává (deserta) lett telek mellett. Egy zsellérről is tudunk. Felsőbában 4 fél telket és 4 puszta telket írtak össze. Az előbbi birtokosának Fancsy János, utóbbinak Figedi János van feltüntetve. A népesebb Alsóbábát hódolt, míg Felsőbábát hódolatlan területként említik.⁶²

58. Vass, 1981. 49. ill. Borovszky, 1909. 85.

59. Sós, 1985. 105. ill. Borovszky, 1909. 85.

60. B.-A.-Z.-M. Lt. XXXII. 7. Borsod vm. dica-jegyzékei. A dica-jegyzékek adatait Bodnár Tamás miskolci levéltáros átíratában használtuk fel.

61. Uo. ill. B.-A.-Z.-M. Lt. XV. 17. Bába 4. fol.

62. Lásd a 60. lábjegyzetet.

A pogányok környékbeli megjelenése a vármegye legsűrűbben lakott területét – Bükkalja az Eger-völgyétől, Mezőkövesd, Miskolc városokon át Szikszóig – vetette vissza a fejlődésben. Az 1544-es török támadás Bábára is pusztulást hozott, amit az 1550-es évekre kihevert a falu, ez azonban nem jelentette azt, hogy a töröktől végleg megszabadult volna a település. 1564-re – a pontos időpontot nem tudjuk – a népesebb Alsóbába már hódoltsági település volt. 1562-ben a szomszédos Papit török támadás érte. Szeptember 10-én Kara Dsafer hatvani bég rátört Papira, ahonnan négy gyermeket és egy lovat rabolt el, majd behódoltatta a falut.⁶³ Könnyen lehet, hogy Alsóbába is ekkor lett a hódoltság része. A török jelenlét a nagy hadjáratok szüneteiben is állandósult.

A hatvani szandzsákban Eger vára magányos sziklaként ékelődött be, s körös-körül már a szomszédos falvakban is török birtoklás volt. A sikertelen 1552. évi török ostrom után Heves és Borsod megye a korábbi kettősadózású terület állapotában maradt. Az ezzel kapcsolatos 1553-as török-magyar megállapodás egészen 1596-ig fennállt. A kisebb csatározások között kiemelkedő jelentőségű volt az 1553–1559 között folyó nógrádi várháború, amelynek során Hamza szécsényi szandzsák bég 1554. szeptember 4-én bevette Fülek várát. Fülekkel együtt néhány hónap leforgása alatt Gömör, Torna és Borsod megyék területén mintegy újabb 400 falu hódolt meg. Első szandzsák bégjének kinevezésétől, 1555. január 30-ára keltezhetjük a füleki szandzsák megalakulását, amely a fenti, újonnan meghódolt 400 falut foglalta magában.⁶⁴

1564-ben meghalt Ferdinánd király, s a megszakadt béke következménye a török és a törökbarát erdélyi csapatok Borsod megyei megjelenése volt. A török, az erdélyi és a császári csapatok 1565. évi borsodi hadműveleteinek következménye a török területi terjeszkedés előrenyomulása lett. 1567 körül már Ajnácsko, Dédes és Putnok palánk várában is török helyőrség szolgált. Az 1568. február 17-én megkötött drinápolyi béke ezt a helyzetet rögzítette.

Bába a török adóztatás szempontjából az ónodi náhije falvai közé tartozott. A náhije területileg Bócs–Sajólád–Sajópetri–Hejőkeresztúr–Emőd–Mezőnyárad–Mezőnagymihály–Borsodivánka–Poroszló vonal mentén hosszasan húzódott a Tiszáig, majd a Tisza és a Sajó folyó mellett visszafelé Bocsig. A náhije falvai többségükben lakatlanok voltak, határukat a lakott települések külső műveléssel használták, s így adóztak utánuk.⁶⁵

---

63. Takács–Kovács, 2001. 51.

64. Vass, 1981. 53.

65. Uo. 59.

A falvakban megjelenő török adórovók a falvak bírásaival és esküdtjeivel együtt készítették el az adózás alapjául szolgáló adókatasztert, amihez a hároméves átlagtermést vették figyelembe. Az Oszmán Birodalomban senki saját földjét magáénak nem tekinthette, mivel minden föld birtokosa a szultán volt. A török kincstár a szultán nevében ismerte el a paraszti földbirtoklást, ha magukat a defterbe felírták, s adóikat megadták. Az egyes falvak adóit pedig azért osztotta ki a török szultán a katonák és a tisztviselők között, hogy az adók közvetlenül az állami szervek ellátmányát szolgálják. Bába töröknek fizetett adójának pontos nagyságát ezekből az évekből nem ismerjük. A dica-jegyzékek csak azt jegyezték fel, hogy Bába töröknek hódolt falu volt, vagy hogy a töröknek adót fizetett.⁶⁶

1566-tól a dica-jegyzékekben csak Alsóbába van feltüntetve. 1566-ban 10 portával Fancsy János birtokában, 1572-ben 11 porta nemesi tulajdonban, 1574-ben 8,5 porta Kövér Ferenc birtokában, míg 1576-ban azt jegyezték le róla, hogy Alsóbába a nemeseké, s töröknek hódolt pusztá 6 adózóval. 1577-ből 8 gabona tizedet fizető lakosáról tudunk. 1578-ban 3 portával ismét adót fizetett a töröknek, birtokosa Kövér Ferenc volt. 1581-ben 6 tizedfizető lakosa ismert. 1582-ben és 1584-ben a dica-jegyzékek szerint a nemesi falu pusztán állt Muhival, Ónoddal, Oszlárral, Tarddal, Arnóttal együtt. 1599-ből is hasonló feljegyzés maradt ránk: „Baba pusztán álló falu”.⁶⁷

Az 1576-os gabonadézsma-jegyzék a bírón kívül egy zsellért, 2 féltelkes és 2 pauper (szegényebb) jobbágyot említ meg. A gabonatermés adatai elhanyagolt gazdaságra utalnak.⁶⁸ 1583–1594 között csak szőlődézsma-jegyzékben szerepel a falu neve. Egy bábai lakos művelt szőlőt Emődön, egy pedig Nyéken.⁶⁹

A fentebb taglalt adatok alapján valószínűsíthető, hogy a község északi része, Felsőbába jórészt már az 1560-as évek közepén elnéptelenedett. Alsóbába ugyanakkor 1574-ig nem mutatta a pusztulás jeleit. 1575 körül azonban a település újra nehéz éveket élt át. Természeti katasztrófa, török pusztítás vagy valami más ok miatt rövid időre Alsóbába is pusztává vált, majd 1582 körül hosszabb időre elnéptelenedett a település. Ez utóbbi pusztásodás oka a török újbóli megjelenése, amit a források 1583-ra tesznek, de a dica-jegyzékek adatai alapján valószínű, hogy az már 1582-ben bekövetkezett.⁷⁰

66. Lásd a 60. lábjegyzetet.

67. Uo. ill. XV. 17. Alsóbába 9–10. és 20. fol. ill. Bába 103. fol.

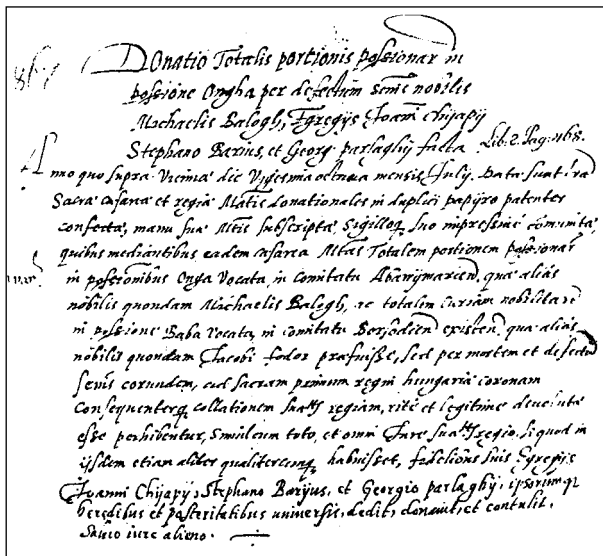
68. N. Kiss, 1960. 213.

69. Uo. 473.

70. Sós, 1985. 105. ill. Várady, 1989. 118. ill. Borovszky, 1909. 90.

A XVI. század második felében, a zavaros időkben a tulajdonviszonyok is összekuszálódtak. 1554-ben Szőlőssi (Zölössy) János özvegye, Zula Kata tiltakozott az ellen, hogy Szőlőssi Orsolya miskolci szőlője mellett eladja felsőbábai birtokrészét.⁷¹

1579-ben Plinyi Miklós tiltakozott az ellen, hogy Bárius András mind a tavalyi, mind a harmadévi búzáját elcsépeeltette, s a bábai jobbágyok által sem adja meg az őt megillető részt. Plinyi Mihály azt is közölte, hogy a török miatt nem tudta birtokjogát gyakorolni Bábán. Az előbb említett Bárius családdal először 1560-ban találkozunk Bábán.⁷²

Bábát említő 1560-as
birtokadományról szóló irat
(MOL. Magyar Kancellári Levéltár
Libri regii. 3. köt. 665.)

1580-ban Polyák Zsófia, néhai Mátyus Tamás özvegye, fia János és leánya Anna kereste a faluban régi jussát.⁷³ Egy évvel korábban, 1579-ben Mátyus Tamásné azért emelt panaszt, mert Kövér Ferenc Alsóbábán elfoglalta rétjét, földjét és erdejét.⁷⁴ 1582-ben az említett Kövér Ferenc tiltotta a szegedieket, bikkieket és felsőbábaiakat alsóbábai pusztá földjeinek élésétől.⁷⁵

1580 és 1590 között számos adatunk van arra, hogy Csorba (Chorba) Mihály a Báriusokkal, illetve a Hatvani családdal pereskedett bábai javak tulajdonjogát illetően. A vitatott birtokok Felsőbábán voltak: Pap rétje, Pap földje és az ún. Zavardy rész.⁷⁶

1578-ban Bárius, mint néhai Bárius István Ferenc nevű gyermekének törvényes gyámja kért szolgabíró-t és esküdtet, hogy néhai Bárius

71. B.-A.-Z.-M. Lt. XV. 17. Bába 95. fol.

72. Uo. 501/c. XVIII. I. 99/1579. ill. MOL. Magyar Kancelláriai Levéltár. Libri regii. 3. köt. 665. o.

73. Uo. XV. 17. Bába 101. fol.

74. Uo. Alsóbába 15. és 17. fol.

75. Uo. 18. fol.

76. Uo. Felsőbába 8. fol. ill. IV. A. 501/d. XVIII. I. 19. ill. IV. A. 501/c. XVIII. II. 20/1580. és XVIII. IV. 28/1590.

István özvegyét, Csernelyi Mihály mostani feleségét, Csitneky Klárát intseék meg a jegyajándék végett, ami az ő részére az alsószolcai és bábai javakból és birtokjogból jár.⁷⁷

Ugyancsak 1578-ban Alsóbábán Fánccsy, alias Deghy Anna, 1579-ben Bábán Bornemissza János és Gergely, illetve gyámjuk Chernel Pál, 1581-ben Felsőbábán Girincsi László, 1582-ben Alsóbábán Hatvani János, 1590-ben Felsőbábán Bárius Demeter, illetve gyámja Keczer András és felesége, Demeter anyja, Pásztói Orsolya, Bábán Pataky Pálné született Fánccsy Anna és fiai, Kövér Ferenc és István, leánya, Kövér Dorottya, illetve Meczky Benedek és Fánccsy Katalin, 1591-ben Hatvani János és leánya, Hatvani Zsófia, illetve Fánccsy Deghy Anna és gyermekei, Ferenc, István és Dorottya van feltüntetve birtokosként.⁷⁸

A XVI. század végén Borsod vármegye nevezetes családjá, a Lászlófalvi Rinót család is Felső Bába részirtokosa lett. A familia eredeti neve Szuhafői volt. Szuhafői Rénold (magyarosan Rinót) 1510–1521 között többször volt Borsod vármegye alispánja. Utódai letették a Szuhafői nevet, s családi névül felvették atyjuk keresztnévét. A család fészke Lászlófalva volt. Felsőbábán kívül birtokuk volt Tardonán, Harsányban, Kürtön, Paraszt-Bikken, Kesziben, Dersen és Százdón.⁷⁹

A XVI. század végén a település birtokos családjai tehát a következők voltak: Plinyi, Mátyus, Fánccsy, Kövér, Hatvani, Csorba, Csernelyi, Bornemissza, Rinót és Bárius.⁸⁰

A török-magyar határon az 1568-as drinápolyi békét követő évtizedekben sem volt teljes a nyugalom. Az 1590-es évek elején azonban a határvidék – főleg Horvátország – valóságos tűzfészekké vált, s a helyi összecsapásokból 1591–1593 folyamán nemzetközi méretű háború bontakozott ki. III. Murád török szultán 1593 augusztusában hadat üzent a Habsburg uralkodónak, és ezzel kezdetét vette az úgynevezett tizenöt éves háború. A keresztény bécsi udvarban, s főleg Magyarország területén sokan hitték, hogy elérkezett egy sikeres felszabadító háború lehetősége, és a törököt kiűzhetik hazánk területéről. Csalódnuk kellett.

1594-ben a katonai sikerek és kudarcok még kiegyenlítették egymást, de a törökellenes összefogás 1595-ben (Habsburgok, Erdély és a román fejedelemségek) már fényes eredményeket hozott. A császári és királyi csapatok visszafoglalták Esztergomot és bevették Visegrádot. Az

77. Barsi, 2001. 338.

78. B.-A.-Z.-M. Lt. XV. Alsóbába 11. fol., Bába 99. fol., Felsőbába 9. fol., IV. A. 501/d. X. I. 69/1592., XV. 17. Felsőbába 11. fol., Bába 108–110. fol.

79. Borovszky, 1909. 253.

80. Lásd a 72–79. Lábjegyzet jelzeteit. ill. Csíkvári, 1939. 64.

erdélyi csapatok elfoglalták Lippát, Solymost, Aradot, Csanádot, Világost és Jenőt. Gyurgyevónál a Bocskai István vezette erdélyi, császári és moldvai szövetséges hadsereg nagy vereséget mért az elpártolt román vajda megbüntetésére indult Szinán nagyvezér seregére.

A következő évben a katonai helyzet jelentősen megváltozott. A török a magyarországi hadszíntéren 30 év után újra a szultán személyes vezetésével indította meg támadását. A császári főparancsnok, Miksa főherceg kétheti ostrom után bevette Hatvant, de ezután túlzott óvatosságból visszavonult Esztergom alá, így a padisah akadálytalanul zárhatta körül a jól megerősített és felszerelt Eger várát. Az olaszbástyás, jól védhető várat háromheti ostrom után a német zsoldosok – Nyári Pál és a főtisztek véleménye ellenére –, a szabad elvonulás feltételével feladták. Miksa főherceg nem sietett Eger felmentésére. A törökök a német zsoldosok előzetes, Európa-szerte hírhető vált hatvani vérengzését az elvonuló egriek lemészárlásával torolták meg. A vár eleste újabb rést ütött az északi megyék, valamint a bányavárosok védelmében, és a török immár megszervezhette Magyarországon harmadik területi kormányzóságát, az Egri vilajetet, élén a beglerbéggel.

Eger eleste után Miksa főherceg keresztény hadserege a török ellen indult, de az általa vezetett 60 ezer fős szövetséges sereg Mezőkeresztesnél több napos ütközetben alul maradt. A gyászos kimenetelű csata az Oszmán Birodalommal vívott másfél évszázados küzdelmünk egyik legvéresebb nyílt színi összecsapása volt, amely az ütközetet megelőző nemzetközi összefogás eredményeként felvillantotta annak lehetőségét, hogy a törököt – Mohács után hetven évvel – kiűzzük Magyarország és Erdély területéről. A csatavesztés után mindez közel száz évig csupán illúzió maradt. A győztesnek látszó keresztény sereg a katonák fegyelmetlensége, a korán elkezdett fosztogatás miatt 1596. október 26-án III. Murád szultántól katasztrofális vereséget szenvedett. A csata 15 000 ezer fős keresztény veszteségét (a török hozzávetőleg 20 000 embert vesztett az ütközetben) tetőzte a vereség után Borsod megyére zúduló csapás, ami a vidék falvainak sorsát egy évszázadnyi időtartamra megpecsételte.⁸¹

A XVI. század végi pusztulás olyan nagyarányú volt, hogy Borsod megye negyedik, akkor vattai (később ónodi) járását átmenetileg megszüntették. Helységeinek száma a XVI. század derekán még 45 volt, 1596-ban azonban már csak 31.⁸² A török a mezőkeresztes ütközet

81. Lénárt, 2000. 125–127. ill. Takács, 2001. 7–9.

82. Borovszky, 1909. 176.

után többek között felégette Miskolcot, Görömbölyt, Tapolcát, Mályit, Keszit, Nyéket, Petrit, Szögedet, Kisfaludot, Palkonyát, Tarjánt, Oszlárt, Százdót, Csabát, Noszvajt, Aranyost, Harsányt, Kistályát, Tárkányt, Szomóját, Kisgyórt, Sályt, Darócot és Papit.⁸³ Csak két évtized múlva, 1616-ban az Aszalón megtartott megyei törvényszéki ülés hozott olyan határozatot, hogy az elpusztult falvak helyén az itt-ott már épülni kezdő falvakat addig is, míg a járást régi állapotába vissza nem állítják, Szirmay Mihály szolgabíró járásához csatolják, nehogy a közigazgatás teljes szüneteltetéséből valami baj származzék.⁸⁴

A mezőkeresztesi csata után valószínűleg Bába is elpusztult. Az 1599-es dica-jegyzék feljegyzése pusztán álló falunak tünteti fel.⁸⁵ A település két része közül Alsóbába évtizedekre elnéptelenedett, lakatlan pusztá lett. A település a dica- és a dézsmajegyzékekben nem szerepel.⁸⁶ Határát azonban éltek, használták a szomszédos falvak lakói. A nemesi birtokaikra további tulajdonosaik a pusztulás évtizedeiben is igény tartottak, legtöbbször ezt kevés sikerrel tette.

1610-ben Bárius Demeter 12 Ft büntetés terhe alatt tiltotta a szomszédos település lakóit (ónodiakat, csécsieket, szegedieket, tarjániakat, oszláriakat és másokat) Alsó- és Felsőbába pusztán lévő birtokrészeinek élésétől.⁸⁷

1615-ben Kövér Dorottya tiltotta minden alsóbábai földjének használatától a szomszédos településeket és határosokat. 1625-ben ezt újra megtette.⁸⁸

Pusztatelkeitől tiltotta Alsóbábán a szomszédokat 1631-ben Kükmezei Kristóf, 1636-ban és 1637-ben Felsőpulyai Bükk Zsigmond, 1638-ban Csanádi Jánosné született Móré Kata, 1648-ban és 1650-ben Csanádi János.⁸⁹ Bükk Ferenc 1658-ban a nemesbikkieket tiltotta el Alsóbába erdejének vágásától és hordásától.⁹⁰ 1658-ban és 1663-ban ezt a tilalmát megismételte.⁹¹

Alsóbábával ellentétben Felsőbábát az 1610-es évek közepén már lakták. Ezzel kapcsolatos közvetett információnk, hogy Kövér Dorottya

83. Szendrei, 1904. II. köt. 112. ill. Borovszky, 1909. 262.

84. Sárközi-Sándor, 1973. 66.

85. B.-A.-Z.-M. Lt. XXXII. 7. Borsod vm. 1599-es dica-jegyzéke.

86. Uo. XVI. századi dica- és dézsmajegyzékek. ill. Csíkvári, 1939. 64.

87. B.-A.-Z.-M. Lt. IV. A. 501/c. X. I. 274/1610.

88. Uo. XV. 17. Alsóbába 26. és 28. fol.

89. Uo. 12., 35. fol. ill. IV. A. 501/b. X. III. 1/1636. ill. IV. A. 501/c. X. III. 11/1637. ill. XV.

17. Alsóbába 39. fol. és 36. fol. ill. IV. A. 501/d. X. I. 19/1638. ill. IV. A. 501/c. X. III.

119/1648. és XV. 17. Alsóbába 41. fol. ill. X. III. 136/1650.

90. Uo. XV. 17. Alsóbába 42. fol.

91. Uo. 43. fol. ill. IV. A. 501/c. X. III. 213/1658. és X. III. 304/1663.

Haller György feleségével, Nyári Borbálával a felsőbábai jobbágyai, Pongrácz István és Szüts Mihály holléte miatt vitába keveredett.⁹² Azt is tudjuk, hogy 1620 körül a falu már adózott a töröknek, a XVII. század elején pusztán álló felsőbábai részek ekkorra már ismét lakottá váltak.⁹³ A török adója utóbb 95 forintot tett ki. Ez a magas fizetett összeg népes települést feltételez.⁹⁴ A felsőbábaiak az 1640-es évek végén – valószínűleg már jóval korábban is – az alsóbábai földeket is használták, azokat élték.⁹⁵

Felsőbába korszakunkbeli birtokosairól nincs sok adatunk. 1612-ben Bárius Demeter, 1615-ben néhai Hatvani János leánya, Anna, id. Kürkmezey Lászlóné van feltüntetve birtokosként Felsőbábán.⁹⁶ 1616-ban az ún. Csorba Mihály részt, melyet korábban Malaky Gergely 50 forintért elzalogosított Hatvani Gergelynek, ki akarta váltani Lenkey Mártonné született Ludnay Anna és Dóczy Ferencné Ludnay Zsófia.⁹⁷ 1625-ben Malaky Gergely a zálogban lévő javait kiváltotta, de a zálogbirtokosok a pénzt nem vették fel.⁹⁸

1621-ben Bethlen Gábor Kis Gergelynek adományozta azt a birtokrészt, amely néhai Zsigmond Pálé volt.⁹⁹

1628-ban Vathay Boldizsárné született Márkus Ilona kért esküdtet és szolgabírót bábai részjóságainak (erdő, föld, rét) visszaszerzésére.¹⁰⁰

1631-ben Szabó György Tarcsai Istvánt intette meg – kitől Alsó- és Felsőbábán birtokrészeket vett zálogba –, mivel azt sehol nem találja, így azt másoknak fogja elzalogosítani.¹⁰¹ 1632-ben Szabó Gáspár kerestette a vármegyével felsőbábai rétvét és szántóföldjét.¹⁰²

1631-ben Felsőbába birtokosai között találjuk Kürkmezey Tamást, Kristófit és Lászlót.¹⁰³

1632-ben Kassai Györgyné született Hatvani Judit egyik felsőbábai jobbágyát, Móre Katalint, özvegy Kürkmezey Lászlóné Ónod kapujában elfogta és elzáratta.¹⁰⁴

92. Uo. IV. A. 501/c. XIII. VI. 262/1614.

93. Uo. XV. 17. Bába 116. fol.

94. Csíkvári, 1939. 64.

95. B.-A.-Z.-M. Lt. XV. 17. Alsóbába 40. fol. ill. IV. A. 501/c. X. III. 136/1650.

96. Uo. XV. 17. Felsőbába 14–15. fol.

97. Uo. 16–17. fol. ill. IV. A. 501/c. XI. III. 70/1616.

98. Uo. IV. A. 501/c. XVIII. IX. 21/1625.

99. Uo. XV. 17. Bába. 114. fol. ill. Csíkvári, 1939. 64. ill. Borovszky, 1909. 369.

100. B.-A.-Z.-M. Lt. IV. A. 501/c. XIII. X. 36/1628.

101. Uo. XV. 17. Felsőbába 23. fol.

102. Uo. 26. fol. ill. IV. A. 501/c. XIII. XI. 148/1632.

103. Uo. XV. 17. Felsőbába 24. fol.

104. Uo. 25. fol.

1659-ben részbirtokos a településen Garay Borbála, özvegy Bárius Andrásné.¹⁰⁵ A néhai Bárius Péter javait 1668-ban írták össze bábai szőlőket is megemlítve.¹⁰⁶

Mint látható Felsőbábán a XVII. században több nemesi család is osztozkodott. A kisebb birtokosok mellett azonban megjelent két tekintélyes, a település történetében egészen a XX. századig fontos szerepet játszó család is: a Bükk és a Bay család. A Bükk család első bábai említése 1614-re nyúlik vissza, amikor is Bükk György Kövér Dorottya férjeként szerepel egy a felsőbábai jobbágyok holléte miatt támadt perben.¹⁰⁷ A következő évben György azonban meghalhatott, mert felesége, mint özvegy tiltotta 1615-ben az alsóbábai földjeinek élésétől a szomszédokat.¹⁰⁸ Bükk György tehát házasság útján a Velezdi Kövér család birtokait megszerezve került Bába egy részének birtokába, s lett honos Borsod vármegyében. Utódai a későbbi századokban is megtartották a bábai javakat.¹⁰⁹

Maga a család Bük, Büki és Büky néven is szerepel forrásokban. A família igen szerteágazó volt, leszármazottaik éltek Sopron, Pozsony, Szatmár és Bács vármegyékben.¹¹⁰ Pulyai, illetve Felsőpulyai előnévvel az 1754/55. évi országos nemesi összeíráskor a bábai birtokos Zsigmond, László özvegye és Sándor Borsod vármegyében igazolta nemesiségét. A család címere: kék pajzson, zöld földön szemközt fordult két fekete medve ellenkező mellső lábaikkal ezüst kereket tartanak a magasba, sisakdísz: növekvő oroszlán kardot tart; takarók: kék-arany, vörös-ezüst.¹¹¹

1614-ben említett Bükk György fia, Zsigmond 1640-ben elzalogosított Felsőbábán egy egész- és egy fél házhelyet, Alsóbábán fél házhelyet a Nemesbikken lakó Birtha alias Kis Györgynek.¹¹²

Zsigmond fiáról, Ferencről azt tudjuk, hogy 1658-ban nem volt hajlandó kiadni Kürkmezey Ilonának, néhai Szabó Lukács özvegyének a nála zálogban lévő Pap Bálint, Pap István és Garay György nevű jobbágyok telkeit, hiába fizetné le érte a Kürkmezey Ilona a 200 forintot. A zálogba adás még Bükk Zsigmond idejére nyúlik vissza, és azóta számos

---

105. Uo. Bába. 119. fol.

106. MOL. E. 156. U. et. C. 118:7/1668.

107. B.-A.-Z.-M. Lt. IV. A. 501/c. XIII. VI. 262/1614.

108. Uo. XV. 17. Alsóbába 26. fol.

109. Csíkvári, 1939. 64. ill. Borovszky, 1909. 254.

110. Nagy I., 1857. II. köt. 282.

111. Kempelen, 1911. II. köt. 486.

112. B.-A.-Z.-M. Lt. XV. 17. Felsőbába 30. fol. ill. MOL. NRA. fasc. 947. nr. 35. ill. Borovszky, 1909. 254.

sikertelen zálogkiváltási kísérlet történt (1625, 1635, 1635, 1649 és 1655).¹¹³ Kürkmezey Ilona 1659-ben sem tudta visszaszerezni Bükk Ferentől a hajdan zálogba adott bábai javait.¹¹⁴

A Bükk család más kisebb nemesi birtokosok bábai javadalmát is megszerezte, de a familia vagyona különösen akkor szaporodott meg, amikor Bükk László beházasodott a gazdag Dőry családba.¹¹⁵ A Bükk családnak birtoka volt Alsó- és Felsőbábán kívül Miskolcon, Nyéken, Vakarácson, Békés-Tokajon, Aranyoson, Tulloson, Diósgyőrben és Harsányban. A családi birtokok első felosztására 1725-ben, özvegy Bükk Lászlóné született Dőry Zsófia halálakor került sor, négy gyermeke és unokái között.¹¹⁶

A Bay család legkorábbi bábai jelenlétére 1641-ből, majd 1652-ből leltünk fel adatot. Előbb Bay Gáspár, majd Bay István van bábai birtokosként feltüntetve.¹¹⁷

Maga a család Nógrád vármegyéből származott, de megtalálhatjuk lezármazottaikat Szatmár, Bereg, Máramaros, Szabolcs, Zemplén és Borsod vármegyékben is. A familia első Borsod vármegyében szereplő tagja László, aki az 1447. évi országgyűlésen képviselte a vármegyét. Nevezetes tagja még a család ezen ágának András és Ferenc, akik Dobó István mellett harcoltak Egerben, annak 1552-es török ostromakor. Nádori adományként Bay Zsigmond 1566-ban kapta meg Bekény, Elles, Máma, Felgyó és Anyás községet. Később Bába is a kezükbe került, melyre 1732-ben új adományt nyertek. A család Bábai előnevet viselő egyik, katolikus ága Győr vármegyébe szakadt. A család címere: két mezőben hármassal halomkoronás középsőjén könyöklő páncélos kardot tart; sisakdísz: a kar, takaró: kék-arany, vörös-ezüst.¹¹⁸ Hogy a család milyen úton került Bába részbirtokába, nem tudtuk kideríteni, de a református familia tagjai egészen a XX. század közepéig fontos szerepet játszanak a település történetében.

Bába történetének egyik leghomályosabb időszaka a XVII. század második fele. Alig tudunk valamit a településről. Az akkor protestáns falunak tulajdonképpen csak a fentebb felsorolt birtokosait ismerjük, illetve, hogy az egyházközösség Nemesbikknek volt filiája.¹¹⁹ 1683 után a török kiűzésének éveiben a pogányok valószínűleg Bábát is felégették.

113. B.-A.-Z.-M. Lt. IV. A. 501/c. X. III. 213/1658.

114. Uo. XVIII. X. 41/1659.

115. Csikvári, 1939. 64.

116. Borovszky, 1909. 254. ill. Takács-Kovács, 1998. 36.

117. B.-A.-Z.-M. Lt. XV. 17. Bába 116. és 118. fol.

118. Nagy I., 1857. I. köt. 87–90. ill. Kempelen, 1932. 498.

119. Dienes, 2001. 197.

1737-ben az egri püspök kérésére a vármegyében számos tanút kikérdeztek azzal kapcsolatban, hogy 1681 körül és után néptelenek voltak-e a falvak. Bábai lakos ugyan nem szerepelt a tanúk között, de minden környékbeli falu (Papi, Keresztes, Örös, Igrici, Ónod, Nemesbikk stb.) kihallgatott lakosa egyöntetű véleménye volt, hogy a Tisza és Hejő menti település lakossága szétszéledt, elmenekült, s csak Eger keresztény visszafoglalása (1687) után kezdtek visszaszállingózni pusztává vált falvaikba. A legtöbb település azonban csak évtizedek múlva népesedett be.¹²⁰

1683 és 1685 között Bába is elnéptelenedett. 1685-ben Bükk Ferenc alsó- és felsőbábai puszták javainak élésétől tiltotta el az ónodi katonákat, az igrici, a nemesbikki és más települések lakosait. A falu ekkor már néptelen volt, az erdejének fáit a szomszéd települések lakói vágták, szántóit, rétjeit azok használták.¹²¹

Bába egy része rövid időre a Rákóczi-birtokok közé került. Ott találjuk az 1687-es és az 1692. májusi összeíráskor is előbb, mint 40 Ft-ot jövedelmező, mint pusztán álló, lakatlan prédiomot.¹²²

A település XVII. század végi történetéhez még három adalékkal szolgálhatunk. 1693 júniusában Csanády Judit és férje Latráni István Alsó- és Felsőbába faluban lévő egész jószágát, úgyszintén prédiumbeli részét 50 forintért elzálogosította Szabó Györgynek.¹²³ 1696-ból azt tudjuk, hogy a kálvinisták által használt, egykori katolikus templomból csak romok látszottak.¹²⁴

A két év múlva készült összeírás szerint, 1698-ban Alsó- és Felsőbát már kilenc jobbágy lakta. A település tehát még a XVII. század végén újra benépesült.¹²⁵

---

120. EÉ. Lt. AV. 685. irat.

121. B.-A.-Z.-M. Lt. IV. A. 501/c. X. IV. 81/1685. ill. XV. 17. Felsőbába 32. fol.

122. MOL. E. 156. U. et. C. 93:16/1687. ill. 5:15/1692. máj. 7.

123. MOL. NRA. fasc. 1754. nr. 49. ill. B.-A.-Z.-M. Lt. XV. 17. Alsóbába 45. fol.

124. Sós, 1985. 105.

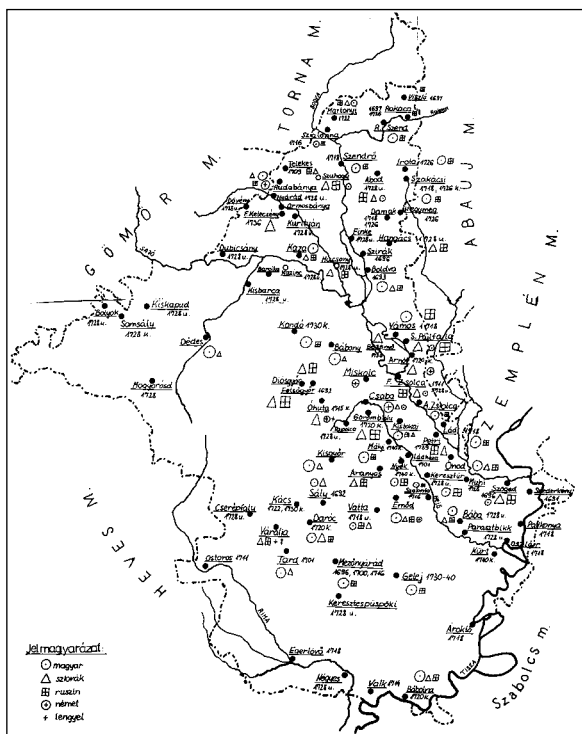
125. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/b. III. I. 498/1698.

VII. A település és környéke a XVIII–XIX. században

A kései és bomló feudalizmus korát Dél-Borsodban is nagy változások jellemezték. Intenzívebbé vált a természeti erőforrások kihasználása és a környezet átalakítása. A negatív hatások – török pusztítás, népesség csökkenés stb. – ellenére is megindult a fejlődés, javultak az életviszonyok, az életkörülmények.

A XVI–XVII. századi népességpusztulás erőteljesen érintette Dél-Borsodot, ahová leginkább a felvidéki megyékből érkeztek telepesek, döntően a XVIII. század első felében. Nagyrészt szlovák és jelentős számú ruszin betelepülők népesítették be a török-kor és a Rákóczi-szabadságharc alatt elpusztult, vagy megfogyatkozott népességszámú településeket. Cserépváralját vagy Bükkaranyost például kizárólag szláv, Vattát vegyesen szlovák és ruszin telepesek lakták. A betelepülés mellett a kivándorlás is jellemezte ezt a korszakot. Például Mezőkövesdről kisebb csoportok települtek a Délvidékre.¹

Borsod vármegye benépesülése a XVIII. század elején

(Közl: Veres, 1984.)

1. Fata, 2001. 47.

A török kiűzése után, 1698-ban Bábát már lakták. Mind Alsó-, mind Felsőbábán éltek adózók.² 1708–1711 között a felsőbábai parasztok a rájuk nehezedő adók elől elmenekültek, illetve a lakosok egy része alsó-bábai részekre költözött. Ettől kezdve a források jórészt már csak a Bába nevet említik. A faluba az 1710-es, majd az 1720-as évek közepén érkeztek nagyobb számban betelepülők, de az egész XVIII. század első felében tapasztalható volt új lakók bábai letelepedése.³ Bükk László az 1720-as években például Nemesbikkről hívott embereket Alsóbábára lakni, de voltak Ónodból származó emberei is, mint például a Biczó és a Csoma család.⁴ A népesség számában jelentős növekedés néhány évtizedig még sem volt tapasztalható. Ennek oka – sok más mellett –, hogy sokan elhagyták Bábát. Vályi István az 1720-as években szökött el.⁵ 1746-ban az előbb említett Vályi István nagyobbik fia, felesége, két gyereke két ökörrrel hagyta ott a falut. Vályi Bükk András örökös jobbágya volt. Ugyancsak Bükk Andrástól, és ugyancsak 1746-ban szökött el Tóth Kovács András és János, Tóth Vaszij 4 fiával és marháival.⁶ 1768-ban Laczkó alias Tóth Ferenc Bay Istvántól szökött el 4 lovával, két tenével, de más családok is elköltöztek Bábáról.⁷

A XVIII. század elején a tulajdonviszonyok még nem voltak letisztulva. Férfiágon az 1700-as évek elején a Bay családnak sikerült újra beiktatnia magát Bába birtokába. Az iktatásnak Bükk András, Szentpéteri András és Erzsébet, valamint Platthy Sándorné született Vay Borbála elmentmondtak.⁸

A település XVIII. századi első birtokosai közt tehát ott találjuk a Bay, a Bükk, a Szentpéteri és a Platthy családot. Ez utóbbi familiáról többet is tudunk, mivel a XVIII. század végén kelt családi inventáriumba Bábával kapcsolatban számos hasznos információt lejegyeztek.⁹

Vay Ábrahámnak és feleségének, Ibrányi Annának Felsőbábán voltak porcióik. Három gyermekük volt: László, Borbála és Anna, akik között 1716. április 16-án felosztották a néhai szülők birtokait. A felsőbábai öt telek Borbálának jutott. Az ő férje volt Thúróc-Dévényi Platthy Sándor, aki felesége halála után lett a bábai porciók birtokosa. Platthy Sándornak és Vay Borbálának 7 gyermeke volt: Sándor, Ábrahám, Imre, Lász-

2. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/d. III. 1. 498/1698.

3. Részletesen lásd a Népesség száma és összetétele c. fejezetnél.

4. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/d. XVII. II. 1173/1725.

5. Uo. XIII. 25. 11. d. 66–68. p. Platthy inventárium.

6. Uo. IV. A. 501/c. XVII. IV. 934/1746.

7. Uo. XVII. XIII. 2807/1768.

8. Uo. XV. 17. Bába 131. fol. é. n. iktatási töredék.

9. Uo. XIII. 25. 11. d. 49. Platthy inventárium 66–68. p. Az inventárium 1824-ben Dessewffy Imre átiratában maradt fenn.

ló, Borbála, Anna és Mária. A bábai részek 1733-ban, az osztozkodáskor Imrének jutottak.¹⁰

A Platthy juss először Bükk Andrásnál, majd a Zontagh familiánál volt árendába, akik azt Vályi István, majd annak fia elszökése után két taxásnak adták ki. Bükk Zsigmond idejében a két taxás Demjén István és Bartus Ferenc volt. Ezek halála után a jószág Bükk Zsigmondtól visszakerült a Platthyakhoz, utóbb Balogh Péter és a Lónyai család osztozott meg a javakon, de későbbi tanúvallomások szerint két féltelekrészt Bükk Zsigmond is a majorságához csatolt belőle, amit aztán taxásnak telkesített. Balogh Péter Molnár Györgynek, míg Lónyai Péli Sámuelnek adta árendába a földet. Ezeket egy 1799-es vármegyei vizsgálatból tudjuk, amely a Platthy juss egy részének hollétét volt hivatott felderíteni.¹¹

1716-ban öt nemesi telke volt a családnak. Ebből kettő a templom mellett.

Vattay György (Bükk Lászlóné embere) és Orosz István taxása, Oláh Mátyás szomszédságában egy, a templom felett, a falu közepén Bükk Lászlóné telkei mellett, a negyedik és ötödik pusztán állt, felül Bay Sándor, alul Bükk Lászlóné szomszédságában, a telkek végén szilvással. A szántóföldek 3 nyomásban feküdtek. Az első a Kenderszékben, alulról Bay Sándor úri földjének szomszédságában. A második nyomás a Hegyes halmon volt, melynek felső szomszédja Borsi Mihály. A harmadik nyomás a Rakottyásban volt, ami 3 db földből állt. Az elsőnek Vályi, a másodiknak Szentpéteri uraság, a harmadiknak Bükk Lászlóné volt a szomszédja. Ezen kívül a közbirtokosokkal együtt birtokolt Pást nevű helyen Vályi István az urak számára felszántott egy szántóföldet. Rétyjük volt a Platthyaknak a Barius ere mellett, Bay Sándor és a csürlei határ szomszédságában. Ennek nagyobb részét 1714-ben feltörték, és kölest vetettek bele. Volt még három kisebb rétyjük is. Ezek közül egy a papi határban, egy a Tövis bokornál. Erdejük a felső két telek hátulján volt, tölgyfákból. Ezt tilalmazták, de a lakosok ennek ellenére azt irtották. Két jobbágyuk volt: Vályi István és annak fia, szintén István.¹²

A Platthy javakról 1780-ból van még információnk. Ekkor osztozott meg az itteni porción Platthy Erzsébet és Platthy Anna Mária. Erzsébeté lett a felsőbábai két telek és az ott lévő kocsmaház. Testvéréé az alsóbábai két telek. Az alsó- és felsőbábai határban lévő jussukat egyenlően osztották fel.¹³

---

10. Uo.

11. Uo. 9. d. 799/1799.

12. Uo. 11. d. 49. és 66–68. fol.

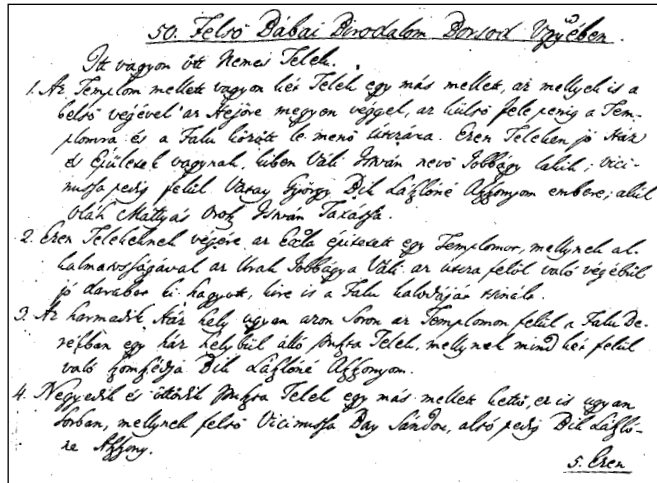
13. Uo. 9. d. 780/1780.

Az osztozkodásból kiténik, hogy az 1716-os állapothoz képest egy telek eltűnt. Ezt kerestették – mint fentebb láttuk – 1799-ben. A vármegyei vizsgálat szerint az a Platthy javadalmat árendában használóknál volt.

A falu két legtekintélyesebb

XVIII. századi famíliája a Bay és a Bükk család volt. Mindkettő arra törekedett, hogy lehetőség szerint minél több földet szerezzenek meg maguknak Bábán. Nem riadtak vissza a törvénytelen eszközöktől sem.

Bay Sándor az 1730-as években a Vay-Platthy javakból egy rétet elfoglalt.¹⁴ Ugyanezt tette a Szentpéteri családdal.¹⁵ 1742-re a Szentpéteri familia földjei jórészt a Bayak kezébe kerültek. Ez az ónodi út felé, az ún. Székes oldalon volt, a temető partján.¹⁶ A kibogozhatatlan ügy még a XVII. századra nyúlik vissza. 1696. március 27-én Bay Klára nagyatya, Mihály és anyja, Sarkady Mária Sára eladtak bizonyos földeket Bay Ferencnek. Ezt 1702-ben Klára, akinek a férje Szentpéteri László volt, vissza akarta venni. Szentpéteri László Bay Sándor által megkárosított fia Szentpéteri Imre volt. Ehhez kapcsolódott a fentebb említett hatalmaskodás, az elszántott rét ügye, s végül ebből került ki nyertesén Bay Sándor.¹⁷ 1753-ban lekaszált rétek miatt ismét a Platthy urakkal került szembe. A két uraság jobbágysai a vitás ügy miatt össze is verekedtek.¹⁸ 1735-ben, majd 1742-ben az Ongán lakó Vattayak bábai pusztatelkére vetett szemet Bay Sándor és György, amit sokáig árendában használt a nemesbikki Tóth István. A telek felső szomszédja Szentpéteri Imre vicspán, alsó Bükk Lászlóné volt.¹⁹ A telekre a Bayak taxást ültettek, s ki-

A Platthy inventárium Bábára vonatkozó bejegyzéseinek részlete 1716-ra vonatkozóan

(B.-A.-Z. M. Lt. XIII. 25. 11. d. 49. 66. fol.)

14. Uo. IV. A. 501/c. XVII. IV. 737. és XVII. IV. 826/1742.

15. Uo. IV. A. 501/d. XVIII. IV. 212/1742.

16. Uo. IV. A. 501/c. XVIII. IV. 781–783. és 804/1742.

17. Uo. XV. 17. Bába 125. fol.

18. Uo. IV. A. 501/d. XVII. IV. 489/1754.

19. Uo. IV. A. 501/c. XVII. II. 348/1735. ill. XVII. IV. 78/1742.

akarták azt váltani a Vattayak maradékai (Vattay Mihály, Végh György és Balogh István) kezéből, ami éveken át tartó pert eredményezett.²⁰ Ehhez az ügghöz szorosan kapcsolódott a telek melletti ún. Czakó telek és ház ügye, amire a Bayakon kívül a Bükk család is igényt tartott.²¹

A Bay és a Bükk familia közt számos nézeteltérés támadt a XVIII. században. Gyakoriak voltak a másik kárára elkövetett hatalmaskodások. Mindkét család szeretett volna a másik rovására birtokokat szerezni a faluban.²²

1711-ben Bay Sándor földeket szántott el özv. Bükk Lászlóné, született Döry Zsófia birtokából. 1725-ben Bay Sándor jobbágyai, a marháikat hajtották vissza a bikki határmenti területekről, közben átmentek Bükk László és András kenderföldjén. Erre a Bükk család kerülője, Kőszegi György, Pál Imre segítségével a marhákat a saját házához hajtotta.²³ 1733-ban a Nagy temető melletti laposan Bükk László foglalta el Bay Ferenc ottani földjét.²⁴ 1730 körül a Nagy temetőben, a Tövisközt Bay Sándor foglalta el a Bükk familiától. Arról is tudunk, hogy Bükk László és felesége, Döry Zsófia halála után bizonyos földek Bay Sándor kezébe kerültek a szögedi út mentén, a Nagy temetőben.²⁵ Számos hasonló eset borzolta a két nemes család egymáshoz fűződő viszonyát, egészen a XIX. század első harmadáig. 1828-ból ismerjük az utolsó komoly nézeteltérést a familiák között. Bay József fegyveresekkel többször elhajtotta a Bükk család örököseinek juh nyáját, mivel azok az alsóbábai rétjein legeltek.²⁶

A fellelt források a XVIII. század elejére visszanyúló, a két család közötti nézeteltéréseket onnan eredeztetik, hogy a Bayak királyi donatiájukat Felsőbábán kívül ki akarták terjeszteni Alsóbábara is, ahol a Bükk család javai voltak. Szerették volna elérni, hogy Alsóbábat is beleértsék a királytól kapott adománylevélbe. Ez perek sokaságát eredményezte. A Bayak ez irányú törekvése a XVIII. században nem járt sikerrel, de kisebb-nagyobb földterületeket a Bükk és más családoktól megszerzett a familia, s azokat utóbb sokszor törvényesíteni is tudták.²⁷

A birtokszerezésre való törekvés a Bükk családdal kapcsolatban is elmondható. Hosszú évtizedek pereskedése eredményeképp a bábai Csa-

20. Uo. IV. A. 501/d. XVIII. IV. 209/1742. ill. XVII. III. 386/1751.

21. Uo. IV. A. 501/c. XVII. III. 493/1736. A per kimenetelét nem ismerjük.

22. Uo. XV. 17. Bába 128. fol.

23. Uo. IV. A. 501/d. XVII. II. 172/1725.

24. Uo. IV. A. 501/c. XVII. II. 280/1733.

25. Uo. XVII. III. 723/1738. ill. IV. A. 501/d. XVIII. IV. 210/1742.

26. Uo. IV. A. 501/e 3174/1828.

27. Uo. ill. Lásd a fentebbi lábjegyzetek jelzését.

nádi család javai a família kezébe kerültek. 1700 júliusában Csanády István a szepesi kamaránál kereste a részint szerzett, részint apjától örökölt bábai javait.²⁸ A csanádi birtokok már ekkor a Bükk család használatában voltak, ami végül 1742-re törvényesen is az övéké lett.²⁹ 1728-ban Bükk László Enyed Mihálytól szántott el földet a papi határ mentén.³⁰ 1774-ben a Háromszög laposan Lőchey Zsigmond ugaron maradt földjét szántotta el előbb Orosz József, majd Bükk Zsigmond.³¹ 1712-ben vitába keveredtek a vármegye nagyhatalmú alispánjával, Borsi Mihállyal is.³² Utóbbi azonban 1730-ban személyére és lányaira a Tibold-daróczi uradalom összes helységére – benne Bábával – új adományt nyert.³³

A XVIII. században a bábai uradalom volt a Bükk család birtokainak központja.³⁴ Bábán kívül többek között része volt az uradalomnak Szalonka, Velezd, Tapolca, Lövő, Harsány és Négyes. A birtokok különösen akkor szaporodtak meg, amikor Bükk László beházasodott a gazdag Dőry családba. Özv. Bükk Lászlóné 1725-ben osztotta fel a birtokot négy gyermeke között.³⁵ Utóbb 1729-ben, 1749-ben, 1769-ben és 1783-ban osztották fel a család tagjai egymás közt a bábai javakat. Ezekből megállapítható, hogy a családi és rokoni kapcsolatok, a gyakori zálogcserék eléggé összekuszálták a tulajdonjogokat.³⁶

A településnek a jelentős birtokterülettel rendelkező Bükk és Bay família mellett a XVIII. században is voltak kisebb nemesi birtokosai, így a Daróczi, a Végh, a Szaniszló az Orosz, a Lőchey és a Platthy család.³⁷

1771-ben a Mária Terézia nevével fémjelzett urbárium elkészítésekor úrbéres földje és népessége volt Bükk Zsigmondnak, Lőchey Zsigmondnak, Orosz Jánosnak, Orosz Józsefnek, Bay Ferencnek, Bay Lászlónak és Bay Istvánnak.³⁸

A birtokviszonyokban beállt változásokat ezt követően sem tudjuk végig vezetni. Számos elszórt adatokat leltünk fel, de folyamatosan és tel-

28. MOL. NRA. fasc. 1041. nr. 27/1700. júl. 15.

29. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/c. XVIII. XVIII. 1117/1726. ill. XI. III. 226/1742.

30. Uo. IV. A. 501/d. XI. I. 34/1728.

31. Uo. XVIII. VI. 807/1776.

32. Uo. IV. A. 501/c. IX. V. 886/1712.

33. Szendrei, 1886. I. köt. 133.

34. Csikvári, 1939. 64.

35. Tóth, 1997. 57.

36. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/c. II. I. 7/1749., VII. I. 81/1769., XVII. XVIII. 4270/1783. ill. XXII. II. 592/1784. A birtok felosztással kapcsolatos források közül különösen az 1769-es szolgál számos hasznos adalékkal a település történetéhez. Teljes körű feldolgozását ezeknek a forrásoknak terjedelmi és időbeli korlátok miatt nem tudtuk elvégezni.

37. B.-A.-Z. M. Lt. XV. 17. Bába 129. és 137. fol. ill. IV. A. 501/b. XXII. I. 247/1771.

38. Uo. IV. A. 501/b. XXII. I. 247/1771.

jességében nem tudjuk bemutatni a változásokat. A családi és a rokoni kapcsolatok, az öröklési rend, a birtokaprózódás azonban a XVIII. századvégi állapotokat sem hagyta érintetlenül. Azokban újra és újra jelentős változások történtek. A XIX. század közepén a község nagyobb birtokosai a Bükk, a Bay, a Gombos, az Orczy, a Lónyai, a báró Seckendorf, az Okolicsányi, a Szerdahelyi, az Orosz és a Lőchey családok voltak.³⁹ A XIX. század végén, 1893-ban Bay Barna 125, Bay Borbála 241, Bay Géza 180, Okolicsányi Emánuelné 208, Orczy Gyula 372, Sebők Antalné 129 kat. holdat tudhatott magáénak a falu határából, míg a Bükk család javaiból alakult Bükk-Sebe egyházi alapítvány bábai javadalma 936 kat. holdat tett ki.⁴⁰

A település XIX. századi köztörténetéről kevés adatunk van. A fellelt források csak a falut és lakosságát ért nagyobb természeti katasztrófák lejegyzésére szorítkoztak, ami a korabeli emberek természettől való erős függésének, kiszolgáltatottságának bizonyítéka.

1833 szeptemberében a hetekig tartó esőzés és jégverés okozott komoly károkat a faluban. A Hejő megáradt, a réteket elöntötte a víz, a sarjút, a szénát elvitte az ár. A település károsultjai voltak: özv. Kiss Mihályné, özv. Tóth Mihályné, Bitzó István, Tóth János, özv. Csillag Mihály, ifj. Kiss Mihály, Pogári András, Szarka András, Kiss István, Tóth András, Nagy Mihály, Pogári István, özv. Kóródi János, Kóródi József, Soltész András, Bartus János, Barkó János és Szabó János.⁴¹

Ugyancsak 1833-ban, augusztus 21-én tűzvész pusztított a faluban. A leginkább Soltész András, Medve Mátyás és Kurutz János károsodott, akiknek emiatt az adóját is elengedte a vármegye.⁴²

A település XIX. századi történetének legnagyobb tragédiája 1852-ben következett be. Az falu nagy része, – mintegy 60 ház a templommal együtt, – a lelkészlak és az iskolaépület kivételével leégett. A tűz Szerdahelyi úr kamrájának kéményében keletkezett, s a nagy szélben hamar átterjedt a szomszédos épületekre.⁴³ 1853 májusában a református presbitérium tagjai által az egyházmegyei széknek írt levélben ezt olvashatjuk: *„A múlt, s elemi tsapásokkal, de kivált tűzvésszel gazdag 1852. év sokaknál szomorú emléket hagyva, de aránylag senkinél inkább nem, mint a minden tekintetben tehetetlen bábai ref. egyház-községnél. Az április 22-én legdühöngőbb szélben kiütött tűz ugya-*

39. Fényes, 1851. I. köt. 60. ill. Csíkvári, 1939. 64.

40. Baross-Németh, 1893. 101.

41. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/e. 3614/1833.

42. Uo. 3806/1833.

43. Kecskés, é. n. SRKA. At. 1590. ill. Szendrey, 1940. 13.

nis nem csak, hogy az egyház tagjainak nagyobb részét mindenéből megfosztván nyomor mélyébe süllyeszté, de az egésznek is legdrágább birtokát, a templomát, s tornyát is porhamuba döntötte, nem hagyván abból egyebet, csak a vérző keblek kisergetésére az összehasadozott füstös falakat. A megrongált falakat a vagy csak a vég elmúlástól megmenteni óhajtnánk, de mindég gyengék és szegények, most pedig nyomorúlt koldusok, mit tehetnénk egyebet – szánatos helyzetünkben Nagytiszt. Esperes Úr előtt esdénk az iránt, hogy a felügyelete alatt lévő tiszt. lelkészurakat s ns. egyházakat részünkre segélygyűjtés s adás végett felszólítani méltóztassék.”⁴⁴

A falu lassan újjáépült, de tüzesetek – ha nem is olyan nagy, mint 1852-ben – máskor is kárt okoztak Bábán. Ilyen esetről tudunk 1889-ben, 1894-ben, 1898-ban és 1899-ben.⁴⁵

1863-ban az országos aszály okozott nehéz heteket, hónapokat a faluban. A község lakóinak ellátására felvett kölcsönnek még 1889-ben is volt hátraléka.⁴⁶

1903-ban a hosszú ideig tartó esőzés és egy, a lakosság által is érzékelhető földrengés okozott kisebb-nagyobb károkat a faluban és az egyházi épületekben.⁴⁷

1936-ban nagy jégverés pusztított Hejőbábán. A Fried uradalom dohány pajtáit, cselédházait teljesen újra kellett fedetni. A református templom mellett lakó Villányi Andor nyugalmazott gimnáziumi igazgató lakóházán 24 tábla ablakot vert be a jég. Kárt okozott a jég a Bay és az Orczy uradalomban, illetve a kisgazdák vasút és a Muhi puszta melletti földjein is.⁴⁸

A polgári átalakulás (1848) után indult lassú fejlődésnek a vidék. A gazdaság tőkés átalakításának másik előfeltétele a korszerű infrastruktúra-rendszer megteremtése volt. Ebben nagy előrelépést jelentett a vidék számára a postahálózat kiépítése és az 1859-től meginduló, dinamikusan fejlődő vasúti közlekedés. A XX. század elején a közúti forgalom kialakulása is kedvező hatással volt Dél-Borsod fejlődésére. A Miskolc–Budapest közötti vasútvonal 1870-ben, míg a Nyékládházát Mezőcsáttal összekötő 1906-ban épült meg. A vasút- és közúthálózat építése a történelmi nyomvonalon haladt, kisebb eltérésekkel az ősi közlekedési fo-

44. SRKL. R. A. IX. 4/3. 1853. máj. 4.

45. B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 818. 4438/1889., 2881/1894., 1359. és 3329/1898. ill. 3091. és 3522/1899.

46. Uo. 1761. és 2272/1889.

47. E. É. Lt. r. sz. 1084. 4008/1903.

48. SRKL. R. A. IX. 4/3. 1936-os feljegyzések.

lyosókat követve. A Borsodi-Mezőség kiváló gabonatermő területének ezáltal jelentősen javultak az értékesítési, szállítási lehetőségei.⁴⁹

A vidék népességének megélhetését a honfoglalás korától a mezőgazdaság adta, ami a Tisza-völgy alacsony folyóhátain a halászzattal egészült ki. A Bükk előtere nagy múltú szőlő- és gyümölcskultúra, valamint külterjes állattartás hagyományait őrzi. A táj központjai, Mezőkövesd és Mezőcsát, alapvetően mezőgazdasági települések voltak.

A XIX. századi térképek vízzel borítva ábrázolják a Borsodi-Mezőség csaknem egész területét. Az erdőállomány tragikus csökkenése meggyorsította a hegységekben a csapadékvíz és az olvadó hólé lefolyását, ami a vidéken heves áradásokban és magasabb árvízszintekben nyilvánult meg. A XVIII–XIX. századi nagy árvizeket lényegében ezek a jelenségek befolyásolták és a meg-megisméltódó pusztítások kényszerítették a társadalmat a vízügyi munkálatokra; folyószabályozásra és árvédelemre. A folyószabályozás a XIX. század közepén először a Tisza dél-borsodi szakaszát érintette. Az árteret szegélyező árvédelmi töltések építésére csak 1936–1939-ben került sor. A Bükk felől érkező patakok szabályozása, a Hejő 8 km²-es mocsarának lecsapolása, a talajjavító munkák és a síksági területek mezővédő erdősávjainak telepítése fontos tényezői voltak a kultúrtáj fejlődésének. Dél-Borsod síksági területei ezt követően az iparivá átalakuló megye „éléskamrájává” váltak.⁵⁰

A XIX. század végén még külterjes állattartás folyt a vidéken, virágzott a betyárvilág, vásárosok szekerei verték fel a pusztá porát vagy vesződtek a tengelyig erő sárban. A pusztá számottevő állattartomány eltarthatását tette lehetővé. Ez a külterjes állattartás azonban nem élte túl a korszerű módszerek bevezetésének korát. A mai gazdasági építmények már alig idézik a múltat. A mezőgazdaság tőkés átalakulásának korszaka az

A hejőbábai vasútállomás az 1910-es években

(Fotó: Ósvay Lajos tulajdona)

49. Frisnyák, 1994. 36. 40.

50. Fata, 2001. 47–51.

1848-as jobbágyfelszabadítástól az 1920-as évekig tartott, mivel a módszer- és eszközváltáshoz szükséges pénztőkével a parasztság nem rendelkezett. A megművelt földterület nagysága növekedett, a földművelés és állattenyésztés extenzív jellege csökkent, és a rideg állattartást felváltotta az istállózó állattenyésztés. A határhasználat és talajművelés is korszerűbbé vált a nyomásrendszer követő váltógazdálkodással, a tagosítással, az istálló- és műtrágya alkalmazásával, valamint az öntözés elterjedésével.

A Borsodi-Mezőségen, a magyar föld egyik legkiválóbb gabonatermő területén a búzatermelés táj- és életformáló tényezővé vált. A kukorica-, a napraforgó- és a dohánytermesztés is a megye ezen alföldi területeire koncentrált. A gyümölcsstermelés a Bükkalján ért el számottevő eredményeket. Az állattarás ugyan veszített jelentőségéből, de napjainkig fontos szerepe van a régióban.

A nagyipar megyei előretörése mellett a vidék tradicionális kézműves- és házipara – ha csökkenő teljesítménnyel is –, tovább funkcionált. A hagyományos kisipari ágazatok; a csizmadia, szabó, kovács, mészáros, kőműves stb. mesteremberek a piachelyektől távolabb lévő falvakban még sokáig megőrizték pozícióikat. Dél-Borsod mezősegi városai (Mezőcsát, Mezőkeresztes, Mezőkövesd stb.) a virágzó szűcsipar, a bőrdíszművesség, az agyaglelőhelyeken a gerencséripar méltó említésre. A XIX–XX. század fordulóján jelentős fazekas központ volt Mezőcsát, Mezőkeresztes, Ónod és Miskolc. Mezőkövesden a XIX. században kifestő műhely létesült. A környék kisiparának legősibb és egyik leginkább decentralizált ágazata a malomipar volt, amely a XIX. század második felében is nagyrészt a vízenergiát hasznosította. A Matyóföld (Mezőkövesd, Tard, Szentistván) hímzékultúrájára a XX. században jelentős (exportra is termelő) háziipar épült. A megye kendertermelésének és -feldolgozásának döntő része is itt összpontosult. A vessző- és gyékényfonás, a cirokseprű készítés napjainkig élő népi foglalkozás.⁵¹

Az ellentmondásos fejlődést hamarosan megszakította az I. világháború. 1914. július 28-án az Osztrák-Magyar Monarchia hadat üzent Szerbiának, a ezzel kezdetét vette a minden korábbinál nagyobb pusztítást hozó, 1918-ig tartó világégés. Az I. világháborúban 168 helyi lakos vett részt, akik közül 41-en haltak hősi halált, míg 3-an lettek hadirokkantak. A volt katonák közül 2 személyt avattak vitézzé. Hősi emlékművét a község 1929-ben avatta fel.⁵² A katolikus templomkertben lévő emlékművet a községi önkormányzat 2001-ben felújította. Az I. és II. vi-

51. Uo.

52. Csikvári, 1939. 64. Csikvári helytelenül 32 hősi halált halt bábairól tud.

lágháború hejőbábai áldozatainak emlékére a képviselő-testület 1993-ban egy új emlékművet is felállított.⁵³ Az I. világháborús református áldozatoknak a református templomban külön emléktáblája van, amit az Amerikába szakadt Barkó Katalin készíttetett.

Az I. világháború bábai hősi halottai: Balogh Ferenc, Barna Pál, Bartus Béla, Bartus Gyula, Benőcs Pál, Birinyi János, Birinyi Lajos, Csörsz Mihály, Farkas András, Figeczki Imre, Figeczki Miklós, Frózsai Gyula, Győri József, Gyurcsik Miklós, Hangó Gyula, Hercz Aladár, Horváth Sándor, Iván József, Kardos Károly, Kiss János, Kiss József, Körömi József, Kurucz Lajos, Laczai Sándor, Marada Imre, Nagy Ferencz, Nagy Sándor, Pocsai András, Ruzsbánszki István, Stefán János, Szabó Sándor, Szarka István, Szepesi József, Szerencsi János, Tarjáni Mihály, Tatár Ferencz, Tóth Sándor, Ujhelyi János, Varga Dániel, Várallyai József és Virág Mihály.

A lakosok egyre nehezebben élték meg az I. világháború éveit. A templomok harangjait – három kivételével – háborús célokra lefoglalták. Egymást követték a nehéz gazdasági évek, a rossz terméseredmények. 1918 tavaszán alig volt olyan család a faluban, akiknek volt örölni való gabonája, mert a korábbi év fagykárjai miatt nem termett elég. Árpát és kukoricát öröltek össze, abból készíttek kenyeret. Az üzletekben egyre több terméket csak jegyre lehetett megvenni, majd egyes cikkek teljesen eltűntek a polcokról. Nem volt hús, zsír, petróleum. A terményrekvirálás azonban ekkor sem szünetelt. A háború miatt előírt beszolgáltatási kötelezettségeket teljesíteni kellett, amiről szuronyos katonák gondoskodtak.⁵⁴

A földeken mutatkozó munkaerőhiányt orosz hadifoglyokkal próbálták pótolni. A dolgozó hadifoglyokat a gazdának kellett kosztoltatni,

Az I. világháború református hősi halottainak emléktáblája a református templomban

(SRKA. C. 14269. Várady J. felvétele)

53. HBH. közlése.

54. B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 818. 1015/1918. ill. Takács-Kovács, 2001. 72.

akik fizetést nem nagyon kaptak. 1916–1918 között egyre többen szöktek meg közülük.⁵⁵

1918 őszére a Monarchia és Németország háborús veresége már nyilvánvaló volt. Október 17-én maga a volt miniszterelnök, Tisza István ismerte el a képviselőházban elmondott beszédében, hogy a háborút elvesztettük. Az ország politikai életében felgyorsultak az események. 1918. október 24-én Nemzeti Tanács alakult Károlyi Mihály vezetésével. Október 30–31-én a lezajlott Őszirózsás forradalom eredményeként Károlyi Mihály alakított kormányt. November 3-án a már nem létező Osztrák-Magyar Monarchia letette a fegyvert. November 13-án IV. Károly gyakorlatilag lemondott uralkodói jogainak gyakorlásáról. November 16-án összeült a Nagy Nemzeti Tanács, és a törvényhozó hatalom kompetenciájába tartozó döntéseket hozott. Az I. számú néphatározat többek között kimondta, hogy Magyarország minden más országtól független és önálló Népköztársaság. A bel- és külpolitikai nehézségek közepette a Károlyi-kormány hozzálátott, hogy lerakja a demokratikus Magyarország közjogi alapjait.

Az események hatására helyi Nemzeti Tanács, majd a Tanácsköztársaság idején helyi diktatórium alakult a faluban. Tevékenységükről nem leltünk fel hitelt érdemlő forrást.⁵⁶ Szendrey tiszteletes 1940-ben írt munkájából annyit tudunk, hogy 1919. július 20-án Kóródy Kálmán, Molnár Benjamin, Barna János a direktórium nevében átvették az iskolát, s a református anyakönyveket. Az egyház és a falu élete azonban ment tovább az évszázados síneken.⁵⁷ Tudjuk továbbá, hogy 1919-ben a településen is megalakult a helyi Vörös Őrség.⁵⁸ Ezenkívül a település 14 vörös katonájának a nevét ismerjük: Barna József, Csapó István, Csapó Károly, Czaga Béla, id. Dayka Sándor, D. Fülep János, Gere Pál László, Horváth Károly, Molnár Albert, Nagy István, Papp János, id. Snajder János, id. Szarka János és Szelényi Sándor.⁵⁹

1919. augusztus 1-én a Tanácsköztársaság elbukott. 1919. augusztus 15-én a Mezőcsáti járást az 1. sz. román hegyitüzér ezred tartotta megszállva, ami nagy terhet jelentett a járás falvaira.⁶⁰ A román megszálló csapatok novemberig tartózkodtak a községben. A házakat mind átkutatták, fegyvereket keresve. A rekvirálások során élelmet gyűjtöttek, de erőszakoskodásaikról nem tudunk. A régi rend ezt követően helyre állt.

55. B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 818. 4423/1916., 178. és 478/1917. ill. 289/1918.

56. Szőke, 1984., Lehoczky, 1969., Beráné-Román, 1975–78.

57. Szendrey, 1940. 20.

58. Uo. 1897/1919.

59. Kluger-Hubay, 1968. 118–119.

60. Nagy, 2000. 44.

Még a Tanácsköztársaság bukása előtt a románok elől menekülve rosszul felfegyverzett vörös katonák érkeztek vasúton. Az állomáson a vonatról leszállva azt kérdezték, merre van Hejőbába. Az állomás ugyan közelebb volt Hejőpapihoz, de az állomás neve miatt a messzebbi Bábát „keresték fel”, ahol a helyi nagygazdákat számos inzultus érte.⁶¹

Az 1920. június 4-én megkötött trianoni béke a hejőbábai lakosok körében is elkeseredettséget és mélyes ellenszenvet váltott ki. Nem volt szükség propagandára, hogy általánossá váljon a revízió igénylése. A község népe is évtizedekig élt abban a reményben, hogy sikerül változtatni az erővel kikényszerített igazságtalan határokon. Az 1920-as évek elején nehéz gazdasági évek köszöntöttek a községre. Nőtt az infláció, nehezebb volt a megélhetés, kevés volt az élelem. Gazdasági fellendülés csak az 1920-as évek második felében következett be, összefüggésben a mezőgazdaság tőkés átalakulásával. A gazdaságok gépesíthetősége növekedett. A Nagyatádi-Szabó István nevével fémjelzett földosztáshoz kötődően a községben is lezajlott a házhelyrendezés és a földosztás. A település lassan nőtt, fejlődött.⁶²

A fellendülésnek az 1920–1930-as évek fordulóján bekövetkező gazdasági világválság vetett véget. Az eladási, értékesítési nehézségek nehezítették a miskolci- és a csáti piacra termelő gazdák megélhetését. A helyi gazdálkodás korábbi húzó ágazatát, a gabonatermesztést érintette leginkább a válság. A bajokat tetézte az 1933. július 7-ei orkánszerű nagy vihar, ami mind a falun belül, mind a határban óriási pusztítást végzett. A termést a viharral együtt jött jégverés szinte 100 %-osan elvitte. Természeti katasztrófaként említendő meg, hogy 1925 körül kisebb földrengés volt az országban, amit Bábán is észleltek, de károkról nem tudunk.⁶³ 1936-ban ismét nagy jégverés pusztította el a határt.⁶⁴

Képeslap a faluról az 1930-as évekből

(Fotó: Ósvay Lajos tulajdona)

61. Szikszay, 1978. SRKA. Kf. 704. 52.

62. B.-A.-Z. M. Lt. VII. 10. Hejőbába földbirtokrendezése, 1930.

63. Takács–Kovács, 2001. 76.

64. SRKL. R. A. IX. 4/3. 1936-os feljegyzés.

A gazdasági válság utáni fellendülésnek a kirobbanó II. világháború hamar véget vetett. Magyarországnak ugyan évekig sikerült semlegesnek maradni, de a kassai bombázás után (1941. június 26.) Magyarország hadba lépett a Szovjetunió ellen. A gyárakat átalakították hadiüzemi termelésre, sorozásokkal feltöltötték a hadsereget, egyre több embert küldtek a frontra. A közellátás rosszabbodott. 1944 nyaráig még távol volt a front, de Miskolcot már angol-szász légitámadás érte (július 2), amely súlyos pusztításokat okozott. Bevezették a

Képeslap Hejőbábáról 1940-ből

(Fotó: Ósvay Lajos tulajdona)

beszolgáltatást és a jegyrendszert. Kezdetben csak cukorra és petróleumra adták, de rövidesen követte ezeket a fontosabb élelmiszerekre és közszükségleti cikkekre kiterjesztett jegy is. Utóbb a családok ún. vásárlási könyvet kaptak, amelybe a szappan-, textil- és lábbeli vásárlásokat a kereskedők kötelesek voltak bevezetni. Ezekből a cikkekből csak a megszabott mennyiséget lehetett vásárolni. A front közeledett. Egyre nehezebb lett az élet a községben. A lakosok közül egyre több embert vittek el katonának, majd a különböző gépekre, lovakra, kerékpárokra is rátette a kezét a katonaság. Bevezették a beszolgáltatási kötelezettséget, ellenőrizték a lakosok élelmiszerfogyasztását. Az ország német megszállása után (1944. március 19.) a helyzet még rosszabb lett.⁶⁵

A község zsidó lakossága nem kerülte el szomorú sorsát. 1944 májusában a még a faluban élő 10 családot (32 főt) előbb Miskolcra, majd az ottani gettó felszámolása után Auswitzba szállították. Birtokaikat, üzleteiket lefoglalták, majd igénylőknek kiosztották.⁶⁶ Egy 1945-ös kimutatás már 34 elhurcolt bábai zsidó lakosról tudott, akik neve, foglalkozása és életkora (zárójelben) a következő: Fried Izidor földbérő (63), Fried Izidorné háztartásbeli (54), Fried Andor földbérő, munkaszolgálatos (31), Fried Andorné háztartásbeli (22), Fried József földbérő (60), Fried Józsefné háztartásbeli (48), Fried Mihály földbérő, munkaszolgálatos

65. Csorba, 1994. 126. ill. Nagy, 2000. 47.

66. Dobrossy, 1994. I. füzet 50.

(23), Fried Lívia háztartásbeli (20), Klein Mór lókereskedő (62), Klein Mórné háztartásbeli (55), Hercz Fáni magánzó (50), Weisz Lajos hentes, munkaszolgálatos (40), Weisz Lajosné háztartásbeli (32), Weisz Sándor foglalkozás nélküli (10), Weisz István foglalkozás nélküli (6), Friedmann Hilus malmi mázsás (60), Friedmann Hilusné háztartásbeli (55), Friedmann József molnár, munkaszolgálatos (33), Neumann Jakab (45), Neumann Jakabné háztartásbeli (40), Neumann Elza háztartásbeli (17), Neumann Ilona háztartásbeli (10), Kohn Dávid kereskedő, munkaszolgálatos (38), Kohn Dávidné (33), Kohn Éva iskolai tanuló (13), Kohn Hugó iskolai tanuló (11), Kohn Sarolta iskolai tanuló (7), Fischer Henrik metsző (28), Fischer Henrikné háztartásbeli (28), Fischer Oszkár iskolai tanuló (9), Fischer Éva iskolai tanuló (7), Fischer Hedvig iskolai tanuló (5) és Fischer Sámuel (3).⁶⁷ Közülük a legtöbben soha nem tértek vissza. A bábai zsidó temetőben 1947-ben az életben maradt zsidó lakosok a meggyilkoltak emlékére emlékművet állítottak, amely a községi és a nemesbikki áldozatok nevét tartalmazza: Fried Izidor (1884), Perger Erzsébet (1891), Fried József (1887), Schlichter Angella (1898), Friedmann Hilus (1882), Krajni Jetti (1889), Kohn Dávid (1906), Fischbein Izabella (1909), Klein Mór, Hercz Szerén, Groszberg Vilmos, Goldberger Ida, Fischer Henrik (1913), Roth Ilona (1912), Neumann Jakab (1897), Lefkovits Gizella (1889), Herskovits Jenő (1911), Friedmann Malvin (1911), Klein Ferenc (1892), Unger Mária, Berger József (1897), Blechner Malvin (1888), özv. Kohn Hermanné, özv. Adler Fáni, Weisz Lajosné (1910), Mohr Piroska, Dr. Fried Andrásné (1919), és Taub Katalin (1919). Gyerekek: Berger László (1916), Fried István (1944), Fischer Oszkár (1935), Fischer Andor (1939), Kohn Hugó (1933), Klein Sándor (1937), Klein István (1932), Weisz Sándor (1935), Weisz István (1936), Fischer Éva (1937), Groszberg Júlia (1908), Herskovits Klára (1941), Herskovits Márta (1944), Kohn Sári (1936), Neumann Elza (1929) és Neumann Ilona (1931).

A szovjet hadsereg a debreceni páncélos csata után átkelt a Tiszán, s november 5–6 körül megindult az előrenyomulás Ároktónél. Az ezen a szakaszon felállított 70. magyar gyalogezred a támadás megindulása-kor szétszóródott. A támadás egyre nagyobb tért nyert, és Ároktő elfoglalása után Mezőcsát, majd Gelej irányába folytatódott.⁶⁸ Az oroszok közeledtének hírére a németek a mezőcsáti vasútvonal összes hídját, át-eresztét felrobbantották, a hejőbábai vasútállomást felégették.⁶⁹

67. B.-A.-Z. M. Lt. V. 181. 1. d. 219/1945.

68. Borus, 1965. 187–188.

69. Szikszay, 1978. 27. SRKA. Kf. 704.

Hejőbábát 1944. november 5–6-án orosz légitámadás érte. A német csapatok Hejőpapiból Bába irányába vonultak vissza, a Mezőcsát irányából Miskolc felé támadó oroszok elől. A németek és a magyarok által el nem vitt lovakat mind összeszedték. Az egyik kilőtt páncélosuk a bábai vasútállomás

A hejőbábai vasútállomás 1944-ben, a németek általi felégetés előtt

(SRKL. K44. VI. 7. Szikszay K. felvétele)

lomás bakter háza mellett maradt.⁷⁰ A faluban az oroszok a Jármly Aladár-féle kastélyt hadi célokra 1946 júniusáig lefoglalták, míg az iskolában az orosz őrség székel.⁷¹ A harcok november 10-én értek véget a községben.⁷² Ez azonban nem jelentette a szenvedések végét. A fel nem robbant bombák, lövegek a harcok elmúltával is több halálos kimenetelű vagy rokkantsággal járó balesetet okoztak mindenfelé. Az orosz katonák jelenléte sok keserűséget okozott a lakosoknak.

A II. világháború hősi halottai és áldozatai Hejőbábán: Bágyi István, Benőcs Lajos, Böszöri János, Csörsz Kálmán, Galuska Imre, Gulyás Vencel, Gyurcsik János, Gyurcsik József, Hajdú Gyula, Hangó Elemér, Horváth András, Horváth István, Husonyica Pál, Károly István, Kovács Gábor, Kiss János, Lipusz István, Marada Sándor, Marada János, Marada József, Marada Ferenc, B. Nagy József, Olej Ferenc, Stefán Pál, Szarka András, Szekeres János, Tóth Sándor, H. Tóth János, Tóth Benedek, Tóth József, Tóth Lajos és Varga Lajos.

1946. május 13-án a Nemzeti Bizottság a vármegyének panaszolta, hogy a múlt éjjel több civil ruhába öltözött orosz katona behatolt a bábai lakóházakba, és bántalmazta az ott lakókat. Az esetről megjegyezték, hogy az gyakran ismétlődik. Emiatt állandó őrszolgálatot, éjjeliőröket szervezett a község, ami gátolta a munkateljesítményt.⁷³ 1945-ben a román katonák Tóth Istvánt fosztották ki, akinek a holmiját a lakosok-

70. Takács–Kovács, 2001. 78–79.

71. B.-A.-Z. M. Lt. XXIII. 812. 1. b. 690/1950. ill. XVII. 62. 3. d. 1945. jún.

72. Varga, 1970. 229. ill. Kluger–Hubay, 1969. 8.

73. B.-A.-Z. M. Lt. XVII. 62. 1. 1946. máj. 13.

nak eladták.⁷⁴ Arról is tudunk, hogy az oroszok a faluból vittek el embereket munkaszolgálatra.⁷⁵ A községben német származású, fasiszta érzelmű egyén nem volt. A nyilasokkal szimpatizánsok még az oroszok érkezése előtt elhagyták a falut.⁷⁶ 1945. március 2-i kimutatás szerint az oroszok elől elmenekült bábaiak a következők voltak: dr. Orczy László földbirtokos (anyja: Édeskúthy Irén), aki korábban tagja volt a Magyar Élet Pártnak, Orczy István földbirtokos (anyja: Édeskúthy Irén), szintén M. É. P. párttag, Jármly Aladár földbirtokos, volt Kisgazda Párt tag, Jármly Aladárné született Bay Ilona (anyja: Kölcsey Ilona), Jármly Jella (anyja: Bay Ilona), Ádám Endre gazdasági ispán, Hámáry Lajos gazdasági számvevő, Hámáry Lajosné háztartásbeli, Hámáry Mária és Hámáry Melinda. Távozásuk okaként a kiürítési parancsot, szülői látogatást és katonai szolgálatot jelöltek meg.⁷⁷

Az oroszok a gazdák szekereire is igényt tartottak. Élelmezésük a község előljáróságára hárult. Kellemetlen kötelesség volt ez, hisz a falu lakóitól – akik maguk is nélkülöztek – ha kellett, erőszakkal vették el az élelmet.

A harcok befejeztével az élet újra indult. A lakosok hozzászólhattak a romok eltakarításához. Az első feladatok közé tartozott a helyi közigazgatás életre keltése, továbbá a különböző népi szervek megalakítása és működtetése. E szervek sorában az első helyen a Nemzeti Bizottságot kell megemlítenünk. Helyi szinten az összes állami funkciót együtt gyakorolták a helyi előljárósággal.

A Nemzeti Bizottság 1945 januárjában alakult meg, melynek első elnöke Fried József volt.⁷⁸ A megalakuló politikai pártok 4–4 főt delegáltak a Nemzeti Bizottságba. 1945-ben a tagok: Kassay Ferenc elnök helyet-

Jármly Aladárné és leányai, Klára és Jellike

(Fotó: id. Bartus Sándor tulajdona)

74. Uo. 1945.

75. Uo. V. 181. 1. d. 1945. jan. 29.

76. Uo.

77. Uo. 267/1945.

78. Uo. 1945. jan. 29.

tes, Emődi Gyula, Nagy Sándor, Csapó Károly, Oláh János, Győri Sándor, K. Tóth József, Laczai András, Juhász György, Sneider János, Kosztor József, Horváth Lajos, Molnár János, ifj. Filep Ferenc, ifj. Csörsz Sándor és Kóródi Ödön. A bizottság elnöke Szerdahelyi János volt.⁷⁹

A községben a II. világháború után – más településekhez hasonlóan – meghatározó szerepet vállaltak az újjáépítésben az illegalitásból kilépő és az újjászerveződő pártok. 1945-ben először a Kisgazda Párt, a Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, majd 1945. május 31-én a Nemzeti Parasztpárt helyi szervezete alakult meg.⁸⁰ A Kommunista Párt és a Nemzeti Parasztpárt a Bükk-Sebe Alapítvány épületét használta párthelyiségül, majd a Klein Mór-féle lakás utcai részét, annak két helyiségét.⁸¹ A szociáldemokraták helyiségét az előljáráóság 1945 szeptemberében raktár céljára elvette.⁸² A kisgazdák székhelyét nem ismerjük.

A Földigénylő Bizottság – ahová a pártok szintén egyenlő arányban voltak delegálva – a földigénylőket gyűjtötte össze. Elnöke Fried József volt. A Földosztó Bizottság a földreform végrehajtásáért volt felelős. A Termelő Bizottságnak a gazdasági munkák elindítása, a folyamatos termelés biztosítása volt a feladata. Elnöke: Molnár Gyula volt. A közellátás érdekében alakult meg a Községi Közellátási Bizottság.⁸³

Az említett bizottságok mellett a legnagyobb feladat a Nemzeti Bizottságra és a helyi képviselő-testületre, illetve a községi előljárókra hárult. A bírót és az előljáráóságot 1945 júniusában választották meg. Minden párt állított jelölteket, akik közül a kisgazda Marada Bertalan lett a bíró, míg törvénybírónak a Nemzeti Parasztpárt jelöltjét, Borsodi Bertalant választották meg.⁸⁴

Mind az előljáráóság, mind a Nemzeti Bizottság az üléseit a községházán tartotta. Intézkedniük kellett többek között malom, hadisegély, adóbehajtás, szekerlopás, báli engedélyek megadása, pártok közötti ellentétek elsimítása, iparendély kiadása, a cséplőgép üzembe helyezése, a cigányok megrendszabályozása, lakáskiutalás, igazolások kiadása, az orosz parancsnokság élelmiszerral való ellátása stb. ügyében.⁸⁵

Az élelem-beszolgáltatás kötelezettsége az egyik legsúlyosabb teherként nehezedett a lakosság vállára. Az előírt zsír, szalonna, hús, borsó, tej stb. mennyiségét akkor is elő kellett teremteni, amikor maguk is el-

79. Uo. XVII. 62. 2. Nemz. Biz. meghívó 1945.

80. Uo. 3. d. ill. XXI. 108. 309/1945.

81. Uo. XVII. 62. 1945. szept. 1.

82. Uo. 1945. szept. 24.

83. Uo. 1945. aug. 24. és 1947. jún. 28. ill. XXI. 108. 5189. és 6546/1945.

84. Uo. XVII. 62. 3. d. 1945. jún. 28.

85. Uo. 1945–1946.

VIII. A népesség száma és összetétele

A középkor évszázadai

Hejőbába történetének első évszázadaiból a népesedési viszonyokra egyedül a pápai tizedlajstrom adataiból következtethetünk. A település hozzávetőleges lakosság száma a fizetett pápai tized nagysága alapján számítható ki, de csupán két forrásból vonhatunk le közvetett következtetést. A korabeli borsodi falvak népesedési viszonyaira Györffy György a következő adatokat használta fel: Vámoson 1219-ben 20 jobbágyot, Mályin 1268-ban 16 szolgát írtak össze. Valószínű, hogy a pápai tizedlajstrom korában Mályi esetében is 20 családos átlaggal számolhatunk. Györffy ezt öttel szorozta, s a falvak átlagos népességszámára az 1330-as években 100 főt kapott.¹

Mályi fizetett pápai tizede évi átlagban 8 garas volt, szemben a bábiaiak által átlagosan fizetett 4–5 garassal.² Ez alapján Bába népességét Mályi lakosság számának felére tehetjük, ha a Györffy által használt ötös szorzót fogadjuk el. Ezzel a közvetett számítással a XIV. századi település népességének számát kb. 50–60 főre becsülhetjük, ami közel fele az országos átlagnak. Bába az Anjouk alatt a környék, de az egész megye kisebb falvai közé tartozott.

A következő kétszáz évből nem leltünk fel olyan forrást, amelyből a népesség mindenkori pontos létszámát meghatározhatnánk. A XVI. században azonban már készültek olyan összeírások, amelyek az adófizető portákat vették számba. A dézsma-jegyzékek az egyházi tized behajtását rögzítették. Ezek a tényleges lélekszámot nem adják meg, de hozzávetőlegesen megmutatják Bába feltételezett lakosság számát.³

Magyarországon a dézsma (tized) fizetését még Szent István király rendelte el, meghatározatlanul hagyva a dézsmaköteles javak körét. Tör-

---

1. Györffy, 1963. 748.

2. Uo. 753.

3. B.-A.-Z. M. Lt. XXXII. 7. Borsod vm. XVI–XVII. századi dica-jegyzékei mikrofilmen.

ténelmileg mindenekelőtt az egyházi tizeddel azonos fogalom, de a feudalizmus kései századaiban használták a földesúri kilenced, mint második tized megnevezésére is. Magyarországon Mohács előtt gabonából, borból, bárányból, méhkasokból vették ki a tizedrészt. A dézsmálás köre csak a XVI. századtól szélesedett ki (kecske, tyúk, len, kender stb.).

Tizedet eredetileg mindenki adott társadalmi állásra való tekintet nélkül, még a király is kincstári jövedelmeiből. Utóbb a tized a kiforrott feudalizmusban a jobbágyság adója lett. Egy ideig a földdel bíróké, míg nem II. Ulászló 1493: 52. tc-e úgynevezett kereszténypénzt állapított meg dézsmaváltás fejében a terménnyel és állattal nem rendelkező zsellérek számára. Ez általában 6–6 dénár volt családonként, de helyi szokás szerint 2–12 dénáros határok között mozoghatott. Azok pedig, akik másnak részért arattak, a keresett hányad után tartoztak természetes tizedet vagy sarlópénzt szolgáltatni. Végeredményben tizeddel tartoztak mindazok, akik nem nemesi kezelésű majorsági földön gazdálkodtak, személyi állapotuktól függetlenül. Így a jobbági, rusticus földet művelő armális nemesek, a vitézlő rend tagjai és a kézművesek is.

Bába feltételezett népességszáma a XVI. században

év	falu/falurész megjelölése	számítási alap	számított lélekszám
1544	Bába	4 porta	48
1552	Bába	3 porta	36
1553	Bába	3 porta	36
1555	Alsóbába	5 porta	60
1555	Felsőbába	5 porta	60
1556	Alsóbába	5 porta	60
1556	Felsőbába	5 porta	60
1564	Alsóbába	3 egész + 8 fél telek + 1 zsell.	90
1564	Alsóbába	4 fél telek	24
1566	Alsóbába	10 porta	120
1572	Alsóbába	11 porta	132
1574	Alsóbába	8,5 porta	102
1576	Alsóbába	6 adózó lakos + bíró	42
1577	Alsóbába	8 gabona tizedet fiz. lakos	48
1578	Alsóbába	3 porta	36
1581	Alsóbába	6 gabona tizedet fiz. lakos	36
1582–1599	Bába	puszta	-

A dica-jegyzékekben – a szakirodalomban használatos módon –, ahol a családok száma van megadva, ott hatszoros szorzót alkalmazva számítottuk ki a népességszámot. (Feltételezve, hogy egy család hat főből áll.) Ahol telek vagy porta számokkal találkoztunk, ott tizenkétszeres szorzót használtunk.

A kikövetkeztetett lélekszámok alatta vannak a tényleges népességszámnak, hisz a számítási alapnak használt adatok csak az adózókra vonatkoznak. A falvak átlagos népessége e korban a Királyi Magyarországon 150 fő körül mozgott.⁴

Az 1544. augusztusi és a későbbi évek török pusztítását a falu megsínylette, de kiheverte. Az évtizedekig tartó fenyegetésből tényné vált török uralom és a várháborúk sorozata nyilvánvalóan sokkolta és menekülésre sarkallta az Oszmán Birodalom igája alá kényszerített lakosságot, állandósult migrációról azonban nem beszélhetünk. A drinápolyi békét (1568) követően készült török adóösszeírások a Szeremségtől a simontornyain át a budai szandzsáig országosan azt mutatják, hogy az 1570-es és az 1580-as években emelkedett az adóköteles családfők száma.⁵ Kezdetben igaz volt ez Bábára is. Az 1570-es évek elején a falu lélekszáma már biztosan meghaladta a 100 főt. A község északi része, Felsőbába ugyan az 1560-as évek közepén jórészt elnéptelenedett, de Alsóbába 1574-ig nem mutatta a pusztulás jeleit. 1575 körül azonban a település újra nehéz éveket élt át. Természeti katasztrófa, török pusztítás vagy valami más ok miatt rövid időre Alsóbába is pusztává vált, majd 1582 körül hosszabb időre elnéptelenedett a település. Ez utóbbi oka a török újbóli megjelenése, amit a források 1583-ra tesznek, de a dica-jegyzékek adatai alapján valószínű, hogy az már 1582-ben bekövetkezett.⁶

Ha a település újra népesült is, az a mezőkeresztesi csata után (1596) ismét pusztává vált. Az alsóbábai részeket ezt követően a XVII. században már nem lakták, míg Felsőbába az 1610-es évek közepén újránépesült, de a lakosság számáról egészen 1698-ig semmilyen adatunk nincs. A település nevét dica-jegyzékekben nem leltük fel.⁷

A törökellenes harc lezárulását, a XVII. század végét sok tekintetben fordulópontnak tekinthetjük az ország életében. Az elszegényedés, a pusztulás és a népességcsökkenés tendenciáit általában felváltotta a népesség stabilizálódása, majd a számszerű gyarapodás. E folyamatot figyelembe véve kezdetben Borsod vármegye kivételnek számított. A

---

4. Honvári, 1997. 84.

5. Uo. 82.

6. Lásd a Birtoklástörténet c. fejezetnél.

7. Uo.

XVII–XVIII. század fordulóján megközelítően hasonló mértékű volt a betelepülés, valamint az elvándorlás és a pestisjárvány miatt bekövetkezett népességszaporulat, illetve -csökkenés.⁸

A Rákóczi-szabadságharc után bekövetkezett szomorú állapotokat mi sem mutatja élénkebben, mint hogy számos település lakossága hagyta el lakóhelyét, és költözött más vidékre. Hogy az újranevesítés munkáját elősegítse, a vármegye 1711. június 12-én a következő statutumot hozta: a vármegyebeli új településeknek, akik a pusztán maradt telkeken lakóhelyet készíteni és építeni akarnak, egy esztendei, más vármegyéből beköltözőknek 3 évi adómentességet biztosítottak, kivéve a királyi quantumot és a kvártélytartást, amely mindenkinek közös volt. E kedvezmény nem vonatkozott azokra, akik a vármegye egyik helységéből a másikba költöztek, csupán azért, hogy a teherviseléstől szabaduljanak. Azokra a helységekre – mint Alsóbába, Palkonya, Dorogma, Valk, Alsóábrány, Szeged, Ároktő, Bábolna stb. –, melyek nem voltak egészen elpusztulva, ez a mentesség nem terjedt ki.⁹

A vármegyei nyilvántartás szerint Bába a XVIII. század elején tehát nem volt teljesen néptelen. A kép azonban ennél valamivel árnyaltabb. Az 1698-as dicalis összeírás szerint Felső- és Alsóbábát összesen kilenc adózó lakta, akik közül egy elszökött.¹⁰

Az 1701-es conscriptió Alsó- és Felsőbábát külön tünteti fel. Előbbit 5 adózóval és egy bíróval, utóbbit 9 adózóval szerepeltetve.¹¹

A vármegye nemesi közgyűlésének jegyzőkönyvi bejegyzése szerint 1708-ban a „*a felsőbábai bitang parasztság hamar eloszolván, adóhátralékban maradt*”.¹² Egy 1711-es bejegyzés Felsőbábát teljesen elpusztult településnek tekinti, ami megerősíti a felsőbábaiak adóterhek előli 1708-as menekülését.¹³ 1715. évi országos összeírás „mindkét Bába” néven 12 adózót sorol fel.¹⁴ 1716-ból 15, 1718-ból 14 adót fizető úrbéres nevét ismerjük.¹⁵ Ha az összeírásokban szereplő személyek nevét összevetjük, akkor látható, hogy az 1701-es conscriptióban szereplő felsőbábaiak java tényleg elhagyta Bábát, de vannak olyanok is (Vályi, Oláh), akik „átköltöztek” Alsóbábára, vagy csak egyszerűen 1715-től az azzal kapcsolatos összeírásokban van feltüntetve a nevük. A nevek vizs-

8. Veress, 1984. 27–28.

9. Tóth, 1997. 19. Benne forrásközlésként Borovszky: Borsod vm. története 1711 után.

10. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/b. III. I. 498/1698.

11. Uo. III. I. 504/1701.

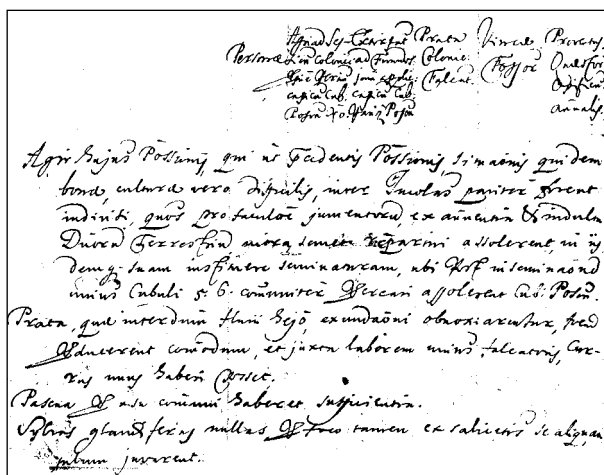
12. Uo. XV. 17. Bába 126. fol.

13. Uo. 127. fol.

14. Uo. IV. A. 501/b. III. I. 128/1/2/1715. Az 1720. évi országos összeírás Bábát nem említi.

15. Uo. III. I. 523/1716. ill. III. I. 526/1718.

gálata arra is fényt derít, hogy vannak családok (Oláh, Szabó, Tóth és Vályi), akik 1698-tól, illetve 1701-től folyamatosan lakták Bábát egészen a XVIII. század végéig. A nevek alapján úgy tűnik, két nagyobb hullámban érkeztek új telepések a faluba. Először az 1710-es évek, utóbb az 1720-as évek közepén.¹⁶

Az 1715-ös országos összeírás Bábára vonatkozó megjegyzései

(B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/b. III. l. 128/1/2. 28. fol.)

Egy 1728. május 4-én kelt összeírás szerint a Miskolci járásban 3 város és 28 falu mellett 27 település – köztük külön feltüntetve Bába és Alsóbába – volt puszta.¹⁷ Ezt az adatot alapul véve Bábát és Alsóbábát a járás azon 14 települése közé sorolták, amelyek az 1730–1740-es években népesültek be.¹⁸ Ez azonban a Bábára vonatkozó dicális összeírások adatai szerint, s az azokban szereplő jobbágynevek összevetését elvégezve nem állja meg a helyét. A település – legalább is annak alsóbábai részeit – a XVIII. században folyamatosan lakták, az nem vált pusztává. Az 1710-es és az 1720-as évek közepén is érkeztek betelepülők a faluba. A 1730-as években újabb nagyobb arányú betelepülésre kerülhetett sor. Az 1746-os canonica visitatio szerint 460-an lakták a községet.¹⁹ A lakosok között számos ruszin és szlovák (összesen 99) betelepülővel, de magyar – döntően református – többséggel.²⁰

A dicális összeírások adatai ebből az időszakból, 1725–1742 között hét évből maradtak ránk. Ezek azonban csak az úrbéres adózókat tüntetik fel, a tényleges lélekszámnál jóval kevesebb lakost jeleznek nekünk. (Kimaradtak belőlük a nemesek, a majorsági zsellérek, a napszámosok, a libertinusok stb.)

16. Lásd a 104–106. oldalon.

17. Tóth, 1997. 19. Benne forrásközlés: Borovszky: Borsod vm. története 1711 után.

18. Veress, 1984. 31–32.

19. E. É. Lt. r. sz. 3412. can. vis. 1746. 175–177. fol.

20. Veress, 1984. 33.

Az említett dicalis összeírásokban szereplő bábai adózók száma a következő: 12 (1725), 10 (1726), 9 (1727), 9 (1730), 7 (1733), 10 (1735) és 9 (1742).²¹

A II. József-féle, 1787-es népszámlálásig két adatból következtethetünk Bába XVIII. század második felének népességszámára, de ezek sem pontosak. Az 1768-as egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint 292-en lakták a falut.²² Az 1771-es urbáriumban 45 úrbéres jobbágy és zsellér szerepel.²³ E szerint a falut kb. 270 úrbéres népesség lakta, a nem úrbéres jogállásúak számát azonban nem ismerjük, de számuk – különösen a majorsági zsellereknek köszönhetően – tekintélyes lehetett. Ezt igazolják a II. József nevéhez kötődő, első magyarországi népszámlálás adatai. E szerint 1787-ben Bábát 603-an lakták, melynek kevesebb, mint 40 %-a volt úrbéres jobbágy.²⁴

Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy Bába lakossága az 1730-as évektől lassan, de fokozatosan gyarapodott. Demográfiai robbanásról azonban nem beszélhetünk. Ez a korszak még nem a „demográfiai átmenet” ideje, az országban továbbra is nagyon jelentős maradt a népességcsökkentő tényezők szerepe. A pestis visszaszorulóban volt, helyette azonban bőven maradt egyéb ragályos betegség. Ezek közül a legjelentősebb a kiütéses tífusz, a skarlát, a sokféle nemi betegség és a tüdővész volt. A járványokhoz szorosan kapcsolódó éhínség is gyakran szedte áldozatait, s csökkentette a népesség számát. Az egymás után következő rossz termő évek újra és újra nehéz helyzet elé állították a falvak népét. Ilyen évek voltak a XVIII. században: 1718-ban, 1785–86-ban és 1790–95-ben. A járványos betegségek elleni tervszerű védekezés elemei az országban csak a XVIII–XIX. század fordulóján jelentek meg. A népességnövekedést ekkor még jórészt beköltözések, betelepítések okozták.²⁵

II. József-féle népszámlálásától napjainkig

Magyarországon először II. József rendelt el népszámlálást 1784. július 16-án, amely kiterjedt a lakosság egészére; az ország minden rendű és rangú lakosát összeírták, beleértve a nemességet is. Ettől az időtől kezdődően az országos népszámlálások rendszeresebbé váltak, és 1869-

21. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/b. III. I. 540/1725., 545/1726., 550/1727., 580/1730., 591/a/1733., 601/1735. és 680/1742.

22. Kovács, 1998. 151.

23. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/b. XXII. I. 247/1771.

24. Danyi-Dávid, 1960. 42–43.

25. Honvári, 1997. 164.

től kezdve – általában 10 évenként – mind a mai napig végrehajtják azokat. A II. József-féle népszámlálás során elsődlegesen katonai szempontok érvényesültek, burkolt célja a besorozható újoncok számának felmérése volt. Az összeírást 1784 és 1787 között a közigazgatási hatóságok a katonaság segítségével hajtották végre.

A conscriptio szerint Bábán 92 házban, 120 háztartásban 603-an éltek. A férfiak száma 319, míg a nőké 284 volt. A házas férfiak 116-an, a nőtlenek 203-an voltak.²⁶

II. József elrendelte, hogy a helyi hatóságok folyamatosan vezessék a népesség-nyilvántartást, de rendeletét az 1790/91-es országgyűlés érvénytelenítette. Az 1802-es országgyűlés után a népesség-összeírások csak a nem nemesekre terjedtek ki, de a törvényhatóságok és egyházak sokszor ezeket a nyilvántartásokat is hiányosan hajtották végre. Bába nemtelen lakosainak összeírása 1810 és 1831 között 15 évből maradt ránk.²⁷

Hejőbába nemtelen lakosai a XIX. század első felében

év	fő	év	fő	év	fő
1810	651	1819	749	1824	543
1815	599	1820	638	1825	566
1816	594	1821	654	1827	589
1817	601	1822	651	1829	621
1818	594	1823	533	1831	544

Az 1828-as országos összeírás szerint csupán 58 adózó paraszt családfője volt a településnek, míg a községet összesen 780-an lakták.²⁸ Ezek az összeírások hozzávetőlegesen alkalmasak arra, hogy belőlük a település 1800-as évek első évtizedeinek lakosság számára következtessünk.

Fényes Elek egyházi forrásokra hivatkozva 1837-ben 898 főben, 1851-ben 856 főben adta meg Bába lélekszámát.²⁹ Egy 1850-es összeírás szerint 749-en, míg az 1857-es országos népesség-összeírás szerint 771-en éltek a faluban.³⁰

Az adatokból látható, hogy folyamatos, egyenletes népességnövekedésről nem beszélhetünk. A hullámzó gyarapodás a természetes szapo-

26. Danyi-Dávid, 1960. 42–43.

27. B.-A.-Z.-M. Lt. IV. A. 501/i. Miskolci járás nemtelen lakosainak összeírása közt Bába.

28. Uo. XXXII. 7. 439. d. (B54.875). Az 1828-as országos összeírás Bábára vonatkozó adatai.

29. Fényes, 1837. 100. ill. Fényes, 1851. I. köt. 60.

30. Magyarország községeinek és városainak népessége az 1850., 1857. és 1870. években, 1984. 85.

rodás eredménye volt. Jelentősebb bevándorlásról a XIX. században már nem tudunk. Az állami és földesúri telepítések időszaka II. József halálával lezárult. A lassú növekedés vagy inkább stagnálás oka a nagy csecsemő- és gyermekhalandósággal, a közegészségügy elmaradottságával, az egészségtelen életkörülményekkel, a szülők tudatlanságával magyarázható. (1000 csecsemő közül 288 nem érte meg az egyéves kort. Három éves kora előtt meghalt további 135 gyerek, a tízéves kort pedig a gyerekek fele nem érte meg, ezerből csupán 471. A várható élettartam az 1840-es években 24 év volt.)³¹

Jelentős népességcsökkenést eredményeztek a különböző eredetű járványos megbetegedések (kolera, himlő, tífusz, gümőkór, vérhas stb.). Az egyik legpusztítóbb járvány az 1831-es kolerajárvány volt. Az ázsiai eredetű betegség a kereskedelmi kapcsolatok révén kontinentális úton került Európába. A húszas években még csak lassan terjedő kolera 1830 őszén érte el Moszkvát, s a lengyel-orosz háború segítette elő betörését Lengyelországba, majd Galíciába. Innen terjedt át Magyarországra. A járvány pusztításának következménye – más okok mellett – az 1831-es úgynevezett kolera felkelés, amely öt északkeleti vármegyében robbant ki.

Bábán 1831 júliusában ütötte fel a fejét a kolera. Július 26-ig 24-en haltak meg a faluban a betegség miatt. Augusztus 13-ig további 8 halálos áldozatot követelt a járvány. A megbetegedettek ennél jóval többen voltak. A betegség nemcsak bábaiakat vitt el, hanem Bábán dolgozó kepeket is. Egy rudabányai és egy kánói áldozata is volt a kolerának.³² Az emberek rettegték a járványtól, ha tehették, bezárkóztak, s eltitkolták betegségüket. Csak ha felgyógyultak, mondták meg, hogy rosszul voltak. Jellemző eset, hogy nemes Lőchey Imre egy taxását sem a helyi bírák, sem a főszolgabíró rendelkezésére nem engedte sírt ásni, annyira félt a betegségtől. Egy másik taxásának, Székely Istvánnak augusztus 13-án azt tiltotta meg, hogy pénzért gondozza a kolerás betegeket. Természetesen a királyi rendelkezések értelmében a szolgabíró panaszt tett Lőchey ellen a vármegyénél.³³ Kisebb kolerajárványok később is szedték áldozataikat a faluban, így 1849-ben, 1855-ben és 1873-ban.

Nem segítette a népesség gyarapodását a XIX. században még mindig gyakran fellépő éhínség sem, például az 1863-as nagy aszályos évben.³⁴

Az 1869/70-től kezdődően általában tízévenként tartott népszámlálási adatok pontosan megmutatják nekünk Bába mindenkori lakosságszámát.

31. Gergely, 1998. 58.

32. B.-A.-Z.-M. Lt. IV. A. 504. Bábára vonatkozó colerális akták.

33. Uo. 1614. és 1080. sz. irat.

34. B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 818. 1761. és 2272/1889.

**Hejőbába népességszáma
a XVIII. század végétől napjainkig**

év	fő	év	fő	év	fő
1787	600	1890	794	1960	1724
1828	780	1900	977	1970	1706
1850	749	1910	935	1980	1762
1851	856	1920	892	1990	1886
1857	771	1930	1195	1995	1945
1869	815	1941	1358	1998	1979
1880	695	1949	1461	2000	1983

A közegészségügyi állapotok és életkörülmények viszonylagos javulása csak a XIX. század második felében következett be. Ekkorra már csökkent a csecsemőhalandóság, a járványokat kezdték visszaszorítani, az életkor meghosszabbodott, ami a változatosan magas természetes szaporodás mellett már lassú népességnövekedést tett lehetővé. Ezt azonban visszafogta a XIX–XX. század fordulóján egyre gyakoribbá váló kivándorlás. Ennek okai a gazdasági élet ellentmondásaiban, politikai és propaganda okokban keresendő. Egy-egy család évről-évre Bábán is úgy gondolta, hogy a messzi, távoli Amerikában jobb sora lesz. 1905 végén például egyszerre 10 fő kötött a faluból kivándorlási szerződést.³⁵

Lassú, folyamatos növekedés a XIX. század végén, illetve az 1920-as évektől figyelhető meg. Ez utóbbi összefüggésben van a Nagyatádi-féle földbirtok- és házhelyrendezéssel. Közel 70 család jutott ekkor házhelyhez és telepedett le a községben.³⁶ Ezt követően az 1960-as évekig folyamatos volt a népességszám növekedés Bábán. Ebben szerepe volt az 1945-ös földosztásnak és a még mindig magas természetes szaporodásnak. Ekkor még nem volt ritka a 8–9 gyermekes kiscgazda család a településen. Az egyke ugyanakkor sohasem volt jellemző Bábára.³⁷ A bábaiak ezekben az évtizedekben, kisebb számban hagyták el szülőfalujukat. A községben járt református teológus hallgatók 1932-es feljegyzései szerint, a bábaiak szerették a falujukat, és nem költöztek el Bábáról. „Jobban szeretem a falut, mert itt könnyebb megélni. A föld meghozza az évi szükségletet, és így otthon, ami a háztartáshoz szükséges, előteremthető. Viszont a városban mindent pénzért kell venni. Köny-

35. Deák, 1965. 158.

36. B.-A.-Z. M. Lt. VII. 10. Hejőbába földbirtokrendezési ügye 1929-ből.

37. Tóth, 1937. SRKA. At. 715.

nyű azonban a városiaknak, bent ülnek a hivatalban, kapják a jó fizetést, aztán elmennek nyaralni, semmi gondjuk a világon.” – közölték a helybeliek a teológushallgatókkal.³⁸ A tendencia az 1960–1970-es évektől megfordult. 1980-ban mindössze 38 fővel éltek többen a községben, mint 1960-ban. Csökkent az élveszületések száma, és egyre többen hagyták el a falut, költöztek a nagyobb településekre és városokba, többek közt Miskolcra. A migrációban nincs kiugró év, de az a Kádár-korszak második felében felerősödött, ami az alacsony természetes szaporodás mellett tragikusan érintette Hejőbába lakosságszámának alakulását. 1979-től már nem természetes szaporodásról, hanem fogyásról beszélhetünk. Ettől kezdve erőteljesen növekedett a halálozások száma, míg az élve születéseké csökkent. Tudnunk kell azonban, hogy a kedvezőtlen mutatóknak döntő részben az az oka, hogy a Pszichiátriai Otthon közel 400 lakója is állandó hejőbábai lakos, s náluk magasabb a halálozási szám. A község népességmaximumát 2000-ben érte el, de ez nem ellensúlyozza a kedvezőtlen demográfiai folyamatokat. A hagyományos paraszti életforma lassú felbomlása, a falu társadalmának foglalkozás szerinti átrendeződése, az elmúlt fél évszázadban a vallásos életnek az erőteljes háttérbe szorítása is hozzájárult a nagyobb növekedés elmaradásához. Némi reményre az 1980-tól folytatódó lassú gyarapodás adhat okot, de hogy ez mennyire válik tartóssá és folyamatossá, ma még nem tudjuk.

(A népmozgalom főbb adatai Hejőbában a XX. században című táblázatot lásd a következő oldalon.)

Anyanyelvi szempontból a település a XVIII. századtól tisztán magyar falunak tekinthető. 1880-ban a népszámláláskor a 668 magyar lakos mellett 3 szlovák és 24 egyéb anyanyelvű lakost találtak. 1890-ben 2 német és 2 egyéb, 1900-ban 2 szlovák, 1910-ben is 2 szlovák, 1920-ban 1 német, 1930-ban szintén 1 német, 1941-ben 6 szlovák, 1 német, 60 cigány és 12 egyéb anyanyelvű lakosa volt a községnek. 1949-ben 1 szlovák, 7 cigány és 1 egyéb, míg 1960-ban 1 szlovák, 1 német és 1 egyéb anyanyelvű lakosa volt Hejőbábanak. Az 1990-es népszámlálás szerint a községben a magyar anyanyelvű többség mellett 2 román, 2 német és 240 cigány bábai lakos élt.³⁹ A településen ma az egyedüli etnikai kisebbség a cigányság. A faluban először 1757-ben találkoztunk cigány lakossal. Az akkori összeírás szerint Gombos István, Poczok Mátyás és egy bizonyos Bogdányi nevű cigány élt a faluban.⁴⁰ 1759-ben

38. Fodor, 1932. SRKA. At. 2542.

39. Turkovics, 1996. 156.

40. Bodgál, 1961. MNM. EA. 6806.

A népmozgalom főbb adatai Hejőbábán a XX. században⁴¹

év	éveszülé- sek száma	halálások száma	természetes szaporodás	év	éveszülé- sek száma	halálások száma	természetes szaporodás	év	éveszülé- sek száma	halálások száma	természetes szaporodás
1901	39	23	16	1935	31	15	16	1969	29	16	13
1902	31	27	4	1936	47	20	27	1970	24	14	10
1903	32	26	6	1937	30	9	21	1971	22	16	6
1904	29	23	6	1938	41	20	21	1972	32	16	16
1905	33	24	9	1939	31	19	12	1973	31	8	23
1906	46	29	17	1940	34	24	10	1974	31	20	11
1907	16	11	5	1941	37	11	26	1975	44	18	26
1908	31	25	6	1942	37	31	6	1976	30	18	12
1909	37	19	13	1943	32	18	14	1977	31	20	11
1910	31	26	5	1944	52	20	32	1978	32	23	9
1911	37	34	3	1945	33	19	14	1979	29	40	-11
1912	28	18	10	1946	32	15	17	1980	34	34	0
1913	35	16	19	1947	35	21	14	1981	22	29	-7
1914	30	25	5	1948	36	17	19	1982	25	34	-9
1915	24	26	-2	1949	39	15	24	1983	28	39	-11
1916	18	18	0	1950	44	14	30	1984	30	36	-6
1917	14	21	-7	1951	37	17	20	1985	20	57	-37
1918	15	24	-9	1952	35	24	9	1986	27	61	-34
1919	38	25	7	1953	43	15	28	1987	13	44	-31
1920	38	17	11	1954	30	11	19	1988	18	57	-39
1921	43	27	16	1955	37	16	21	1989	25	49	-24
1922	32	22	10	1956	34	9	25	1990	31	80	-49
1923	34	16	8	1957	29	9	20	1991	27	55	-28
1924	27	16	11	1958	40	13	27	1992	26	60	-34
1925	33	11	22	1959	37	12	25	1993	24	70	-46
1926	31	15	6	1960	30	16	14	1994	18	51	-33
1927	38	22	16	1961	30	13	17	1995	28	77	-49
1928	31	21	10	1962	26	16	10	1996	27	63	-36
1929	27	22	5	1963	28	14	14	1997	25	72	-47
1930	53	26	27	1964	27	22	5	1998	15	77	-62
1931	35	25	10	1965	19	15	4	1999	25	66	-41
1932	43	28	15	1966	22	9	13	2000	26	48	-22
1933	37	18	19	1967	21	13	8				
1934	38	20	18	1968	34	20	14				

41. A népmozgalom főbb adatai községenként 1901–1969, 1968. ill. B.-A.-Z. m. évenkénti statisztikai évkönyveinek adatai.

már csak Gombos Istvánt és Poczkok Mátyást említik a források.⁴² 1837-ben egy összeírás 9 családfőt tüntet fel a településen.⁴³ 1941-ben a népszámlálás során 60-an vallották magukat cigánynak, míg 1990-ben 240-en (a népesség 13 %-a).⁴⁴ A valóságban a számuk már akkor több volt. Egy 1992-es cigány összeírás és tudományos vizsgálat Hejőbábán a lakosság 16,7 %-ában jelölte meg a cigány származásúak arányát. Ez 301 fős népességet jelentett.⁴⁵ Napjainkban a település 18 %-a tartozik a cigányság közé.

Vallási megoszlás szempontjából Bábát a XIX. század végéig döntő többségben reformátusok, a XX. század elejétől napjainkig a római katolikusok lakták. Az egyéb felekezethez tartozók száma és aránya igazából soha nem volt jelentős.

Hejőbába lakosságának felekezeti megoszlása a XVIII–XX. században (%)⁴⁶

év	római katolikus	görög katolikus	református	lutheránus	zsidó
1746	13,7	7,8	76,1	0,2	2,2
1768	19,2	3,4	77,4	-	-
1787	28,5	4,8	58,0	-	8,7
1837	42,3	2,5	48,1	-	7,1
1851	39,7	3,5	54,4	0,1	2,3
1892	53,5	2,8	37,4	0,1	6,2
1930	62,9	4,0	30,3	0,2	2,6
1941	66,3	4,6	26,7	0,1	2,3

A népesség korcsoportok szerinti megoszlásában az utóbbi évtizedekben kedvezőtlen változás ment végbe. 1930-ban a 60 év feletti lakosság a népességnek 9,9 %-át tette ki. Ez az arány 1990-re 22,2 %-ra nőtt, ugyanakkor a társadalom szempontjából oly fontos 0–14 éves korú lakosság aránya 34,1 %-ról 19 %-ra esett vissza. Hejőbába népessége a XX. század végére egyre jobban előregedett. Kedvezőtlen változások figyelhetőek meg az aktív- és inaktív keresők számában és arányában is. Az eltar-

42. Bodgál, 1961. MNM. EA. 6817.

43. Bodgál, 1961. MNM. EA. 6818.

44. Turkovics, 1996. 156.

45. Kertesi-Kézdi, 1998. 345.

46. EÉ. Lt. r. sz. 3412. 175–177. fol., Kovács, 1998. 151., Barsi, 1991. 36–37., Fényes, 1837. 100., Fényes, 1851. I. köt. 60. ill. Magyarország helységnévtára, 1892. ill. Az 1930. évi népszámlálás, 1932. 208–209. ill. Az 1941. évi népszámlálás. Demográfiai adatok, 1976. 197.

tottak és inaktív keresők számának és arányának növekedése új, megoldandó problémát vet fel a településen a XXI. század elején.

Valamivel kedvezőbb a helyzet a lakosság legmagasabb iskolai végzettségét vizsgálva. A 7 évesnél idősebb népesség egyre magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik, de a felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma még 1990-ben is roppant alacsony volt. Az összlakosságnak csak 1,8 %-a rendelkezett főiskolai vagy egyetemi diplomával. A község értelmiségi rétege a XX. század végén kisszámú volt.⁴⁷

Az utóbbi évtizedek Hejőbába népességére vonatkozó adatait a következő táblázatok szemléltetik.

Hejőbába népsűrűsége

év	fő/km ²
1960	92,2
1970	91,4
1980	94,4
1990	101

Nemek megoszlása Hejőbában

év	férfi	nő
1941	683	675
1960	851	873
1970	876	830
1980	899	863
1990	926	960

A népesség kormegoszlása Hejőbában

év	0–14	15–19	20–29	30–39	40–49	50–59	60 felett	összesen
1930	408	118	197	167	108	80	117	1195
1941	460	131	172	200	164	110	121	1358
1960	504	152	243	241	200	173	211	1724
1970	403	161	234	230	225	190	263	1706
1980	392	115	312	201	219	228	295	1762
1990	358	101	223	282	237	266	419	1886

47. Az 1990. évi népszámlálás. 7. B.-A.-Z. m. adatai, 1992. 390.

Aktív- és inaktív keresők és eltartottak Hejőbábán

év	aktív	inaktív	eltartottak	összesen
1960	768	956		1724
1970	612	150	944	1706
1980	688	330	744	1762
1990	630	558	698	1886

A 7 évesnél idősebb népesség legmagasabb iskolai végzettsége Hejőbábán

év	össz.	ált. iskolai oszt.				középfokú			felsőfokú	
		0	1–5	6–7	8	befejezetlen	szakm. képző	középiskola	befejezetlen	befejezett
1970	1530	186	381	461	404	n. a.	37	41	4	16
1980	1556	100	357	390	408	46	138	87	2	28
1990	1728	138	339	358	560	n. a.	187	111	n. a.	35

A település törzsökös családjai

Minden embernek van neve, manapság kettő vagy több is. A családnevet elődeitől örökli, a keresztnévet szüleitől, esetleg a keresztszülektől kapja. Egyesek még egy vagy több ragadványnévvel is rendelkeznek, amelyet rendszerint a hasonló nevűektől való megkülönböztetésül az a közösség ruház rá – engedélye és megkérdezése nélkül –, amelyben él.

Kezdetben mindenkinek csak egy neve volt. Az egynevűséget a XV. század végétől követte a kétnevűség. Először csak a felsőbb társadalmi osztályok, majd a XV. század végétől a városi polgárság és a jobbágyság kezdett családnevet használni. A XVI. század végén már csaknem mindenkinek volt családneve. A kételemű névadás fejlődésével (vezeték- és keresztnév) egyidejűleg jelentek meg az öröklődő családnevek. Az egyes családnév-típusok létrejöttének társadalmi háttere van. Az adószedők dézsma- és dica-jegyzékeikbe, a földesúri inventáriumokba (jegyzékek, leltárak) sokszor nemcsak a jobbágyok száma, hanem a teljes neve is bekerült. A nevek írásos rögzítése egyúttal a családnevek megmerevedését is jelentette. Bába esetében a családnevek megváltoztatására ezután is találunk ugyan példát, de ezek száma elenyésző.

A vizsgált névanyag nem tekinthető folyamatában teljesnek, mert hiányoznak az adózásra nem kötelezett családok nevei, máskor maguk a rendelkezésre álló források is csak töredékesen maradtak fenn, nem kö-

zölve a teljes adózó népességet. Sokszor – tényleges összeírások hiánya miatt – csak elszórt adatokból tudtuk a neveket azonosítani, ami folyamatában nem mutatja be az egyes családok elvándorlását, bábai jelenlétét, de egyes nagyobb időintervallumokra nézve jelzi nekünk a törzsökös családokat, illetve az újonnan betelepetteket.

Bába XVI. századi történetéből már ismerünk helyi családneveket, de azok elenyésző száma, illetve a sorozatos pusztává válás vizsgálatukat nem teszi szükségessé. A falu a XVII–XVIII. század fordulóján és a következő évtizedekben teljesen új népességgel települt be.

A XVIII. századból már rendelkezünk olyan forrásokkal, amelyekből megállapíthatjuk a község törzsökös családjait, illetve az újonnan betelepetteket egy-egy tágabb történelmi korszakban.

1698–1742 között 11 évből ismerjük a település dicalis összeírását, amelyek az adózásra kötelezett nemtelen lakosokra vonatkoznak. 1715-ből az országos népesség összeírás adatait, 1771-ből a falu urbáriumát, 1828-ból az országos összeírásnak a falu adózóit feltüntető névsorát használtuk fel. Az 1845-ös és az 1849-es adatok lelőhelye a falu nemesi összeírása. Ez utóbbiban az 1848-as jobbágyfelszabadítás révén a település földhöz jutott volt úrbéres népessége is szerepel.⁴⁸

Az alábbi táblázat a fentebb felsorolt forrásokban található családok számát mutatja. A táblázatban időnként a népességszámnál számolt családok számánál kevesebb család van feltüntetve. Ennek oka, hogy néhol azonosíthatatlanok vagy hiányosak voltak a névszerinti felsorolások. Így csak a biztosan azonosítható neveket tüntettük fel. A különböző név alakban előforduló, de szerintünk ugyanazon családok nevét egy rubrikában szerepeltettük. A táblázatból kivehetők a falu törzsökös családjai, s hogy egy-egy família körülbelül mikor telepedhetett le a községben. Az egyes családok nemes voltára az 1845-ös nemesi összeírás az irányadó. Egyedül a Nagy családnak volt nemesi- és paraszti ága. A Kóródi családról pedig azt kell tudni, hogy az 1798-ban szerzett nemességet.⁴⁹

A település bizonyíthatóan legrégebbi nem nemes családjai, akik már a XVII. század végén Bábán éltek: a Tóth, a Szabó, a Varga és a Nagy família. Voltak hosszú időn keresztül a település életében folyamatosan jelen lévő famíliák – Vályi, Oláh, Német –, akik idővel kihaltak, vagy

48. B.-A.-Z.-M. Lt. IV. A. 501/b. III. I. 498/1698., 504/1701., 128/1/2/1715., 523/1716., 526/1718., 540/1725., 545/1726., 550/1727., 580/1730., 591/a/1733., 601/1735., 680/1742. ill. XXII. I. 247/1771. ill. XXXII. 7. 439. d. 1828-as országos összeírás. ill. IV. A. 501/j. 1. d. Bába nemesség-összeírásai 1845 és 1849-ből.

49. B.-A.-Z.-M. Lt. IV. A. 501/e. 1535/1799.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P
Soltész	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0
Sonka	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Szabó	1	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	2	0	4
Szalay	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Szaliger	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Szarka	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1	0	1
Szemán	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Szénás	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Szendrei	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	1	0	1
Szerdahelyi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Szilágyi	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Szőke	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0
Takács	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Tari	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Toma	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Tóth	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	3	1	6	5	0	7
Török	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Vályi	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0
Várady	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Varga	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0
Vatay	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Vitentz	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0

A felsorolt nevek legtöbbször a család egykori lakóhelyére, származására, foglalkozására, mesterségére utalnak. A család származására emlékeztetnek a népnévi eredetű vezetéknévek is. A nemzetiségre utaló nevek némelyike azonban eredetileg ragadványnév volt. Gyakori családnév-típus még a ragadványnév, az apa nevéből lett vezetéknév „i” és „fi” képzővel vagy anélkül. Előfordulnak azonosíthatatlan eredetű családnevek is az összeírásokban.⁵⁰

A falu történelmi névállományának részét képezi a keresztnévek használata. 1698-tól 1849-ig az összeírásokban összesen 240 bábai különböző férfi keresztnévét leltük fel és vizsgáltuk meg, akik 27 féle keresztnév valamelyikét viselték. A 150 év adatainak elemzésénél megpróbáltuk elkerülni, hogy egy személy keresztnéve adalékként többször is felvételre kerüljön, ezért az azonos nevűek keresztnéveit csak akkor vettük számításba, ha közöttük legalább egy emberöltő távlatával számolhatunk.

50. Kázmér, 1993.

A fellelt keresztnévek sorrendje a következő: 1. János (56), 2. István (39), 3. András (30), 4. Mihály (29), 5. György (18), 6. Ferenc (13), 7. József (11), 8. Pál (7), 9. Péter (5), 10. Márton, László, Sándor és Zsigmond (3), 11. Károly, Gábor, Gáspár és Sámuel (2). Egyszer fordul elő az Imre, Adalbert, Ádám, Bertalan, Antal, Lajos, Ágoston, Alajos, Bálint és Manó név.⁵¹

A ritkán előforduló keresztnévvel általában a nemes családok tagjainál találkozunk.

Képeslap a községről 2002-ben

51. Lásd a 46. lábjegyzet jelzéseit.

IX. A község településföldrajza

A falu településrendje

A magyarság ősidőktől fogva állattenyésztő és földművelő nép volt. A településformáira ezek az ősfoglalkozások nyomták rá a bélyegüket. A földbirtoklás ősi módja a földközösség volt. Ennek lényege abban állt, hogy a határ nem egyes emberek magántulajdona, hanem a községé, tehát köztulajdon, azt a község egyes tagjai csak ideiglenesen használhatták. A község kezdetleges fokon nem volt más, mint egy őstől származó vérrokonok egy csoportja. Később a vérrokonság köteléke megbomlott, idegeneket fogadtak a faluba. Gyakran új községet telepítettek pusztahelyre, és ezek lakói szintén földközösségben éltek. Hazánkban a szántóföldközösség jórészt a XVIII. század második felében szűnt meg. Legelő-, erdő-, rét- és egyéb közösségek még ma is bőven vannak.¹

A szántóföldnek két fő birtokbavételi módja volt: egyik az első foglalás, a másik a nyilas osztás. Ahol nagy volt a határ és kevés a lakosság, ki-ki annyi földet fogott a közösből művelés alá, amennyit akart, és addig használta, amíg ki nem merült, majd a köztulajdonba visszabocsátotta. Kisebb művelhető határ, vagy nagy népesség esetén a közösből nem foghatott mindenki tetszés szerint földet, hanem azt a község osztotta. Ez technikailag úgy történt, hogy minden osztás alá került parcellát, vagy dűlőt egyenlő darabokra osztottak, s az elosztott dűlők földszalagjaira sorsot húztak, amit nyílhúzásnak neveztek. Egy nyílhoz több parcella egy-egy darabja tartozott. Ezt a szétszórt birtoktestet hívták nyílnak. A parcellák száma attól függött, hogy hány dűlőre osztották a határt, a dűlők száma pedig attól, hogy hány különböző minőségű föld volt a határban. Kezdetben mindenkinek egyenlő nagy, egyenlő távolságú, egyenlő minőségű földet kellett kapnia. Mivel azonban a legtöbb határban igen különböző földek voltak, előbb azokat osztályozni kellett a ta-

---

1. Györffy, 1943. 21–25.

lajok különböző minősége és fekvése szerint. A falu népessége folyton gyarapodott, s a felfogott és a lakosok között kiosztott parcellák évről évre keskenyebbek lettek, mert több lakos között oszlott meg ugyanazon földdarab. Ezen úgy segítettek, hogy a határ más részén ismét kijelöltek egy másik dűlőt, amit szintén kiosztottak.

Ezt a rengeteg apró földcsíkot csak fáradságos járkálással lehetett művelni. Így a határban a gazdálkodás csakis az ún. nyomásos vagy fordulós rendszer mellett volt lehetséges. Nyomásnak azért hívták, mert a szántóföldet, amikor ugarban volt, a jószággal és a csordával lelegeltették, azok azt letaposták, lenyomták. Latin neve: *calcatura* is taposást jelent. Fordulósnek azért nevezték a rendszert, mert bizonyos évek múlva a művelés visszafordul. Mária Terézia a XVIII. században egy rendelettel a több évszázados gyakorlatot megszüntette. Kimondta, hogy minden föld, amelyet az évben bír valaki, örök tulajdona, illetve haszonélvezője marad. Így az évenkénti osztások megszűntek.

A XIX. században lezajlott tagosítások a nyomásos gazdálkodás végét jelentették. A gazdák szétszórt, sok kis apró földből álló birtoktestét felmérték, aztán az egész tagosítandó határrészre nézve eltörölték a tulajdonjogot, s újból elosztották a határt; de most már minden gazda egy tagban, egy darabban kapta meg a sok keskeny és apró földjét, mégpedig úgy, hogy mindenki a régi birtokával egyenlő értékű földet kapott. A tagosítás tehát a község határán belül elszórt apró földeknek tulajdonosok szerinti egyesítését jelenti. A tagosított határban hamarosan megindult a tanyaépítkezés.

A falukép egy települési terület keretében tartalmazza mindazt, amit a letelepült ember nemzedékek során alkotott. Gazdasági és társadalmi, földrajzi és történelmi tényezők eredménye. Múltat és jelent, állandóságot és változást sugároz.

A környéken megtelepedő ember szállásterületének kiválasztása során az ökológiai tényezőket tartotta elsődleges szempontnak. A kedvező domborzati viszonyok mellett a legfontosabb telepítő tényező a víz volt, így érthető, hogy Bába népe patak mellett, attól nem messze telepedett meg. A Hejő- és más patakok a múltban sokkal inkább befolyásolták a környezetükben élők mindennapjait, mint mai, többé-kevésbé szabályozott formájukban. Erről a régi forrásokban elég sokat olvashatunk, főleg annak kapcsán, ha a vizek valamilyen kárt okoztak. Az integrált környezet-átalakító munkák (a folyószabályozás, gátépítés, láp- és mocsárlecsapolás, melioráció, fásítás), mint a magyar gazdaság modernizálásának alapvető feltételei 1846-ban kezdődtek. Először a Tisza taktaközi és a dél-borsodi szakaszát érintette a folyószabályozás, majd a

XIX. század végén következett a Sajó- és a Tisza melléki ártér-övezet mentesítése, a Bükk felől érkező patakok szabályozása, köztük a Hejő 8 km²-es mocsarának lecsapolása.² Ennek eredménye az lett, hogy a település mellett folydogáló Hejő egyik ága megszűnt, a patak keletebbre került.³ Ezek, a kultúrtájat átalakító munkák kedvező hatást gyakoroltak Hejőbába faluképére, melynek a község bel- és külterülete szétválaszthatatlan része lett.

Az első település központja a bizonytalan építési idejű régi templom lehetett. A Hejő kanyargó medre mellett alakulhattak ki a jobbágyok belső telkei, amelyek a XV. század közepén még egész telkek voltak, átlagosan kb. 1200 négyszögről kiterjedéssel. A folyamatos telekosztódás során a nagy lakótelkek egyre kisebbek lettek, egy telken több lakóház is épült. Hejőbába népe a XVI–XVII. században eredeti lakóhelyét hosszabb-rövidebb időre négy ízben kényszerült elhagyni. Előbb 1544-ben, majd 1582/83-ban és a mezőkeresztesi csata után 1596-ban, s végül 1683 után.⁴

A pusztta a XVII–XVIII. század fordulóján fokozatosan népesedett be. A lakosok közt a földek az 1700-as évek elején egyformán lettek felosztva, a határt a földesurak beleegyezésével az igavonó állatok száma arányában művelték.⁵

A község képe XVIII. századi telepített falut mutat, melynek jellegét a számos nagybirtok adta. Ezek kastélyai, uradalmi épületei a község házai között helyezkedtek el. Ennek megfelelően sok volt a cselédház a faluban, mégpedig kétféle: az uradalmi cselédházakban több lakás volt (ilyen a ma is meglévő un. „nyolcas épület”), míg a település házai között található cselédházak rendszerint 2 családnak szolgáltak lakhelyül. Ezek a cselédházak részben egészen 1945-ig a nemes család birtokában maradtak, s csak az államosítás után lett a benne lakóé vagy a tsz-é.⁶

A XVIII. századi katonai felmérések térképszelvényei és az egyes településekről készült mappák azt bizonyítják, hogy a dél-borsodi tájakon a kétbeltelkes (= kertes) települések a jellemzőek (pl. Ároktő, Gelej, Igriçi, Mezőcsát, Mezőkeresztes, Mezőkövesd, Mezőnagymihály, Szentistván, Tiszatarján stb.). A kétbeltelkes, lakó és gazdasági egységekre (= ólas kertekre) különülő települések az ősi állattartó életformával függnek össze. A településeket – a nagyállattartó gazdálkodásnak megfelelően –

---

2. Frisnyák, 1994. 36.

3. Lásd a 20–21. oldalon.

4. Lásd az 59. oldalon.

5. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/b. III. I. 128/1/2/1715. 28. fol.

6. Kresz, 1967. MNM. EA. 8480.

Bába legrégebbi térképe a XVIII. század végéről

(B.-A.-Z. M. Lt. T. 92-3.)

egy belső legelő, majd egy keskenyebb szántóföldi zóna után a külső legelő övezte. A belső legelő a kezesjóság tartására szolgált, míg a külső legelőn a rideg állattenyésztés folyt.⁷

A Hejő-völgyben és néhány bükkaljai faluban a fentiekkel ellentétben a szalagtelkes falvak különböző típusai alakultak ki. Hejőbába is ezek közé tartozik.⁸

A szalagtelkes falvaknál adva volt egy út, amely mellé a házak épültek. Ennek az utcának a nyomvonala Bábán megegyezett a Hejő-patak hajdani folyásával, medrével. Jellemző a falura, hogy a házak és a kerítések az utcaszintben vannak, s a homlokukkal állnak kifelé. Az egyszerű településforma – két sor ház az út mellett – az idők folyamán tovább fejlődött. Új utcák nyíltak, s a település ún. utcás, vagy sorházas szalagtelkes falvak közé sorolható. Györffy István 1926-ban Bábát a szalagtelkes belsőségű, hátsó végén szérűvel, külön fekvő kertség nélküli falvak közé sorolta. Bábához hasonló településformája volt a környéken Hejőkeresztúrnak, Hejőszalontának, Hejőkürtnek és Sajóörösnek.⁹

A telkek beépítettsége nagymértékben függ attól, hogy milyen különböző funkciójú épületek, épületrészek találhatók rajta, és ezek hogyan kapcsolódnak, épülnek össze. A megye ebből a szempontból két jellegzetes részre különül. Délen, mint az Alföldön általában, egy nagyon fontos építmény, a csűr ismeretlen. Ugyanitt a települések egy része egykor kertes volt, tehát a gazdasági épületek, az istállók a település más részén álltak, mint a lakóházak. Ez az elkülönülés a nem szálláskertes helyeken is tapasztalható, az istálló nem a lakóépület folytatása, hanem külön épület. Északon a lakóház és az istálló egy fedél alatt van, és a telkek jellegzetes építménye a csűr. A kis települések eredetileg egyetlen, valamilyen patakot, vízfolyást követő utcájára merőleges, viszonylag keskeny, hosszú telkeket hátul gyakran a csűrök zárták le.¹⁰

Bába régi telekbeépítésére jellemző, hogy a gazdasági épületek a telken belül voltak és elkülönültek a lakóépülettől. A telkek végén azonban ritkán található csűrök. Helyettük a nyomtatás munkahelyét, a szérűt vagy gyümölcsös kertet alakítottak ki rajta. Az első utcák a partos, magasabb háthelyeken alakultak ki. Bizonyos fajta beépítési rendre már a XVIII. század első felében is törekedtek. A telkek kialakítását a terepviszonyok, a Hejő folyása erőteljesen befolyásolta. A falu központja a re-

---

7. Frisnyák, 1995. 21–22.

8. Kresz, 1967. MNM. EA. 8480.

9. Györffy, 1943. 86–90. és. 102. ill. Györffy által tervezett térkép. uo. ill. B.-A.-Z. M. Lt. U. 295. Bába 1844. évi térképe.

10. Fügedi, 1977. 115.

Bába 1844. évi térképrészlete

(B.-A.-Z. M. Lt. U. 295.)

formátus templom volt, szomszédságában épültek fel az első lakóházak. A lakóházakat sokáig nem határolták el kerítéssel, csak árokkal vagy sövényvel, a léckerítés csak a XIX. század végétől kezd lassan szokássá válni. A falu kisebb részét a nemesek és a cselédek házai, míg a nagyobb részét az azokhoz kötődő kertek foglalták el. A XVIII–XIX. századi települési rendben nem mutatkoznak a társadalmi elkülönülés jelei, noha tudjuk, Bába sem nevezhető homogén falunak. A nemesek és a parasztok házai egymás mellett álltak. Általánossá vált, hogy az utca és a lakóház között egy kis, virágokkal beültetett előkert található.¹¹

Magáról a faluképről, illetve annak egy részéről a legkorábbi információnk 1716-ból való, ami megerősíti a fentebb elmondottakat. A Platthy család későbbi inventáriumából 5 nemesi telek falubeli elhelyezkedését ismerjük. Az első két telek egymás szomszédságában, a templom mellett, belső végével a Hejőre nézve, külső felével pedig a templomra és a falu között lemenő utcára nyílt. Ezen telkeken több ház és épület volt,

11. Györffy, 1943. 102. és Györffy által tervezett térkép. uo. ill. Kresz, 1967. MNM. EA. 8480. ill. B.-A.-Z. M. Lt. XIII. 25. 11. d. 49. 66–68. fol.

amelyekben három család lakott. Ezeknek a telkeknek a végében az eklézsia egy templomot építtetett, melynek végén az utca felől egy jó darabot kihagytak, ahol a falu kalodáját állították fel. A harmadik házhely ugyanezen a soron a templomtól feljebb, a falu közepén egy házhelyből álló puszta telek, melynek mindkét szomszédja Bükk Lászlóné volt. A negyedik és az ötödik telek ugyanebben a sorban felül Bay Sándor, alul Bükk Lászlóné szomszédságában állt. Ennek a két teleknek a végén két szilvás helyezkedett el, de mivel pusztán állt, a falu lakói szedték le gyümölcsét. Forrásunk szerint ezek a telkek mind Felsőbábán voltak, tehát az újranépesedés során először a felsőbábai részeket népesítették be.¹²

Bábai kerítés 1967-ből

(MNM. F. 210665. Kresz M., 1967.)

Az 1771-ben elkészített urbárium adatai szerint az úrbéresek beltelkeinek nagysága 0,5–2 pozsonyi mérő között mozogtak.¹³ (1 pozsonyi mérő kb. 1 kat. hold.) A telkek osztódása állandósult. A tagosítások után, 1857-ben a földkönyv elkészítéséhez kapcsolódó határfelosztás szerint a beltelkek területe Felsőbábán 45 904, míg Alsóbábán 4078 négyszögölt tett ki.¹⁴ Az 1908-as házjegyzék szerint a beltelkeken 177 háztulajdonos osztozott, míg a külterületen Bay Barnabásnak és a Bükk-Sebe Alapítványnak voltak lakó épületei. A bábai ingatlanok közül 5 volt Nemesbikken, 3 Papiban, 1 Mezőkövesden és 1 Miskolcon lakó személy tulajdonában.¹⁵ A belterület pontosítására 1913-ban került sor.¹⁶ Ekkora már – 1910-ben – lecsapolták a templom előtti kis mocsaras területet.¹⁷

A régi falu a XIX. század közepén erősen átépült, a régi lakóházak jelentős számban elpusztultak. Ennek oka az volt, hogy 1852-ben gya-

12. B.-A.-Z. M. Lt. XIII. 25. 11. d. 49. 66–68. fol.

13. Uo. IV. A. 501/b. XXII. I. 247/1771.

14. Uo. VII. 1/c. 19. d. XVII. 45/1857. febr. 2.

15. Uo. VI. 101/b. 1908-as házjegyzék.

16. Uo. IV. B. 829. 1371/1913.

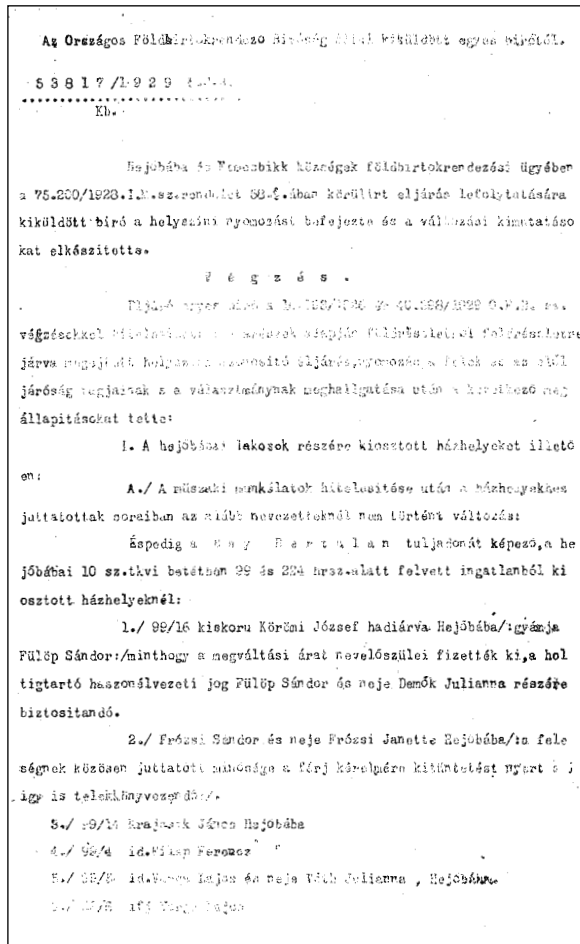
17. Uo. 4480/1910.

korlatilag az egész falu leégett.¹⁸ Többek közt ez lehet a magyarázata, hogy a néprajzkutatók már az 1960-as években kevés régi lakóházat találtak a faluban.¹⁹

A Hejő XIX–XX. századi szabályozása és a Horty-korszakban végrehajtott, Nagyatádi-Szabó István nevével fémjelzett föld- és házhelyosztás lehetővé tette a falu

belterületének növelését. Az 1920-as évek végén a település lakói közül összesen 76-an jutottak házhelyhez Bay Bertalan és a Bükk-Sebe Alapítvány bábai földjeiből. 1930-ban a következő személyeknek ítélte oda az Országos Földbirtokrendező Bíróság házhelyeket: kis korú Körömi József hadiárva (gyámja Fülöp Sándor), Frózsai Sándor, Krajcsik János, id. Filep Ferenc, ifj. és id. Varga János, Frózsai Lajos, ifj. Labanc János, Horváth Károly, Árvai Dániel, Muszel József, Galuska András, Galuska István, Galuska József, Nyáry László, Tóth Dezső körjegyző, Nagy Mihály, Tarjáni József, Marada Gyula, ifj.

Marada Károly, Gere Béla, id. és ifj. Sneider János, Plósz János, Holló István, Gulyás József, Holló Mihály, ifj. Fülöp Ferenc, kiskorú Váradi Mária (gyámja Gyurcsik János), Gyurcsik György, Gyurcsik János, Dudás Antal, Márton János, Jakab István, Monoki Mihály, Dudás József,

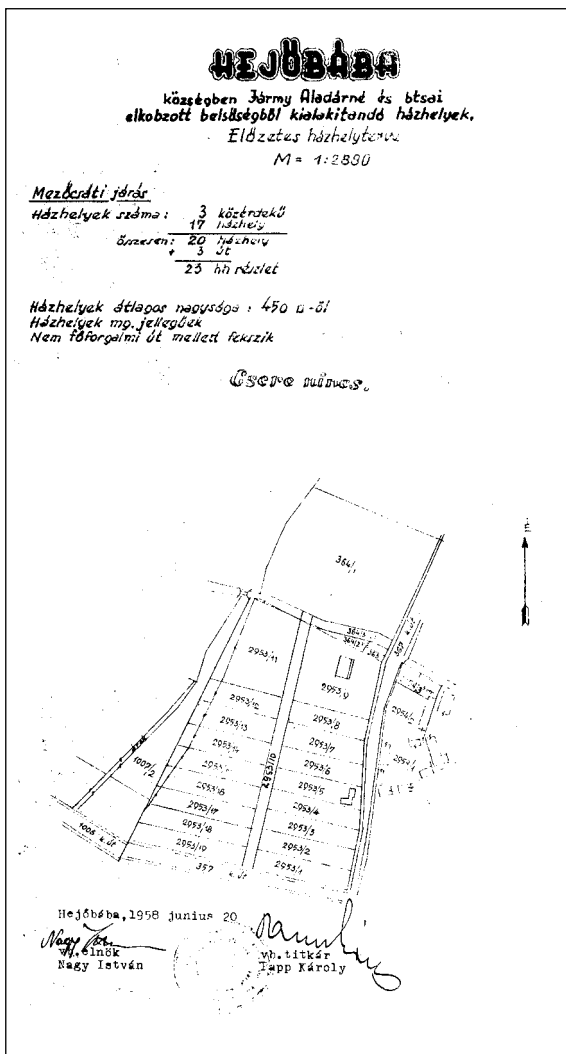
A házhelyosztással kapcsolatos bírósági végzés részlete 1930-ból

(B.-A.-Z. M. Lt. VII. 10.)

18. SRKA. At. 1590.

19. Kresz, 1967. MNM. EA. 8480.

Tóth Erzsébet (férje Molnár Mihály), Moldován János, Szendrei Péter, Nagy István, Márton Bertalan, Varanyi Károly, Kóródi Gábor,

Az 1958-ban kialakított házhelyek a Jármay Aladártól elkobzott belsőségekből (B.-A.-Z. M. Lt. XXIII. 812. 1. b 440-3/1958.)

de az is előfordult, hogy az időközben elköltözött házhelyhez jutott telkét másnak adták ki. Ezt azonban nem áll módunkban végig követni.)²⁰

A II. világháború után újabb házhelyeket alakítottak ki. Ez az 1945-ös földosztáshoz kötődik. A házhelyigénylők közül 1945 áprilisában a

²⁰ B.-A.-Z. M. Lt. VII. 10. Hejőbába földbirtokrendezési ügye 1930-ból.

Czelvikker Antal, Kobezda János, Marada Sándor, Frózsai Gábor, Frózsai Mihály, Laczai József, Adorján János, Husonyicza Pál, Tóth Mária, János és Mihály (gyámjuk a hadiözvegy Tóth Mihályné, új férje Husonyicza Pál), Szekeres Pál, Szendrei Pál, Gelei István, Nagy János, ifj. Böszöri Mihály és legifj. Böszöri Mihály. Az itt felsorolt személyek mellett házhelynek számították a katolikus iskolateltet, és a földbirtokosoknak visszamaradt földet is, sőt a kialakítandó négy utcát is. Mire a telekkönyvezés megtörtént, jelentős változás állt be a házhelyek tulajdonjogában. Ez a fentebb felsorolt személyek közel 70 %-át érintette. (Ez legtöbbször azt jelentette, hogy ugyan ők kapták a házhelyeket, de azt gyermekükre, feleségükre stb. telekkönyvezték,

104 igénylő közül összesen 39-en jutottak ingatlanhoz a faluban. Közel 40 kat. hold terület került köztük kiosztásra.²¹ 1953-ban a Jármly családtól elkobzott földeken (a volt Bay-féle birtok) alakítottak ki 20 házhelyet, átlagosan 450 négyszögölnyi nagysággal. (A mai Petőfi u. és a Hársfa köz környéke.) Ebből 17 került magánkézbe.²²

A szocializmus hátralévő évtizedeiben a korábbiakhoz hasonló nagyságú házhelyrendezésre már nem került sor, de egyes utcák bővültek, a nagyobb ingatlanok megosztásával új porták jöttek létre, rajtuk új házak épültek. 1945 után nyílt meg az Akác, az Árpád, a Gyepszél, a Határ, a Kossuth, a Lehel és a Táncsics út. Házhelykiosztásra került sor az előbb említetteken kívül a Dózsa György, a Kökényes, a Hejő, a Petőfi, a Rózsa és a Fő út Sajószöged felé eső szakaszán.²³

A közhasznú épületek

Már a XVIII. században volt a községnek faluháza. Utóbb e mellé a lakosok kérésére egy jegyzői lakást is felépítettek a földesurak.²⁴

1815-ben a jegyzői épületet a birtokos urak elvették, s odaadták a tanítónak, mint iskola- és tanítói házat. A lakosok erre 1818-ban a vármegyéhez fordultak, hogy visszakapják ezt az épületet, mivel tetemes kárt szenvednek annak elvétele óta. A vármegyei törvényszék vizsgálatot rendelt el ez ügyben, mely megállapította, hogy a földesurak az egri érsek kérésére adták oda a jegyzői lakást a tanítónak, mert az érsek a szaporodó katolikus lakosság számára kért iskolaépületet. A földesúri választás azért esett a fenti épületre, mivel az közel volt a templomhoz, és így a tanító a templomot is könnyen felügyelhetette. A lefolytatott vizsgálati jegyzőkönyvből tudjuk, hogy a falu közepén lévő faluházban ez idő szerint a pásztorok laktak. A vármegye azt javasolta, hogy a földesurak azt újítsák fel, s ezt adják oda a majdani jegyzőnek. Ez meg is történt, a bábai erdőkből hozott égerfákból rendbe tették a faluházat. 1818-ban ennek ellenére felhúzták a település harmadik középületét. A faluháza, az iskolává átalakított jegyzői lakás után egy új jegyzői lakással gazdagodott a falu.²⁵

A település középületeihez számították a béres és a kerülő házat is. (Az azt használók a falu közösségének érdekében tevékenykedtek.) Ezek a házak 1783-ban már biztosan álltak.²⁶

21. Uo. V. 181. d. 194.

22. HBH. közlése.

23. B.-A.-Z. M. Lt. XIII. 812. 1/b. 440-3/1958.

24. Uo. IV. A. 501/e. 4521/1818.

25. Uo.

26. Uo. IV. A. 501/c. XVII. XVIII. 4273/1783.

Magaról a község-házáról a XIX. században még annyit tudunk, hogy volt egy tanácsterme, ahol a képviselő-testületi üléseket tartották.²⁷ Az épületet 1900-ban lebontották, s egy új házat húztak fel helyette.²⁸ Ezt az új épületet a postával együtt 1911-ben tolvajok feltörték. 1922-ben a képviselő-testület az egész házat felújította.²⁹ 1953-ban az épületet ajtók áthelyezésével átalakították, de az így is

A posta

A Bay kastély az 1940-es évek elején (ma óvoda)

(Fotó: id. Bartus Sándor)

a hivatalt rabolták ki a már fentebb említett időpontban, 1911-ben.³⁴ Egy peres eljárásból tudjuk, hogy 1924-ben a falu postamestere, Kremmer Dezsőné volt.³⁵ A posta épületéhez 1928-ban egy postames-

kicsi volt.³⁰ Az új tanácsháza, a mai Polgármesteri Hivatal 1970-ben épült.³¹

A XIX. század első kétharmadában a falunak önálló postája még nem volt. A legközelebbi postahivatal Sajószögeden működött.³² 1882 és 1888 között nyílt meg a település önálló postahivatala.³³ Ezt

27. Uo. V. 181. 1. d. 379/1886.

28. Uo. IV. B. 818. 1047., 2702 és 2624/1900.

29. Uo. 5272/1911. ill. 1337/1922.

30. Uo. XXIII. 812. 1/a. 34/1953.

31. HBH. közlése.

32. Magyarország helységnévtára, 1882. 333, ill. 1877. évi helységnévtár.

33. Magyarország helységnévtára, 1888.

34. B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 5272/1911.

35. Uo. 1496/1924.

ter lakást építettek.³⁶ Sajnos más információnk a régi postáról nincs. A mai postahivatal épülete 1980-ban épült.³⁷

A II. világháború után egy ideig helyi rendőrőrs volt a településnek.³⁸ Részükre 1953-ban az akkori Sztálin utcában, a Nagy István-féle külön bejárátú lakásban alakítottak ki pihenőszobát.³⁹ 1983-ban az Iskola úton rendőr szolgálati lakás, 1985-ben a tanácsháza udvarán körzeti megbízott iroda épült.⁴⁰

1945 után, a kommunisták hatalomra jutását követően Hejőbábán is államosították az ún. úri ingatlanokat. Állami tulajdonba került az Orczy testvérek kastélya, lakóháza, egy másik lakóház fele, és egy romos lakóháza a Széchenyi, akkor Sztálin úton, egy másik lakóháza, a Fő, akkor Lenin úton, Hallgató Pál romos épülete (Sz. út), Szabó Sándor lakóháza

(Sz. út), Osvay Lajos két lakóháza (Sz. út), Bükk-Sebe Alapítvány kastélya és 3 lakóháza (Sz. út), Tarnay Gyuláné romos és ép lakóháza (Fő út) és Csuka Mihály 2/3 lakóháza (Fehérnád).⁴¹ Az államosított épületek jó részét a megalakult Földműves Szövetkezet tulajdonába kerültek. A két kastély

Az Orczy kastély 1940-ben
(Fotó: Bartus Sándor tulajdona)

(Jármy Aladárné 1117 m², Orczy testvéreké 3160 m²) és a két úrilak (Bükk-Sebe Alapítványé 2132 m² és özv. Tarnay Gyuláné 907 m²) szintén a szövetkezeté lett.⁴²

A Jármy-féle kastélyt (a volt Bay kastély) a II. világháború után 1945 márciusától 1946 áprilisáig az orosz katonaság szállta meg, és katonai célokra használta. Távozásuk után az épület romokban hevert. Tönkrement az összes ablaka, ajtaja és a padozat 60 %-a.⁴³ Ezután az épület

36. B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 818. 3095/1928. A bábai Posta Hivatal iratait Mezőcsáton őrizték a levéltárban. Kutatásunk során kiderült, hogy az egész iratanyagot az átszállítás után kiselejtezték.

37. HBH. közlése.

38. SRKA. At. 1701.

39. B.-A.-Z. M. Lt. XXIII. 812. 1/a. 33/1953.

40. HBH. közlése.

41. B.-A.-Z. M. Lt. XXIII. 6. 251. d. Hejőbábai államosított ingatlanai.

42. Uo. XXIV. 202. Kastélyok kimutatása Hejőbábán.

43. Uo. V. 181. 1. d. 864/1946.

1948 szeptemberéig használaton kívül volt, állaga egyre romlott. A község lakossága és a MÁV asztalosai helyrehozták, és iskolai célokra igénybe vették. Az államosítás során a kastélyt ugyan a Földműves Szövetkezetnek adták, de az lemondott tulajdonjogáról az iskola javára.⁴⁴ Az épületet 1970-ig iskolának használták, majd az óvoda épülete lett.⁴⁵

A Fried-féle kastély a tsz kezébe került. Az Orczy kastély a Pszichiátriai Otthon főépületévé vált.⁴⁶

A két világháború között a Hangya Szövetkezetnek külön épülete volt a mai Széchenyi utcában. A II. világháború után a kultúrház épülete lett, ott volt a mozi is. Sokszor itt tartották a tanácsüléseket.⁴⁷ 1927-ben vetődött fel először egy kultúrház (népház) építése, amit államsegélyből (2400 pengő) kívántak megépíteni. A helyi hitelszövetkezet 800 pengőt ajánlott fel a munkálatokra, az azonban mégsem kezdődött el. Állami támogatás nélkül a képviselő-testület nem merte elkezdeni az építkezést.⁴⁸ 1960-ban a helyi tanács a Sallai-féle állami te-

Jegyzék

A község területén lévő ingatlanok adatait alapján állami tulajdonba került használatukról.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
Ingatlan neve	Adószám	Terület (m ²)	Építési év	Építési mód	Építési cél	Építési költség (pengő)	Építési költség (forint)	Építési költség (kuna)	Építési költség (székler)	Építési költség (más)	Építési költség (egyéb)	Építési költség (összesen)	Építési költség (összesen)	Építési költség (összesen)
1. Orczy Kastély	1000	1000	1910	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
2. Orczy Kastély	1000	1000	1910	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
3. Orczy Kastély	1000	1000	1910	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
4. Orczy Kastély	1000	1000	1910	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
5. Orczy Kastély	1000	1000	1910	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
6. Orczy Kastély	1000	1000	1910	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
7. Orczy Kastély	1000	1000	1910	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
8. Orczy Kastély	1000	1000	1910	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
9. Orczy Kastély	1000	1000	1910	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
10. Orczy Kastély	1000	1000	1910	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
11. Orczy Kastély	1000	1000	1910	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
12. Orczy Kastély	1000	1000	1910	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
13. Orczy Kastély	1000	1000	1910	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
14. Orczy Kastély	1000	1000	1910	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
15. Orczy Kastély	1000	1000	1910	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
16. Orczy Kastély	1000	1000	1910	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
17. Orczy Kastély	1000	1000	1910	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000

Községi Hivatal, 1952. február 24.

Nagy István

A bábai államosított ingatlanok 1952-ben

(B.-A.-Z. M. Lt. XXIII. 6. 251. d.)

44. Uo. XXIII. 812. 1. b. 690/1950.

45. HBH. közlése. A régi iskolaépületekről az Oktatás, művelődés, helyi szervezetek című fejezetnél lesz szó.

46. HBH. közlése.

47. B.-A.-Z. M. Lt. XXIII. 812. 1. a. 1956. aug. 11-ei ülés.

48. Uo. IV. B. 818. 1823/1927.

rületen akart kultúrházat építeni, de ebből sem lett semmi.⁴⁹ Végül 1982-ben a volt gőzmalom épületét alakították át művelődési házzá, míg a volt kultúrház épületét 1988-ban lebontották.⁵⁰

A bábai gőzmalom a XX. század elején kezdte meg működését, hogy pontosan mikor, azt nem tudjuk, de 1919-ben már őrlötte a helyi- és a környékbeliek gabonáját.⁵¹ A malmot a II. világháborúig Fried család üzemeltette nagy sikerrel.⁵²

Közvetlenül a II. világháború után a malom katonai őrlést végzett. A Mezőcsáti járásban a bábain kívül ekkor Csáton működött a Dukk és a Brájer-féle, Nemesbikken a Demeter, Papiban a Holczheimer-féle és Emődön a Mezőgazdasági Rt. tulajdonában lévő malom.⁵³ A bábai Pál gőzmalom háború utáni üzembe helyezése Molnár István budapesti lakos feladata lett. A Nemzeti Bizottság 1945. április 18-án bízta meg a feladattal, aki azt becsülettel teljesítette.⁵⁴

A bábai malom 1949-ben
(Fotó: Kovács Jánosné tulajdona)

Az új malombérlő, Kovács Béla szeretne volna a malmot fejleszteni, például egy darálóüzem létrehozásával, de terveit 1950-ben elutasították, mivel az őrlési munkák nagy részét már a helyi Földműves Szövetkezet látta el.⁵⁵ Az állami tulajdonba került malom munkáját az 1950-es években többször is panasszal illették.⁵⁶ A malom ezt követően a község kezébe került. Vezetője Kriván Antal lett, akit 1960-ban Ó. Nagy István edelényi lakos váltott fel.⁵⁷ 1982-ben a malom utolsó vezető molnára – mielőtt művelődési házat alakítottak belőle – Kovács János volt.⁵⁸

A község középületei közé tartoztak az eddig nem említett oktatási, egészségügyi épületek, sőt az egyházi épületeket is ide sorolhatjuk. Ezekről később, az adott fejezeteknél lesz szó.

49. Uo. XXIII. 812. 1. a. 1-25/1960.

50. HBH. közlése.

51. B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 818. 1093/1919. ill. Csíkvári, 1939. 46.

52. B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 818. 1472/1923.

53. Román, 1970. 254. ill. Takács-Kovács, 2001. 220.

54. B.-A.-Z. M. Lt. XVII. 62. 3. d. 3/1945.

55. Uo. XXIII. 812. 1. a. 1950. nov. 13-ai feljegyzés.

56. Uo. 27/1953.

57. Uo. 1-IV/1960.

58. HBH. közlése.

A falu határa

A belterülethez csatlakozik széles övben a falu határa: a legelő, dűlő, rét, szántó, mező és erdő. A határ kialakulása hosszú, céltudatos munka eredménye volt. Bába növekedése, a lélekszám emelkedése újabb területek elhódítását tette szükségessé a természettől. A falvak határai az évszázadok alatt legtöbbször alig változtak. A XIV. századra a település határa már kialakult, annak nagysága a későbbiekben csak kismértékben módosult. Amiatt azonban, mert egyértelmű természetes határok szinte semmilyen irányban nem voltak, az idők folyamán több határper során tisztázták és rögzítették, ha kellett, kiigazították a mesterséges határvonalakat. A kialakult határok akkor váltak bizonytalanná, ha a birtokosoknak nem volt módja és lehetősége, hogy tulajdonjogaikat gyakorolják. Ez főleg a XVI–XVII. században okozott sok vitás ügyet Bábán és környékén. E századokban gyakori volt, hogy a Bábával szomszédos települések – olykor távolabb lévő falvak – lakóit eltiltották a bábai határ élésétől. Erre a török pusztítás utáni bizonytalan tulajdonjog-gyakorlás nyújtott lehetőséget.⁵⁹

1582-ben Kövér Ferenc a szegedieket és a nemesbikkieket tiltotta az alsóbábai pusztában lévő földjeinek élésétől.⁶⁰ 1610–1612 között az ónodiak, csécsiek, szegediek, oszláriak és tarjániak használták a falu határát.⁶¹ A szomszédos települések lakói élték az alsóbábai földeket 1636-ban és 1643-ban.⁶² A Bábát körülvevő települések lakói közül leginkább a nemesbikkiek szántották a bábai szántókat, használták rétjeit, legeltették állataikat a legelőkön, vágták az erdők fáit.⁶³

Természetesen olyan is volt, amikor a bábaiak tévedtek „véletlenül” a szomszédos települések földjeire. 1687-ben például gróf Csáki László tiltotta – mások mellett – a bábaiakat a Muhiban és Petriben lévő szántóföldjeik élésétől, az azokon való marhatartástól.⁶⁴

1807-ben Bába és Papi között bontakozott ki határvita. A papiak legeltetés gyanánt ráhajtották állataikat a bábai rétekre, ahol tetemes kárt okoztak. A bábaiak erre be akarták hajtani a tilosba „tévedt” 60 darab marhát, de azt a papiak nem engedték, mire a szembenálló felek összeverekedtek. 19 Papiból való legény és 9 bábai lakos esett egymásnak.

59. Részletesen lásd a Birtoklástörténet c. fejezetnél.

60. B.-A.-Z. M. Lt. XV. 17. Alsóbába 18. fol.

61. Uo. Alsóbába 25. fol. és Felsőbába 14. fol. ill. IV. A. 501/c. X. I. 274/1610.

62. Uo. IV. A. 501/b. X. III. 1/1636. ill. XV. 17. Alsóbába 39. fol.

63. Uo. IV. A. 501/c. X. III. 119/1648., X. III. 136/1650., X. III. 213/1658., X. III. 304/1663., X. IV. 81/1685. ill. XV. 17. Alsóbába 40. és 43. fol. ill. Felsőbába 32. fol.

64. Uo. IV. A. 501/c. X. IV. 87/1687.

A bábaiaknak 29 marhát sikerült behajtaniuk a falujukba, annak ellenére, hogy a papi lovászok a település határában utolérték őket. Előzménye volt az esetnek egy korábbi nézeteltérés a miskolci vásáron, ahol a két faluból több család is vitába keveredett egymással. Az ügy a vármegye elé került, ahol a papiak még orvosi bizonyosság levelet (látleletet) is felmutattak „megveretésükről”. A vizsgálat során kiderült, hogy a bábai legények egy másik alkalommal éjjel támadtak az elaludt, s döntően gyermekekből álló, az állatokra felügyelő papiakra. A vármegyei bíróság végül a bábaiakat ítélte el. A vétkeseket fejenként 8 rénesforint 20 krajcár megfizetésére kötelezték, mely összeget a bábai bírónak kellett beszedni, s eljuttatni a papi károsultaknak. A bábai esküdtek a pénzösszedését azonban megtiltották, mire a vita 1810-ben újra fellángolt, s a bábai-papi határ pontosításához vezetett.⁶⁵

1825-ben a sajoszögediekkal volt határvitája a bábaiaknak, mivel a szögediek elfoglalták a bábai határ egy részét, ahol az urbáriális földek voltak.⁶⁶

1848/49-ben a bábaiak és a szalontai birtokosok között kirobbant határvita elsimításához küldte ki a vármegye a járási szolgabíró.⁶⁷

A szomszédos településeket elválasztó határjeleket, határdombokat, a gyakori viták miatt időről-időre ellenőrizték, megújították. Ez a helyi eljáróság feladata volt, de a határbejárásokon többen részt vettek a település és a szomszédos falu lakói közül is, sőt sok esetben a járási szolgabíró is jelen volt.⁶⁸ Még a XIX. század végén is sor került határjárásokra. Ilyenről tudunk 1888-ban és 1908-ban.⁶⁹ Az általunk ismert utolsó határkiigazításra Bába és a szomszédos települések között 1910-ben került sor.⁷⁰ Ettől kezdve a település határa napjainkig alig változott. Hejőbába közigazgatási területe 1877-ben 3226 kat. hold, 1939-ben 3233 kat. hold, 2000-ben 18,71 km² volt, ami kb. 3250 kat. holdat tesz ki.⁷¹

A közlekedés, az infrastruktúra fejlődése

Az infrastruktúra szó alatt a gazdaság, a polgári élet működésének előfeltételeit biztosító eszközök; a lakásállomány és a legkülönbözőbb szolgáltatások (művelődésügy, közlekedés, közművek, hírközlés, egészség-

65. Uo. IV. A. 501/e. 812/1810.

66. Uo. VII. 1/c. 19. d. 1825. aug. 9-ei jkv.

67. Uo. IV. A. 501/e. 2880/1848. és 979/1849.

68. Uo. 309/1791.

69. Uo. IV. B. 818. 3908/1888. és 4077/1908.

70. Uo. 514., 1702., 2847. és 3359/1910.

71. Magyarország helységnevtára, 1877. 31. ill. Csikvári, 1939. 64. ill. B.-A.-Z. m. stat. évk. 2000.

ségügy, kereskedelem stb.) meglétét és ezek hálózatát értjük. Alább e kérdéskör néhány jellemző sajátosságáról lesz szó.

A közlekedés minőségét, az utazás lehetőségét, kényelmét, időtartamát stb. az utak állapota jelentősen befolyásolta. Korabeli utazók leírásából tudjuk, hogy az utakon lehetetlen állapotok uralkodtak. Szekérrel azok voltak jobban járhatók, amelyek köves terepen vagy a domboldal magasabb térszínein húzódtak, ahol az út a völgytalpon, a domboldalon, erózió által süjtött felszínen, valamint sűrű erdőben haladt, ott általában a rosszabb minőségű szakaszok domináltak, amelyek – különösen csapadékos vagy hóolvadási periódusban – nehezen vagy egyáltalán nem voltak járhatók. Ebben később sem igen történt változás.

Borsod megye fő útját már 1067 körül említik; ez a Szihalomtól Csabára vezető út. A csabai útból Olaszegyháza táján elágazott egy nagy út, mely Papit érintette, s a vásárjoggal rendelkező Szalontán át vezetett Muhi felé, ahonnan továbbmenve egyrészt át lehetett kelni Zemplénbe, másrészt Ónodon és Alsózsoltán át Abaújba. E nagy utat Szalontánál keresztelte a Miskolcra Ohatra (Szabolcs vm.) vivő közút, mely Pélyen és Dorogmán át vezetett, ahol a Tisza révje szolgált átkelőül. A tatárjárás után Szalonta vásárhely jellege megszűnt, s ekkor a Szihalom–Muhin átvezető országút a Hejő, a Bód és a Keresztúr közötti hídon át vezetett.⁷²

A Pesti-révtől induló – a különböző gazdasági tájakat összekapcsoló – nagy út (= via magna) évszázadokon át a településtől északnyugatra húzódott, összekötve Mezőkövesdet és Ónodot. Ez utóbbi Muhi térségében elágazott: a Sajó, a Bódva és a Hernád völgyében haladt tovább a Felvidék bányavárosai és kereskedelmi központjai felé. Egy másik elágazás Tokaj-Hegyaljára vezetett, ahol a tokaji Tisza-rév (-híd) alkotta az északmagyarországi közlekedési hálózat egyik legenergikusabb pontját.⁷³

A XVIII. században alakult ki az ún. postautak hálózata, amelyeknek nem volt lebecsülendő a település- és kereskedelemfejlesztő hatása. Eger felől Ónodon keresztül (Miskolcot megkerülve) haladt eredetileg a postaút Forrón át Kassa felé.⁷⁴ Ez az út is Bábától északnyugatra haladt. A XVIII. század végén a települést közvetlen út kötötte össze Nagycsécssel, Hejőkeresztúrral, Ónoddal, Muhival, Szalontával, Nemesbikkkel és Papival. Ezek közül az utak közül az 1780-as évek katonai felmérése szerint a Nemesbikkre és a Nagycsécstre vezető volt jó állapotban. A Papiba vezető út nyáridőben, kis vízállásnál a Hejőn található gázlón és a mezőkön át szintén szilárd és jó út volt.⁷⁵

72. Györfly, 1963. 747.

73. Frisnyák, 2000. 18.

74. Csorba, 1994. 120.

75. Csorba, 1990. 23. ill. 88–89.

A régi utakat nem építették, hanem a rajta közlekedő szekerek kerekei „taposták ki”. A kisebb folyókat, patakokat cölöpös fahidakkal ívelték át, míg a szélesebb folyókon átkelők a gázlókat, nagyobb vízálláskor a réveket használták. Az alaphálózatot képező utakhoz helyi (bekötő) utak csatlakoztak.

A faluban, a Hejőn átívelő hídról először 1712-ből értesülünk. A vármegye 1712 júliusában azt már másodszer adta 50 Ft évi bérért árendába Dőry Andrásnak.⁷⁶ Ez a Bábán átvezető út fontosságát bizonyítja. A Tisza menti települések lakóinak egy része Bábán keresztül jutott el a településtől ÉNY-ra húzódó királyi főútra.

Az 1742-ben a Platthy(Vay)- és a Bay család között kirobbant birtokvitával kapcsolatos peres eljárás forrásai a bábai utakra is szolgálnak némi adalékkal. A korabeli szekerek a gátakon jártak, amit Bay földbirtokos gyakran ellenzett. Máshol viszont nem tudtak közlekedni, mivel kijelölt utak nem voltak, azok mindig változtak. Határbeli utakra a vizsgálat során megkérdezett tanúk nem emlékeztek.⁷⁷

1828-ból egy vármegyei jelentés foglalkozik a bábai utakkal. *„A bábai, s.szögedi, szalontai, h.keresztúri és bikki határokon az egyik helységről a másik helységbe vivő szekér utak leginkább a szántóföldek között részint a felárkolások, részint az elszántások miatt elkeskenyedtek, összeszűkültek, hogy azokon egyik szekér nem térhet ki a másik elöl. Különösen esős, csapadékos időben nehéz az utazás.”*⁷⁸

A tagosítási perek lezárásakor készült úrbéri végrehajtási jegyzőkönyvek a korabeli utakkal is foglalkoztak. Sok esetben új dűlőutakat jelöltek ki, míg a régiek egy részét felszántották. A Sajószögedre vezető utat az Alsó- és Felsőbábát elválasztó vonalon jelölték ki két oldalt árokkal 5–5 öl szélességben. A Csécsre vezető utat szintén 5–5 öl szélességben határozták meg ugyanezen a tájon. A nemesbikki és a szakáldi utat érintetlenül hagyták. Egyelőre meghagyták a Papiba vezető utat is.⁷⁹

A Hejő-patak szabályozása után a mérnökök új útvonal kialakítására tettek javaslatot Hejőpapi és Hejbába között. Ez az út a hejőpapi Templom utcából egyenesen a hejőbábai római katolikus templomhoz vezetett volna egy aránylag rövid úton. A hejőbábai földbirtokos, Bükk-Sebe Alapítvány azonban ezt megakadályozta, mivel ez az ő földjüket szelte

76. Borovszky, 1909. 131.

77. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/d. XVIII. IV. 212/1742.

78. Uo. IV. A. 501/e. 2395/1828. Az 1828-as év igen csapadékos volt, ami az utakat gyakorlatilag járhatatlanná tette.

79. Uo. VII. 1/c. 19. 1858. dec. 21–23. jkv.

volna keresztül. Így kitolták az utat az Orczy–Bükk–Sebe birtok közös határába és ma is ott vezet végig.⁸⁰

Rendszeres útépítési munkálatokat csak a kiépülő postahálózat útja-in végeztek. Az ilyen utakra a vármegye figyelt oda; az ő feladata volt az utak, töltések lehetőség szerinti jó karban tartása. Az ezzel kapcsolatos munkák elvégzése a faluban élők vállára nehezedett.

Az utak építésének és karbantartásának sürgető gondja az árucserre, a kereskedelem fejlődésével szoros összefüggésben jelentkezett. Az 1890. évi I. törvénycikk, amely az utak építésének és karbantartásának a rendjét szabályozta, a legmagasabb jogállású – tehát tartósabb és jobban karbantartott – útnak az állami utat tartotta. Ez alatt voltak az úgynevezett törvényhatósági (megyei) utak. A községi közlekedési, úgynevezett vicinális utak a szomszédos települések közötti kapcsolatot biztosították, illetve a magasabb rendű utakhoz való csatlakozást tették lehetővé. Ezen utaknak jórészt még a XX. század első felében sem volt szilárd burkolata, s fenntartásuk a falvaktól komoly anyagi áldozatot követelt.

Az utak állandó javítása a fuvarozással foglalkozó helybelieknek jövedelem kiegészítést tett lehetővé. 1904-ben Hejőbába és Sajószöged közötti vicinális utat tették rendbe. Az egész utat kavicsal feltöltötték.⁸¹ 1908-ban a Papi vezető utat felvették a törvényhatósági utak közé.⁸²

A Fő út Nemesbikkről érkeve

1912-ben a település Hejő hídjának renbehozataláról tudunk.⁸³ A település és Papi között, a törvényhatósági úton található Hejő híd nagy renoválására 1928-ban került sor.⁸⁴

A településeket összekötő utakat általában akácfaék szegélyezték.⁸⁵ Még 1946-ban is akáccal ültették be a földosztás során kialakított új dű-

80. Szikszay, 1978. 27. SRKA. Kf. 704.

81. B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 818. 4395/1904.

82. Uo. 1013/1908.

83. Uo. 343/1912.

84. Uo. 936/1928.

85. Uo. 651., 716. és 887/1890. ill. 351–352/1919.

lőutakat.⁸⁶ Nyárfák döntően csak az 1950-es évektől szegélyezik az utak mentét.

Az utakon, utcákon a közlekedés még az 1950-es években is igen nehéz feladat volt. 1953-ban a helyi tanács VB. ülésén azt jegyezték fel, hogy a bábai utcák „sárosak, piszkosak, el vannak süllyedve”. Rend-behozatalukra először az utak menti árkok elkészítéséről határoztak, hogy a víz el tudjon folyni.⁸⁷ Az utak javításában a fogattal rendelkező bábaiak kötelesek voltak részt venni. Valamennyiüknek két kocsit kellett az utakra szállítani. Saját háza előtt mindenki köteles volt az utca földjét elegyengetni, az árkot kitisztítani.⁸⁸ Az utakhoz hasonlóan a járdákat is homokkal szórták le.⁸⁹ Ez azonban hosszú távú megoldást nem eredményezett. Az utakat újra és fel kellett tölteni kavicssal. Ehhez az alapanyagot a környék kavicsbányáiból, elsősorban Hejőpapiból szállították Bábára.⁹⁰ A XIX. századból bábai kavicsbányáról is tudunk, de az az 1880-as években csak rövid ideig működött.⁹¹

A község útjainak bitumenes portalanítása először 1960-ban vetődött fel, amikor is a község fő útja kapott aszfaltréteget.⁹² 1972-ben a

A Kossuth utca

mai Virág és a Dózsa György út aszfaltozása valósult meg, majd 1991–1998 között sor került a község többi útjának aszfaltréteggel való ellátására. Ugyancsak ekkor aszfaltozták le a járdák felületének 70%-át. A fennmaradó 30 %-nyi járdafelület aszfaltozása 2002-ben kezdődik.⁹³

A kapitalista gazdaság tőkés átalakulásának egyik előfeltétele a korszerű infrastruktúra-rendszer megteremtése volt. Ebben nagy előrelépést jelentett egész Dél-Borsod számára az 1906-ban megépülő Nyéklád-

86. Uo. XVII. 62. 3. d. 3/1946. máj. 26. Nemzeti Bizottság rendelete.

87. Uo. XXIII. 812. 1. a. 4/1953.

88. Uo. 115–10/13/1952.

89. Uo. 1/1951.

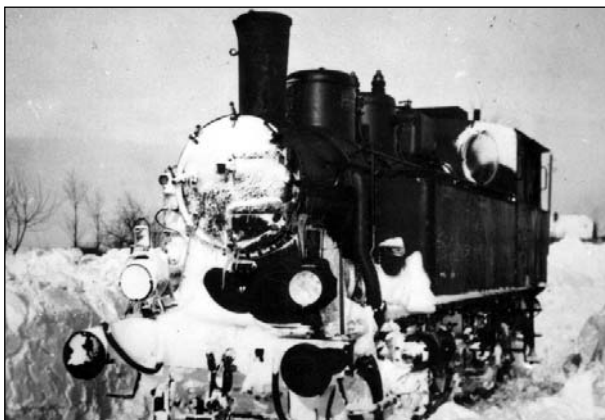
90. Takács–Kovács, 2001. 106–108.

91. B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 818. 4066/1886. és 2546/1887.

92. Uo. XXIII. 812. 1. a. 1–25/1960.

93. HBH. közlése.

háza-Mezőcsát vasútvonal megnyitása. A Borsodi-Mezőség kiváló gabonatermő területének ezáltal jelentősen javultak az értékesítése és szállítási lehetőségei. Ez a vasúti szárnyvonal 1870-ben megnyílt Miskolc-Budapest közötti vasútvonalhoz csatlakozott.⁹⁴ A forgalom ekkortól kezdve

A nagy hóban befagyott mozdony a bábai vasútállomásnál 1940 februárjában

(SRKL. K44. VI. 7. dr. Szikszay K. felvétele)

a közútról jórészt át-
tevéődött a vasútra. A
bábiaiak is előszeretettel
választották utazásai-
saik során a vasúti
közlekedést.

A II. világháború
harcai alatt a németek
lebombázták a vasút-
állomást, az állomás-
vezetői és a váltóóri
lakást, ezért Farkas
Gyula bábai állomás-
vezető a nem messze
lévő Kóródi-féle épü-

letet lefoglalta a vasút céljára. Ez az épület a Papiban lakó Kóródi Dániel és Csonka Mihályé volt. A lakást az időközben hazatért fiatalkorú diák, Kóródi Dániel visszakövetelte, de a bábai Nemzeti Bizottság a kérést visszautasította, mivel Kóródinak Papiban is volt háza, míg a vasút számára 4 km-es körzetben más használható épület nem volt.⁹⁵

A II. világháború után az egyik legnagyobb feladat a vasútállomás újjáépítése volt. Ehhez kérték a papiak segítségét is, mert azt ők is használták, illetve az állomás hozzájuk volt közelebb. Mivel az Hejőbáához tartozott, Hejőpapi csak úgy volt hajlandó az újjáépítésnél segíteni, ha a MÁV megváltoztatja a vasútállomás nevét oly módon, hogy abban legyen benne Hejőpapi neve is. Miután ez megtörtént, és a MÁV az állomás nevét Hejőbába-Hejőpapira változtatta, a falu lakossága hozzákezdett a munkához. A papi Nemzeti Bizottság a munka felügyeletével a Földigénylő Bizottságot bízta meg, s az elmenekült Vizsolyi Dániel lebontandó házából adott építőanyagot az építkezéshez. Holczheimer Antal 10 mázsa cementet ajánlott fel, míg a politikai pártok önkéntes munkával segédkeztek.⁹⁶ A bábiaiak is jórészt társadalmi munkában végezték az újjáépítés nehéz munkáját.

94. Frisnyák, 1994. 36. és 40.

95. B.-A.-Z. M. Lt. XVII. 62. 3. d. 1945. jún. 7-ei Nemzeti Bizottság határozata.

96. Takács-Kovács, 2001. 86.

A vasút mára elvesztette korábbi jelentőségét. Azt csak nagyon ritkán használják a bábaiak. Mind a személy-, mind a teherszállítás a közutakra terelődött. A lakosok utazási igényeinek kielégítésében a személygépkocsiknak és az autóbusz közlekedésnek van döntő szerepe.

A község és a környező települések fejlődéséhez a postahálózat kiépülése is hozzájárult. A posta tradicionális szerepköre 1861-től a táviratközléssel, 1888-tól a táv-

A Hejőbába és Vidéke Fogy. és Ért. Szöv. tagjai az 1930-as években

(Fotó: özv. Nagy Sándorné tulajdona)

beszélő szolgáltatással bővült.⁹⁷ Ezek a XX. század elején a vasúthoz kapcsolódva Bábán is megjelentek. Telefonja 1937 előtt lett a községnek.⁹⁸

A településen a villamosítást 1949-ben fejezték be, a Miskolc–Hejőbába–Nemesbikk között húzódó villamosvezetékéről.⁹⁹ A falu határában húzódó nagyfeszültségű vezetékhalozatot 1958-ban jelentősen bővítették, ami számos bábai lakos földjét érintve kárt okozott a tulajdonosoknak. A kárt az állam megtérítette.¹⁰⁰

A vezetékes ivóvízhálózat 1989-ben épült ki, míg a vezetékes földgáz-hálózat teljes egészében 1995-ben készült el. 1996-ban sor került a Gyepszél út villamosítására, s az ivóvízhálózat ottani kiépítésére is. A telefonhálózat 1993-ban, a községi kábeltelevíziós hálózat 1998-ban épült ki. A település 300 adagos községi konyháját 1986-ban adták át.¹⁰¹

A két világháború között a községnek a Hangya Szövetkezet mellett 2 kereskedése, 2 italmérese, 1 szikvízgyártó üzeme, 8 önálló iparosa és 1 gőzmalma volt.¹⁰² Még 1960-ban is csak két boltja volt a községnek a helyi Földműves Szövetkezet kezelésében; az ún. kisbolt és a nagybolt.¹⁰³

97. Fata, 2001. 49–50.

98. Helységnevtárak adatai.

98. Varga, 1970. 230.

99. Uo.

100. B.-A.-Z. M. Lt. XXIII. 812. 1. b. 528/1958.

101. HBH. közlése.

102. Csíkvári, 1939. 64.

103. B.-A.-Z. M. Lt. XXIII. 812. 1. a. 1–VIII/1960. A boltok nyitva tartását a bábai nők munkából való hazaérkezéséhez igazították. A nagybolt reggel 7–11 és 15–19 óráig volt nyitva, míg a kisbolt 6–10 és 14–18 óráig. Ez a nyitva tartás mindkét bolt esetében szombaton is érvényben volt.

1970-ben már 4 bolttal, 2 vendéglátó egységgel rendelkezett a település.¹⁰⁴

A rendszerváltás után a kiskereskedelmi boltok száma megnőtt. 1995-ben 8 bolt mellett (ebből 3 élelmiszer bolt), már 4 vendéglátó egységgel rendelkezett a falu.¹⁰⁵

A község legfontosabb infrastruktúrával kapcsolatos statisztikai adatai a XX. század végén (2000-ben) a következők: 18,71 km² terület, 559 lakás, ebből 550 vil-

Bartus Károly fűszernagykereskedése 1939-ből

(Fotó: Polonkai Jánosné tulajdona)

A község konyhája és napköziotthona, a régi református iskola telkén

amos energiát, 283 vezetékes gázt fogyasztó, 9,5 km közüzemi vízvezeték hálózat, melyre 202 lakás van rácsatlakozva, 63 közterület kifolyó, 331 telefon, 132 személygépkocsi, 18 bolt, ebből 7 élelmiszerbolt és 4 vendéglátóhely.¹⁰⁶

104. Varga, 1970. 230.

105. B.-A.-Z. m. stat. évk. 1995.

106. Uo. 2000. A személygépkocsik és a közterület kifolyók számával kapcsolatos adat a stat. évkönyvben rosszul volt megadva, amit a HBH. közlése alapján korrigáltunk.

X. A község lakóházai, építkezése

A település és a paraszti gazdaság legfontosabb eleme a telek volt. A telek egyik legfontosabb része a lakóházat és a gazdasági épületeket magába foglaló udvar. A finnugor eredetű „ház” szavunk eredetileg egyetlen helyiségből álló építményt jelentett. Régészeti ásatásokból ismert, hogy ennek az egysejtű háznak legismertebb típusa egy félig földbe sülyesztett építmény volt, melynek tetőzetét ágasokra fektetett szelemen hordta. A veremház egyik sarkában kőből rakott, sárból készített vagy földbe vájt kemence volt. A Kárpát-medencébe érkezésükkor a magyarok már ismerték, majd letelepedve ismét létrehozták ezeket az építményeket. Az Árpád-kor folyamán a veremházak használata általános volt.¹ A honfoglaló magyarság eredeti hajléka a sátor és annak tökéletesített formája a jurta (állítható falazatú, rácsos vázú nemezsátor) tehát korán helyet adott a téli szálláshelyeken megépített kezdetleges házaknak, amelyek építési anyaga részben fa, részben föld (vertföld, rakott sár, vályog) volt. Az első föld fölé épített vagy földbe vájt, egy helyiségből álló, négyszögletes vagy kerek alaprajzú házak valószínűleg még a sátrak helyhez rögzített másai voltak. Ezek a kezdetleges formák az alföldi parasztság gazdasági épületeinél, főleg a pásztorok magas, kontyos nád-kunyhóinál szinte a mai napig nyomon követhetők.²

Az Árpád-kori magyar népi építészet „putriai” után a XVI. századból feltárt lakóházak már fejlettebb formákat mutatnak. Ezek már két vagy három helyiségből álltak, alaprajzi elrendezéseik a mai alföldi lakóházakkal szinte teljesen megegyezőek voltak. Föltételezik, hogy a török hódoltság területen a házkultúra idővel visszaesett, az egy és két helyiséges, jórészt földbevájt kunyhók ismét elszaporodtak. A paraszti építkezés megújulása a XVIII–XIX. század fordulójára tehető, amikor elterjedtek a fejlettebb alaprajzok, a jobb építőanyagok, az időt állóbb szerkezeti megoldások.³

---

1. Sisa–Wiebenson, 1998. 237.

2. Dávid, 2001. 8–9.

3. Uo.

A Borsodi-Mezőség népi építésze Dél-Heves hasonló vidékéhez csatlakozik. Dél-Borsod hagyományos falusi épületállománya ma alföldi jellegű, történetileg azonban az Északi-hegyvidék lakóépítményeinek egyes jellemzői egészen a Tiszáig kimutathatók területén.⁴

A XVIII–XIX. században házépítő mesterember alig akadt a faluban. Egyszerű házaikat a parasztok a rokonság és a barátok közreműködésé-

Bábai falukép 1930 körül

(MNM. F. 206594. Györfly István, kb. 1930.)

vel maguk építették, legfeljebb a tetőfedés igényelt szakmunkát. Az építkezéshez a legutóbbi időkig a környéken található, ingyen megszerezhető anyagokat használták. Adott volt a fa (tölgy, éger, fűz), föld, szalma, nád, sás, sár és a zsúp.⁵

A bábai lakóházakról közvetett ada-

taink vannak a XVIII–XIX. századból. 1735-ből arról tudunk, hogy a jobbágyok telkeit, házaikat sövényrel választották el egymástól.⁶

1751-ből arról értesülünk, hogy a bábai határban Bay Sándor egy sárból és fából készült épületét, ami körül volt árkolva, Bükk András parancsára annak jobbágyai és taxásai lebontották.⁷

1774-ben arra van adatunk, hogy nemesi portákon a lakóházak mellett a bor tárolására pincéket használtak.⁸

1807-ből ránk maradt Szontag Katalin végrendelete, melyben összeírták a tulajdonában lévő épületeket, s azok jellemzőit. A nemesi lakóház hat öl hosszú és négy öl széles volt. A ház végében lévő vályograkással együtt értéke 500 rénesforintra rúgott. A ház mögött állt egy nyolc öl hosszú és harmadfél öl széles istálló, egy deszkából készült hizláló ól, két fonott hizláló kas, egy sövénykerítésű akol, egy aprómarha ólacska, egy méhes a kertben, egy három öl széles szekérszín, egy kb. 5,5 öles pincéház. Az udvaron ezen felül volt kút ágással és egy vályú. A ház és a gyümölcsös is körül volt kerítve ócska sövénykerítéssel. A telekhez tartozó

4. Fügedi, 1997. 139.

5. Fényes, 1851. I. köt. 60.

6. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/c. XVII. II. 348/1735.

7. Uo. IV. A. 501/d. XVII. III. 386/1751.

8. Uo. IV. A. 501/c. XVII. XV. 3303/1774.

másik kis funduson egy négy öl hosszú és két öl széles cselédház állt.⁹

Egy 1810-es évekből ránk maradt levélben Filep György kérte a helyi előjáróságot, hogy becsüljenek meg egy közös házat Bikkné portáján, s azt osszák ketté Bikkné és Róka Jánosné között. A falu előjárói a

Náddal fedett, sátozott disznóhodály a legelőn 1930 körül

(MNM. F. 206605. Györffy István, kb. 1930.)

kérést teljesítették. Innen tudjuk, hogy a ház vertfalból készült talpfákkal, 8 öl hosszán és 6 öl szélesen. A pitvarajtó vashevederekkel volt összefogva. Két ablaka volt, ezen felül a belső padka kemencével, a külső padka katlannal készült. A háznak volt padlása, kéménye, sár és vízvető geren-

Sövény kerítéses bábai lakóház 1930 körül

(MNM. F. 206601. Györffy István, kb. 1930.)

dája, a tetőzet szarufás volt. A ház mögött kettős marhaól állt, a kert alját sövény zárta le. A lakóház és tartozékainak összes értéke 123 rénesforintot tett ki.¹⁰

1818-ban a község a jegyzői lakást a bábai erdő égerfáiból és vertfallal építette.¹¹

A Magyar Néprajzi Múzeum 1967-es né-

pi építészeti gyűjtésének adatait, illetve a vidék építészeti sajátosságait is számba véve, a következőket mondhatjuk el a XVIII–XIX. századi bábai falusi lakóházakról, a népi építkezés jellemzőiről.¹²

9. B.-A.-Z. M. Lt. VII. 1/c. 19. d. Szontagné 1807-es végrendelete.

10. Uo. Filep György kérelmére adott előjárósági válasz.

11. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/e. 4521/1819.

12. Kresz, 1967. MNM. EA. 8480. ill. Fügedi, 1997. 139–150.

Nyeregretetős, sárral tapasztott falú, náddal fedett pásztorkunyhó a legelőn. Az ajtó előtt a pásztor gyerekeivel 1934 előtt

(MNM. F. 206613.
Györffy István, kb. 1930.)

ágasfás-szelemenés, az egyenes oromzatú kontyolt nyeregretető. Az ágasfás-szelemenés tetők dísztelen oromzata többnyire tapasztott sövény, esetleg vályog. A szarufás tetők szélesebb elterjedésével együtt a deszka-oromzatok is egyre inkább meghatározói lettek a településnek.¹⁵

A házakat Bábán jórészt náddal fedték, melyhez az alapanya-

A vidék építkezését elsősorban a vert- és a vályogfalak jellemzik. Bábán mindkettő jelenléte bizonyított, de kezdetben a vertfal volt az elterjedtebb. A vályog aprószalmás, törekes, pelyvás, sásos sárból vagy agyagból készült, megszáritott, de ki nem égetett téglá. Bábán a vályog közé nem pelyvát, hanem szalmát keverték. A vertfalú házaknál két deszka közé rakták a sarat, majd erre a célra készült bunkóval alaposan beleverték. A sár közé időnként fagallyakat tettek. Ezt a munkát folyamatosan végezték egészen addig, amíg a tervezett magasság el nem készült. A sárcsinálás és vályogvetés a cigányok dolga volt, akik bábai jelenlétéről 1758-tól tudunk.¹³ Kőből sokáig csak egy-egy uradalmi épület és a két templom épült.¹⁴

A vidék jellemző tetőszerkezete az

Bábai tetőszerkezet 1967-ben

(MNM. F. 210661. Kresz Mária, 1967.)

13. Uo. ill. Bodgál, 1961. MNM. EA. 6817.

14. Csorba, 1990. 23.

15. Fügedi, 1997. 145.

got a Hejő menti területekről helyben szerezték be.¹⁶ Idővel azonban a nád egyre jobban fogyott, minősége romlott, ezért elterjedtek a zsúp vagy szalmatetős házak.¹⁷ Helyi sajátosság, hogy a szomszédos falvaktól eltérően a házak mennyezete nem deszkából, hanem nádból készült. Ezt azzal magyarázták, hogy a bábiaiak szegényebbek voltak, mint a szomszédos falvak parasztjai.¹⁸

Nádtetős ház 1934 előtt

(MNM. F. 206585. Györffy István, kb. 1930.)

A dél-borsodi lakóházak többnyire szo-

ba-konyha-kamra alaprajzi elrendezésűek. Kivételként a Hejő és a Sajó közötti részeken feltűnő gyakorisággal már a XIX. század első felében két lakóhelyiséges házak épültek.¹⁹ Igaz ez Hejőbábara is. A faluban sok volt a cselédház, mégpedig két féle. Az uradalmi cselédházakban több lakás volt. Ilyen a „nyolcas” épület. Míg a falu házai között lévő cselédházak rendszerint két család lakóhelyéül szolgáltak.²⁰

Lakóház a református paplak szomszédságában 1967-ben

(MNM. F. 210667. Kresz Mária, 1967.)

Az íves, oszlopos tornácú házak a nemesi portákon a XIX. század utolsó harmadában terjedtek el.

A lakóépítmények tüzelőberendezése alföldi jellegű. A boglyakemencék, a konyhai tüzelőpadkák a visszahúzódó belül fűtős, belső füstelvezetéses kemencék helyét foglalták el. Az

16. Kresz, 1967., MNM. EA. 8480.

17. B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 818. 3765/1927.

18. Kresz, 1967., MNM. EA. 8480.

19. Fügedi, 1997. 142.

20. Kresz, 1967., MNM. EA. 8480.

Alföldön megszokottal szemben itt gyakran a szabadkémény csak a konyha hátsó részének felét, kétharmadát borítja, a konyhai tüzelőpadkák mindössze a kemence szája előtt figyelhető meg. Bábán minden házban volt nagy búbos kemence, jó széles padkával és suttal. Télen azon

Bábai lakóház, udvar és kerítés 1934 előttől

(MNM. F. 206589. Györffy István, kb. 1930.)

melegedett a család. A kemencét – fa hiányában – leginkább szalmával fűtötték, de abból sem volt mindig elegendő. Télen ilyenkor a férfiak el-

**Csapóné, korábban Kiss Péter háza
1967-ben a Kossuth u. 27. szám alatt**

(MNM. F. 210666. Kresz Mária, 1967.)

indultak „gazolni”, s nagy köteg gyékény-nyel, kákával vagy sással tértek haza. A szegény nép úgy segített a tüzelő gondján, hogy nyáron kijárt a marhalegelőre, és a fűvön széthullott és a lepényszerű, vékony, kiszáradt marhaürüléket (ganéjt) összegyűjtötte. Ezt a padláson elraktározta télire, vagy nyáron a szabad

konyhán eltüzelt. Nem csak szedték, de maguk is készítettek a szarvasmarha friss trágyájából tőzeget, téli tüzelőt.²¹

A házak a XVIII–XIX. században igen szegényes felszerelésűek voltak. A paraszti háztartások működésének megfelelően a tárgyak gerincét a női munka eszközei, tárgyai alkották, nagy vagyoni és szociális különbségekkel. Az épületekben meglehetősen kevés bútor volt. A bútorzat nem volt mindig egyöntetű, darabjait külön-külön készítették vagy vásárolták.

21. Uo. ill. Bodgál, 1964., HOM. NA. 1332. ill. Fügedi, 1997. 142–144. ill. Szikszay, 1978., 56–58. SRKA. Kf. 704.

A gazdasági építmények közül első helyen a jószág védelmét szolgáló ólakat kell megemlíteni. A nagyobb, jórészt az uraságnál épített ólakat nevezték istállónak. Ezek főleg a lovaknak és a szarvasmarháknak biztosítottak fedeleket. Külön tartották a baromfit, a sertéseket és a juhokat.

A learatott gabonát úgynevezett pelyvásban csépelelték és tárolták. Korábban e célra gabonavermeket ástak. A terménytároló építmények sorát egészítette ki a tengeri góré, melynek többféle változata is volt.

Uradalmi cselédház a „nyolcas” lakás 1967-ben
(MNM. F. 210670. Kresz Mária, 1967.)

71. szám alatt. Az épület a XIX. század elején, esetleg a XVIII. század végén készült. A ház alaprajza duplasoros, a műhely, illetve a szoba mögött kamra volt, a konyha mögött ún. „szalmáslik”. A lakóház vertfallal, kontyfedéllel, mindkét végén vértelkekkel, szarufasorral, torokgerendás födélzékkel, a gerendák fölött nádazott padlással és nádtetővel épült. A konyhát boltíves fal választotta le a pitvarban. Egyedülálló a szalmáslik nevű helyiség, amit két oldalt fűtöttek, s ide takarítottak, amikor szalmával tüzeltek. A kemence 1967-ben már nem

A „nyolcas” cselédház napjainkban

A Magyar Néprajzi Múzeum által végrehajtott népi-építészeti gyűjtés keretében a település régi lakóházait 1967-ben felmérték. Ezek közül három lakóépületet mutatunk be.²²

1967-ben a falu legrégebbi háza Milécz Imre borbélymester háza volt a Fő (akkor Néphadsereg) út

22. Kresz, 1967., MNM. EA. 8480.

Kukorica gőré napjainkban

Szabadkémény egy bábai lakóházban

(MNM. F. 210662. Kresz Mária, 1967.)

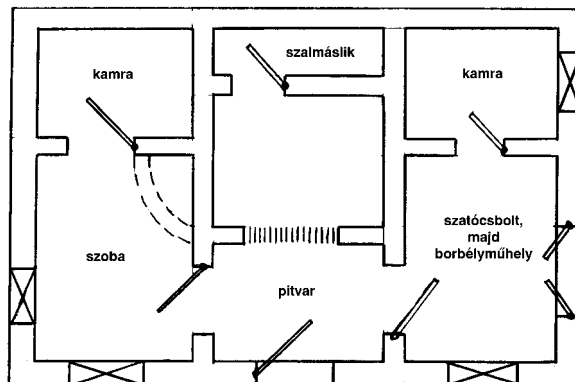
Milécz Imre borbély-

mester háza és alaprajza.
Korábban szatócsbolt,

még korábban talán
két lakásos családi ház

(MNM. F. 210653. Kresz Mária,

1967. ill. MNM. EA. 8480.)

volt meg. A bútorok Mezőcsátról származtak, s hasonlóak voltak Hejőpapi kisnemesi házáinak berendezéséhez. Az épületben 52 évig egy öreg zsidó lakott, s boltot üzemeltetett benne, majd Bartus Sándor gazdálkodó lett, akitől az 1930-as évek végén vette meg Milécz borbély. A házat az 1960-as évek végén lebontották.

Marhaállás, náddal fedett sátoztetős hodály a legelőn 1930 körül

(MNM. F. 206609. Györffy István, kb. 1930.)

Régen két lakásos épület volt az ún. „pásztor vagy csordásház” a Fő (akkor Néphadsereg) út 122. szám alatt. 1967-ben Görömbölyi Dániel lakta a termelészövetkezet tulajdonában lévő lakóházat. A XIX. század-

A Bábai-Szőlőssy kúria tornáccal 1934 előtt

(MNM. F. 206591. Györffy István, kb. 1930.)

ban épült „farazatos” vértékkel, kontyfedéllel, szarufasorosan, torokgerendás fedélszékkal, nád padlással, fehérre meszelt fallal. A tetőzetét akkor még cserép fedte. A Fő (akkor Néphadsereg) út 1. szám alatt özvegy Szarka Jánosné háza „kétvégtű”, régi cselédház volt, melyben két cseléd család lakott. A XIX. század első felében vagy közepén épült fehérre meszelve, barna lábazattal, vert falból, egyenes deszkás oromfallal, nyeregteretivel, szarufasoros torokgerendával. A régi náddal tapasztott mennyezetet csak az 1960-as évek elején cserélték fel deszkákkal. A tüzelőberendezése nyitott konyha, a szobában mázolt, csonka gúla alakú kemence. Berendezése hagyományos, az asztalsaroknál rendkívül hosszú élésládjával. A Szarka család 1923-ban vette az épületet az egri Bükk-Sebe Alapítványtól 77 mázsa tiszta, rostált búzáért.

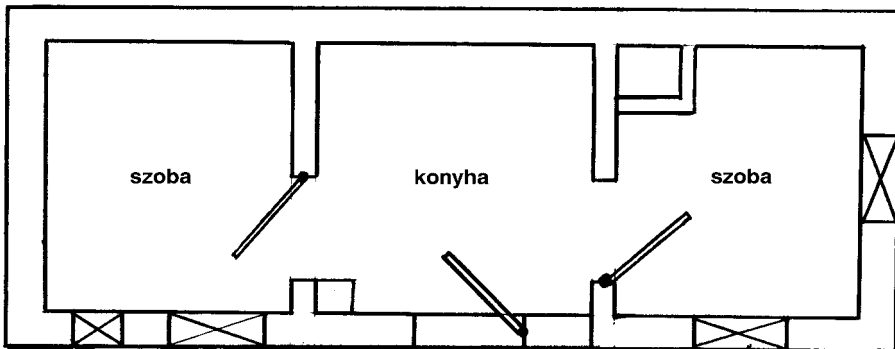
ban épült „farazatos” vértékkel, kontyfedéllel, szarufasorosan, torokgerendás fedélszékkal, nád padlással, fehérre meszelt fallal. A tetőzetét akkor még cserép fedte.

A Fő (akkor Néphadsereg) út 1. szám alatt özvegy Szarka Jánosné háza „kétvégtű”, régi cselédház volt, melyben két cse-

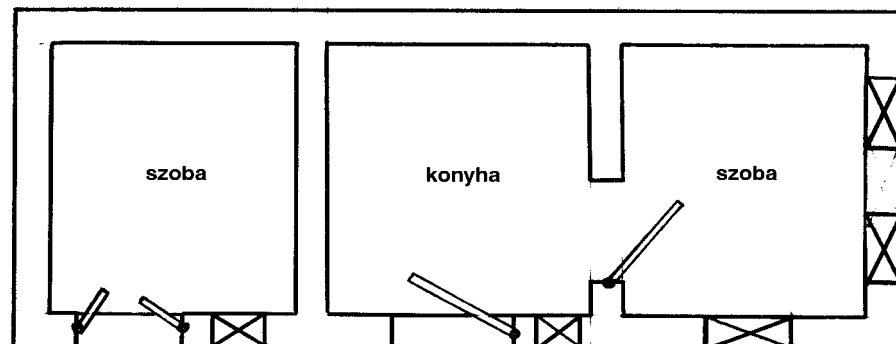
**Özv. Szarka Jánosné
„kétvégű” cselédháza
és alaprajza**

(MNM. F. 210672.
Kresz Mária, 1967. ill.
MNM. EA. 8480.)

**A tsz tulajdonában
lévő, Görömbölyi
Dániel által lakott,
korábban két lakásos
lakóház és alaprajza**

(MNM. F. 210671.
Kresz Mária, 1967. ill.
MNM. EA. 8480.)

Más említést érdemlő régi bábai lakóházat is lefotóztak 1967-ben, de leírás nem maradt fenn róluk. A régi nemesi udvarházakról, azok jellemző sajátosságairól mi sem leltünk fel adatokat.

A lakóházak számának alakulását 1787-től tudjuk nyomon követni. 1787-ben 92 lakóépülete volt a falunak.²³ A XIX. században 100–170 között mozgott a falu lakóházainak száma. Nagyobb arányú növekedés csak a XX. század utolsó kétharmadában figyelhető meg.

Lakóházak, lakások számának alakulása

év	lakóház
1787	92
1877	147
1895	135
1927	175
1930	233
1941	262
1949	355
1960	380
1965	400
1990	524
1995	544
2000	559

A hagyományos alaprajzú házak átépítésének első fázisában a tetőt cserélték le cserépre, az alaprajz és a tetőforma azonban sokáig megmaradt.²⁴ A szocializmus évtizedeiben a régi lakóházak lakóterét előbb új helyiségek hozzáépítésével megnövelték, majd az új beosztású, sátozott kockaházak építését kezdték el. Az 1980-as évektől jelentek meg az egyedi tervek alapján készült, nagyobb alapterületű családi házak.

A XX. század közepén Hejőbábán a lakóházak többségére még mindig a fentebb taglalt, a XVIII–XIX. századra jellemző sajátosságok voltak érvényesek. Az 1941. évi népszámlálás adatai szerint 262 lakóházban 339 lakás volt Bábán. Mindegyik épület földszintes volt, míg 11 alatt volt pince. A házak döntő többsége, 251 (95,8 %) még mindig vályogból készült, csupán 3 ház épült téglából vagy betonból. Alappal csak az épületek 46 %-a rendelkezett. A tetőzetnél már többségben volt a cse-

23. Danyi-Dezső, 1960. 42. A lakóház/év táblázat adatait helységnévtárakból és statisztikai kiadványokból vettük.

24. Kresz, 1967., MNM. EA. 8480.

rép- és palatető, de még közel 50 % a nád-, zsúpp- és szalmatetők aránya. 123 lakóháznak volt az udvaron kútja, a többi lakásnak 50–100 méter távolságból kellett a vizet elhordania. Az épületek helyiségeinek közel 90 %-a vertföld padozata volt. Csak néhány deszka és cement padozatú helyiség volt a faluban. A lakások többsége két és három szobás volt, s nagyrészüket rendelkezett konyhával.

A lakások 1022 helyisége 1941-ben rendeltetésük szerint a következőképpen oszlott meg.²⁵

A helyiségek rendeltetése 1941-ben

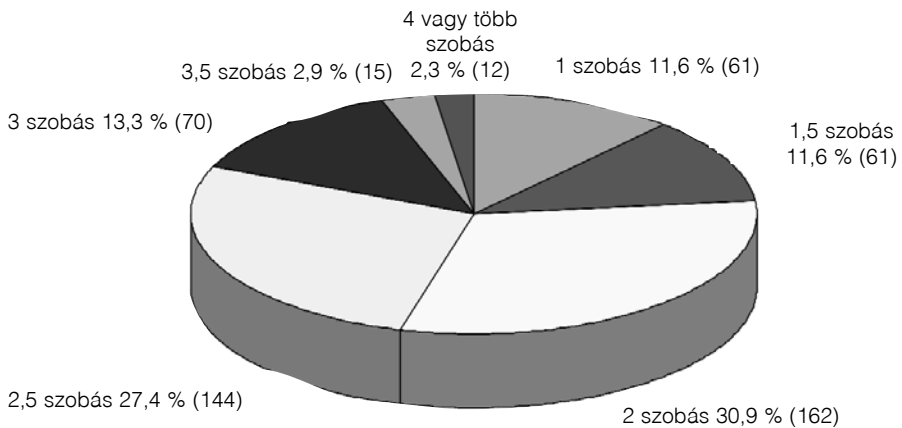
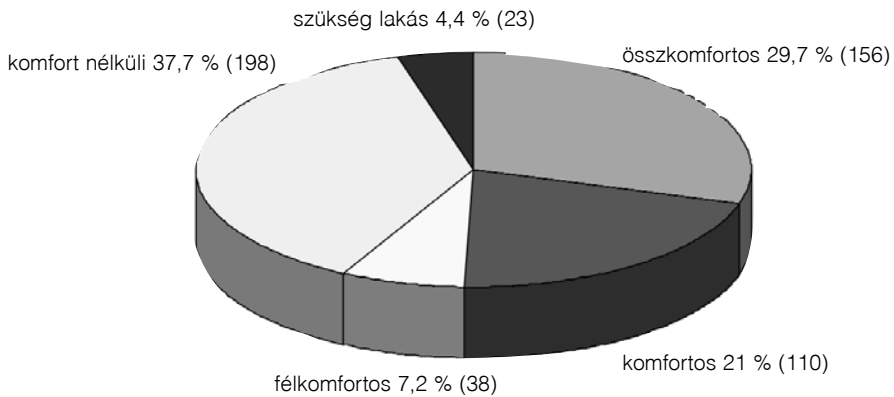
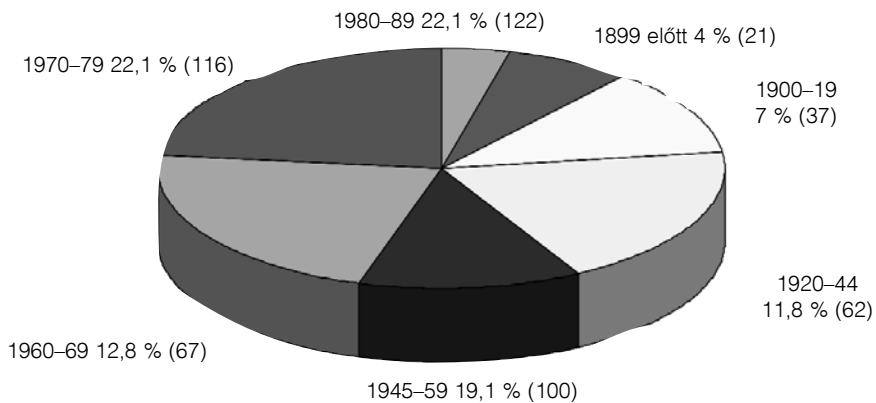
helyiségek	száma	%
lakószoba	493	48,2
más célra használt lakószoba	9	0,9
hálófülke, hall	1	0,1
konyha	286	28
előszoba	26	2,5
éléskamra	106	10,4
fürdőszoba	3	0,3
egyéb	50	4,9
lakott gazdasági helyiség	44	4,3
cseléd szoba	4	0,4
összesen	1022	100

A XX. század II. felében – mint láttuk – jelentősen növekedett a bábai lakóházak száma. Az építkezés több évszázados rendje, hagyománya megváltozott. Az épületek szilikátból, téglából, salakból stb. épültek, egyre komfortosabb jelleggel. 1990-ben az 525 bábai lakás közül 506 volt családi tulajdonban, szemben a 19 állami és szövetkezeti tulajdonú lakással. Az 525 lakásból (524 lakóház) 403-ban volt palackos gáz, 317-ben házi vízvezeték, 321-ben szennyvíz gödör, 283-ban vízöblítéses wc, 173-ban központi fűtés, míg 352-ben más, egyedi módon megoldott fűtés.²⁶ A lakások építési év, szobaszám és komfortfokozat szerinti megoszlását a túloldalon lévő kördiagramok szemléltetik.²⁷

25. Az 1941. évi népszámlálás. Lakóházak és lakásadatok községek szerint, 1982. 30–31. és 176–177.

26. Az 1990. évi népszámlálás B.-A.-Z. megyei adatai, 1992.

27. Uo.

A lakások szobaszám szerint 1990-ben**A lakások komfortosság szerint 1990-ben****A lakások építési év szerint**

Terhesanya
és csecsemő
gondozó

A hajdani
Fried kúria

Régebbi bábai lakóházak napjainkban

XI. A település igazgatása

Hejőbába és a megyei közigazgatás

A középkorban a településhálózat a társadalmi, gazdasági struktúrának megfelelően alakult ki, rendező elvek nélkül. Az egyes uralkodók központosítást célzó egységesítési törekvései nem változtatták meg ezt a szerkezetet, a települések kialakulását, szerepkörük nagyságát a vonzáskörzet jellege határozta meg. A tatár és török dúlások a falvak és egész körzetek elnéptelenedését jelentették, ezeket azonban a legtöbb esetben újratelepítették. Igaz volt ez Bábára is, mely legalább három török dúlást vészelt át.¹

Bába mindenkor Borsod vármegyéhez tartozott. Borsod középkori megyehatárai viszonylag állandóak voltak. Nagyobb változás csak Trianon után, 1923-ban következett be, amikor Borsodot egyesítették a csonka Gömör és Kishont vármegyével, majd 1938-ban az egyesült megye ismét két különálló törvényhatósággá alakult.² A II. világháborút követően, 1950-ben a Trianon után megmaradt 25 vármegye száma összevonásokkal 19-re apadt. Ennek során Abaúj-Torna és Zemplén megyék maradék részét egyesítették Borsod, Gömör és Kishont megyével, és létrehozták Borsod-Abaúj-Zemplén megyét. Az új elnevezésben már elsikkadt több történeti megye neve. Az új megye központja a hajdani borsodi megyeszékhely, Miskolc lett.³

A vármegye a középkorban különböző districtusokra, adókerületekre oszlott, melyekből utóbb kialakultak a járások, amiket szolgabírák irányítottak. A járásokat előbb számmal (XV. század) vagy a szolgabíró nevével azonosították, nevesítették. A járás székhelye ott volt, ahol a szolgabíró lakott. Már a választás alkalmával különös figyelmet fordítottak arra, hogy más járásbeli nemes ne nyerhesse el ezt a tisztséget. Előfordult,

---

1. Lásd a Birtoklástörténet című fejezetnél.

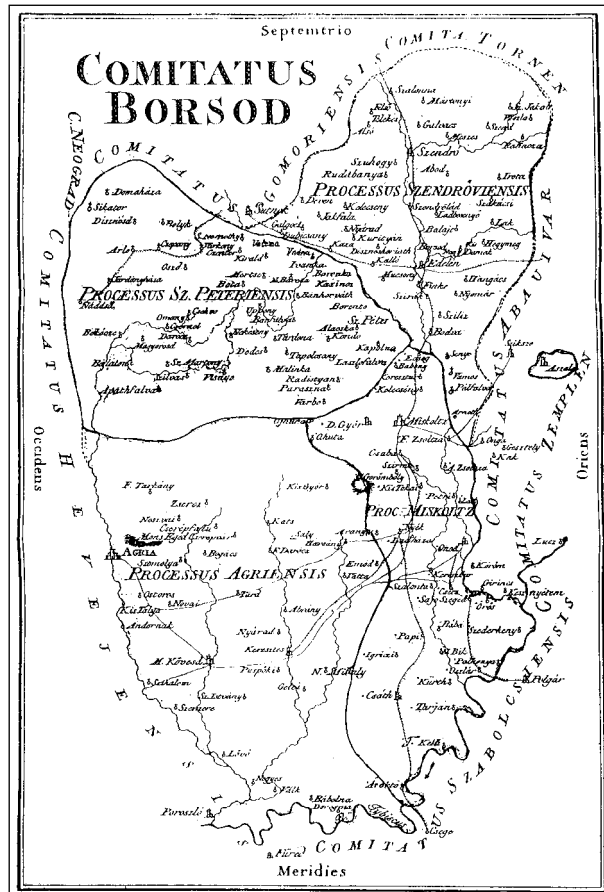
2. Högye-Seresné-Tóth, 1983. IX–X.

3. Turkovics, 1996. 17.

hogy a szolgabíró lakóhelyváltozása miatt rövid időre egyik-másik település is járást cserélt. 1843-ban például Bábát és Alsószolcát cserélték fel, mivel a járás szolgabírája Tiszakesziből Alsószolcára költözött.⁴ Bábát 1836-ban érintette még hasonló csere.⁵

A XVI. század végén a vármegye négy járásra oszlott. Ezek székhelyei a következők voltak: Vatta, Miskolc, Csát és Szendrő. 1596-ban a Vattai járást a török annyira elpusztította, hogy a vármegye külön határozattal kénytelen volt azt végleg megszüntetni. Ettől fogva néhány évtizeden át csak három járásból állt a vármegye. Az elpusztult járást csak 1616-ban szervezte újjá Szirmay Ferenc szolgabíró.⁶ Utóbb ezt a járást Ónodinak, majd Egrinek nevezték el.⁷ Bába a középkorban a Miskolci járás települése volt.⁸

1873-ban a megye járásainak száma még mindig négy: Miskolci, Egri (neve Mezőkövesdire változott), Szentpéteri és Szendrői (neve Edelényire változott). A járások száma 1884-ben a Miskolci járás alsó szakaszából alakult Mezőcsáti járással bővült, majd 1885-ben a

Borsod vármegye a XVIII. század végén

(Közl: Tóth, 1991.)

4. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/e. 3682/1843.

5. Uo. 411/1836.

6. Borovszky, 1909. 176.

7. Uo. 177.

8. B.-A.-Z. M. Lt. XXXII. 7. Borsod vm. dica-jegyzékei.

Szentpéteri felső járásból alakult Ózdi járással állandósult. 1940-ben még egy járás jött létre, a Mezőkeresztesi.⁹ 1884-ben Bába átkerült a létrejött Mezőcsáti járásba.¹⁰ 1950-ben a megye területén 14 járás volt: Abaúji, Edelényi, Encsi, Mezőcsáti, Mezőkövesdi, Miskolci, Ózdi, Putnoki, Ricsei, Sárospataki, Sátoraljaújhelyi, Szerencsi, Szikszói és Tokaji. Az elkövetkező években a járasok komoly változásokon mentek keresztül. Ebből a községet annyi érintette, hogy 1981-ben a Mezőcsáti járás neve Leninvárosira változott, s a járás székhelyét is áttették Leninvárosba.¹¹

Az Elnöki Tanács 23/1983. évi történelmi jelentőségű határozata a járási tanácsok után, 1984 elejével megszüntette a járási hivatalokat is. Ezzel a sok évszázados hármasszintű (megye, járás, község–város) igazgatási rendszer helyébe a kétszintű lépett.¹²

A polgári kor közigazgatásának legjellemzőbb vonása a központosítás és az egységesítés. A XIX. század második felében nem először vetődött fel a közigazgatás korszerűsítése. A rendezés első állomása az 1869: 4. tc. az igazságszolgáltatás rendezéséről, amely kimondta az igazgatás és az igazságszolgáltatás szétválasztását, az önkormányzatoktól független bíráskodási rendszer kiépítését. Ezt követte a területi igazgatás szerveinek egységes szerkezetbe foglalása. Az 1870: 32. tc. és az 1871: 18. tc. értelmében Magyarország közigazgatása a következők szerint épült fel. A területi igazgatás legfelső egysége a vármegyei és városi törvényhatóság, amely végrehajtotta a felsőbb rendelkezéseket és önkormányzati hatáskörben maga is alkotott rendeleteket és gondoskodott ezek végrehajtásáról. A megye területén lévő települések az igazgatási hierarchia legalsó szintjén álltak, a megyei törvényhatóság hatásköre alá tartoztak, bár rendelkeztek önkormányzati jogkörrel. Ennek tartalma a települések nagyságrendjétől, gazdasági, társadalmi súlyától függően változott. Ebből kifolyólag megkülönböztettek rendezett tanácsú városokat, nagyközségeket és kisközségeket. A kisközségek anyagi terheik könnyítésére közös igazgatási hatóságot, körjegyzőséget tartottak fenn.¹³

Bába az elfogadott törvény értelmében kisközség lett. (Korábban jogállását tekintve úrbéres falu volt.) 1902-től Nemesbikk székhellyel közös körjegyzőség része lett.¹⁴

1950-ben a városok és községek jogállása is módosult. A régi önkormányzatok helyét a választott tanácsok vették át, Hejőbába önálló taná-

---

9. Högye–Seresné–Tóth, 1983. X.

10. Uo. 165.

11. Uo. XIII.

12. Turkovics, 1996. 41.

13. Högye–Seresné–Tóth, 1983. VII.

14. Uo. 165.

csú község lett.¹⁵ Már az első tanácstörvény megfogalmazásában szerepelt, hogy a kis létszámú községekben nem kell önálló tanácsokat alakítani, hanem több község közös tanácsát kell létrehozni. A rendelkezés eredményeként az aprófalvas Borsod-Abaúj-Zemplén megyében már 1950-ben is alakultak közös tanácsok. A folyamat elsősorban gazdasági okokból az 1960-as években felgyorsult. A gazdasági reform eredményeként ugyanis egymás után egyesültek a termelőszövetkezetek, s ezzel megindult a falvakból az elvándorlás, a község lakossága csökkent, s értelmetlenné vált a tanácsapparátus fenntartása. Így az államigazgatásban meghirdették az egy termelőszövetkezet-egy tanács rendezőelvet. A tervszerű korszerűsítés eredményeként megindult a közös tanácsok szervezése, a községek jogállásának átrendeződése. Ennek a folyamatnak a részeként szervezték meg 1970-ben Hejőpapi, Nemesbikk és Hejőbába összevonásával a közös tanácsot, melynek székhelye Hejőbábara került.¹⁶

A helyi önkormányzatok csak a rendszerváltás után, 1990-ben álltak fel újra. A rendszerváltás után, a helyi önkormányzatokról alkotott 1990: 56. tc. nyomán kialakult új igazgatási rendszerben eltűntek a települések jogállásában korábban volt különbségek, és a helyi önkormányzati alapjogokkal egyformán rendelkeztek a lakóhelyek közösségei.

Közigazgatási értelemben Hejőbábara tartozott külterületi lakott helyek a következők voltak: Baytanya (1902–1937), Bükkanya (1926), Bükk-Sebetanya (1937), Tarnaytanya (1937) és Hejőbába–Hejőpapi vasútállomás.¹⁷

A település közigazgatási területe 1990-ben 1867 hektárt tett ki.¹⁸

A II. világháború előtt Hejőbába állami anyakönyvvezetősége Nemesbikken volt. A törvényszék és a pénzügyigazgatóság Miskolcon, a XIX. században az adóhivatal is ott volt megtalálható. A járási bíróság telekönyvi hatósággal felruházva és a XX. század első felében az adóhivatal, illetve a főszolgabíró Mezőcsáton székeltek. Ugyancsak ott volt megtalálható a legközelebbi közjegyző és az ipartestület. Kezdetben a csendőrség központja is Mezőcsáton, majd Ónodon (1907), újra Csáton (1926), illetve Tiszapalkonyán (1937) volt.¹⁹ A II. világháború után önálló csendőrsége/rendőrsége lett a falunak, mely hosszabb ideig működött. 1946 májusában engedélyezte a vármegye, hogy a rendőrbiztoság Nemesbikkéről Bábára költözzön, mivel a 7 község személyforgalmát

15. Uo. 165.

16. Uo. 165. és 167.

17. Turkovics, 1996. 156.

18. Az 1990. évi népszámlálás. 7. Demográfiai adatok, 1992. 300.

19. Helységnévtárak adataiból.

lebonyolító bábai vasútállomás biztonsága azt megkívánta.²⁰ A helyi rendőrőrs parancsnokai közül Kazup Gyula neve maradt ránk 1952-ből.²¹ A bábai rendőrőrs utóbb megszűnt. 1994 óta a Hejőpapiban létesített rendőri körzet része a település.²²

A szocializmus évtizedeiben a régi, történelmi hagyományokra épülő közigazgatási beosztás új irányelveknek megfelelően teljesen átalakult.

A faluközösség a kapitalizmus koráig

Bába történetének korai évszázadaiból nem maradt fenn olyan forrás, amely a település belső életéről, működéséről tájékoztatna minket. A község igazgatását csak közvetve tudjuk rekonstruálni. A falu mindenkori vezetőségének legfontosabb feladata az volt, hogy a területén élő népességnek az életkörülményeit a lehetőségekhez képest a legjobban szervezze és irányítsa. A faluközösség önszervező ereje jelentős volt, amely mint az állam közigazgatási szervezetének legkisebb egysége jutott kapcsolatba a nagybirtokkal, megyével, egyházzal és a felsőbb kormányzervekkel.

A falu önkormányzatát lassú fejlődés során a helyi szükségletekhez mértén maga alakította ki. Ebben döntő szerepe volt a XIX. század közepéig fennállt földközösségnek. A település mindennapi életét a munka határozta meg. A földet ugyan nem közösen művelték, de a nyomáskényszer és a föld újraosztása szükségessé tette a település életét szabályozó belső törvények, rendtartások használatát, még akkor is, ha ezek nem voltak leírva.

A falusi önkormányzat szervei általában: a falugyűlés és az általa választott elöljáróság. Az elöljáróság élén a bíró állt, akit egy évre választottak. A település ügyes-bajos dolgait ő intézte és irányította. A község első név szerint ismert bírója Tiszta Bálint 1564-ből.²³ Munkáját a szintén egy évre választott esküdtek segítették. Bábán a XVIII. század végéig két-három esküdt segédkezett a bírónak. Az első esküdtek nevét 1770-ből ismerjük. Kóródi István, Budai Ferenc és Szarka János volt akkor a település három hitese.²⁴ A bíró munkáját segítette a törvénybíró, vagy más néven a kisbíró is. Az első név szerint ismert bábai kisbíró 1716-ból Kiss János volt.²⁵ Az éves bíróság rendszeren Szent György

20. B.-A.-Z. M. Lt. XVII. 62. 1. d. 1946. ápr. 28.

21. Uo. XXIII. 812. 8/1952.

22. Takács-Kovács, 2001. 126.

23. Uo. XV. 17. Bába 6. fol.

24. Uo. IV. A. 501/b. XXII. I. 247/1770.

25. Uo. III. I. 523/1716.

napján (április 24.) kezdődött. Később a porciók elszámolása miatt a bíró hivatalba lépésének idejét a katonai év kezdetére, november elsejére tették át. Az írásbeli teendőket sokáig a pap vagy a tanító végezte. Az első jegyzőt (notárius) Bábán 1716-ból ismerjük. Szalay István volt akkor a falu notariususa.²⁶ A jegyzői hivatal betöltése legtöbbször nem ment könnyen. Nehezen találtak a tisztségre alkalmas embert. Ez főleg a XVIII. század első felében okozott sok gondot, de a probléma még az 1810–1830-as években is általános volt. 1818-ban a betöltetlen jegyzői állás miatt a földesurak a jegyzői lakást a tanítónak adták oda, de a tanító ekkor már nem lehetett a település jegyzője, a notariusra nehezedő feladatok (porció szedés stb.) miatt. A notariusok ettől kezdve sűrűn váltották egymást, amiben a szerény fizetésük is nagy szerepet játszott. A bábaiak legtöbbször a járási szolgabíróhoz jelentették be a jegyző iránti kérelmüket, aki hivatalból kiküldött valakit – ha tudott – a tisztség ellátására. Ezután a helybeliek a jegyzőt Bábára fuvarozták, majd ha a fizetéséről megegyeztek, az elfoglalhatta a hivatalát.²⁷

A falu első embere a bíró volt. Ő járt el helyi ügyekben, szervezte a falu belső életét, képviselte a községet kifelé, ő volt az állami és földesúri hatalom akarátának közvetítője. Fizetése vajmi kevés volt. Javadalmazása annyiból állt, hogy a reá eső adó és egyéb terheket a község viselte. Évente értékelték munkáját, és gyakorta – ha nem találták elég buzgónak és hasznosnak tevékenységét – nem tetszésüknek adtak hangot. Neki kellett gondoskodnia a földesúri szolgáltatások beszédéséről, az állami adó behajtásáról, a katonai fuvarok megszervezéséről, a falu határán belül a vármegye által körözött bűnözők felkutatásáról, a közmunkák megszervezéséről. Kezelte a falu jövedelmét, őrizte az adó „rovásnyelveit”, vezette a falu könyvét és intézte a földek kiosztását. Felelős volt a falu határáért.

A következő esetek ékesen bizonyítják, hogy a mindenkori bírónak és előjáróságnak nem volt könnyű dolga. 1798-ból arról tudunk, hogy a helyi bírót Orosz János bábai nemes megverte, mivel az neki nem tetsző módon viselkedett. A helyi előjáróság sérelmével a vármegyéhez fordult, aki Orosz Jánost pénzbüntetésre ítélte, aki azt kárpótlás gyanánt át is adta a bábai bírónak és esküdttársainak.²⁸

Ugyancsak 1798-ban a bábai birtokosok kérték a vármegyét, hogy segítsenek a faluban elszaporodó tilalomszegés, rendetlen cselekedetek megfékezésében, mivel azt a helyi előjáróság nem tudja végrehajtani.

---

26. Uo.

27. Uo. IV. A. 501/e. 4521/1818. és 4495/1830.

28. Uo. 304/1798.

Előfordult, hogy a bíró a lakosok gyermekeit illetlen viselkedésért rendre utasította, mire azok szülei fel akarták gyűjtani a falu első emberét. A vármegye közbenjárására összehívták a falugyűlést, ahol mindenkit köteleztek a jó rend megtartására.²⁹

Bábán gyakran előfordult, hogy úrbéres telek nemesek kezén volt. Ilyenkor az azt birtoklónak – nemesi származásától függetlenül – viselnie kellett az úrbéres telekre nehezedő kötelezettségeket, így adózniya kellett utána. A bíró feladata volt az ilyen nemesektől az adó beszedése, amit csak nagyon nehezen tudott végrehajtani. 1798-ban, 1819-ben és 1832-ben is tudunk olyan esetről, amikor az adó beszedéséhez a vármegyétől kellett segítséget kérnie.³⁰

1822-ben gyűjtogatás volt a faluban. A helyi előjáróság nem tudta kideríteni, hogy az okozott károkért kik voltak a felelősek. Vármegyei vizsgálat következett, több mint 30 tanú kihallgatásával. Teljes bizonyosságot ugyan nem nyert, de a vizsgálat azt derítette ki, hogy a helyi nemesek közül Orosz Károly, Lőchey György és Mihály volt vádolható a gyűjtogatással. A fent nevezett személyekről az is kiderült, hogy már korábban is sok bajt okoztak a helyi lakosságnak. Gyakran káromkodtak, botrányosan viselkedtek, iszákosak voltak, s nemesi származásukat tolvajlással lealacsonyították. Orosz és Lőchey nemcsak Bábán, de (Hejő)Csabán, Nyéken és Ónodon is hírhedt nevet vívott ki magának. A vármegye ezeket a nemeseket megintette, és megfigyelésüket a helyi előjáróságnak feladatává tette, azokról jelentést kellett készíteniük az alispánnak. A gyűjtogatásban résztvevő, illetve abba belekeveredő nemtelen lakosokat: Csörsz Mihályt, Lukács Jánost, Tari Mártont és Nagy Istvánt elfogták, s a vármegye fogházába kísérték.³¹

1806-ból a bábai bíró emberségét bizonyítja egy forrás. Kovács Jánosné – akinek férje katona volt – egy másik katonával 4 éves kislányát hátrahagyva elszökött. A kislányt senki sem akarta magához venni, mire a főbíró, Bartus János ingyen, jutalom nélkül befogadta.³²

1798-ban a bábai bírák arról panaszkodtak, hogy az épphogy nemeséget nyert Kóródi család kivonja magát a közös terhek viselése alól, holott úrbéres telken laktak. Azt is sérelmezték, hogy Platthy úr fundusán lévő fél házhely után a falu viseli a terheket, pedig Mácsay(?) András azt árendában bírta. Az ehhez hasonló ügyek gyakran ismétlődtek.

---

29. Uo. 1812/1798.

30. Uo. XIII. 25. 9. d. 799/1798. ill. IV. A. 501/e. 2058/1819. és 1497/1832.

31. Uo. IV. A. 501/e. 1083/1822.

32. Uo. 1888/1807.

Azok megoldása – amit a lakosok elvártak – mindenkor a bíró és az előjáróság feladata volt.³³

A XVIII. század végén a nemesi közösségekre jellemző módon, a bábaiak a bíró mellé két tizedest választottak, akik a hivatalviselésük idejére a feudális terhek alól mentesültek, azokat a lakosok átvállalták.³⁴ Feladatukról, ténykedésükről keveset tudunk. A szomszédos nemesi közösségben, Hejőpapiban a tizedesek feladata volt, hogy járják a falut, ellenőrizték a lakosok életét, vigyázzák a tűzrendészeti szabályok betartását, ügyeljenek a falu tisztaságára. Ha valami szabálytalant tapasztaltak, azt jelentették a nemesi közösség választott előljárójának, a hadnagynak, akinek tudta nélkül még a falut sem hagyhatták el. Papiból a hadnagyok esküszövegét is ismerjük.³⁵ Valószínű, hogy Bábán is hasonló feladattal választották meg őket. Ha hozzávesszük, hogy Bábán 1798-ban direktort említ egy forrás, akkor elképzelhető, hogy a szomszédos nemesi települések rendtartása, belső igazgatása hatással volt Bábára.³⁶ (Directornak általában a kuriális nemesi közösség, a közbirtokosok előljáróját nevezték.) Az is lehet, hogy az úrbéresek mellett Bábán is külön igazgatási közössége volt – más dél-borsodi településekhez hasonlóan – a nemességnek.³⁷ Ezt az általunk fellelt források alapján nem tudtuk eldönteni.

Mint láttuk, az önkormányzat feladatköre a bíró kezében összpontosult, és tevékenysége a bíráskodáson kívül a falu egész életét felölelte, s a helyi adottságokhoz és hagyományokhoz mérten igen sokoldalú volt.

A faluközösség egyik legsúlyosabb összetevője volt az autonóm bíráskodás. Eredetileg a falusi bíráskodásnak is a falugyűlés volt a legfőbb szerve. Később ez változott, de időnként így is előfordult, hogy nagyobb horderejű, az egész falut érintő ügyekben a „falu színin” láttak törvényt. Általában az igazságtézés autonóm hatáskörének gyakorlása is az ennek megfelelően a botjával fellépő bíróra szállt, aki esküdttársaival együtt többnyire a maga házánál, a falu székén, „füstin” folytatott rendszeres bíráskodást.

Legsúlyosabb megítélés alá a falutörvénybe ütköző cselekvés és magatartás esett. Ugyancsak nagy vétséget követett el az, aki a falugyűlés, valamint a bíró közakarátát kifejező határozatainak nem tett eleget, még súlyosabbat, ha azok ellenére cselekedett. A közösségi élet alapját biztosító együttes gazdálkodás terén elkövetett mulasztások megtorlása, a

---

33. Uo. XIII. 25. 9. d. 799/1798.

34. Uo.

35. Takács–Kovács, 2001. 133.

36. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/e. 1812/1798.

37. Takács–Kovács, 2000. 176–177.

bai bírók által benyújtott számadást leltünk fel. Ezek közül 3 bírónak kellett a helység átvizsgált számadásában tapasztalható hibák miatt különböző nagyságú pénzüsszeget befizetnie a vármegye kasszájába. 1792-ben Munkátsi Péter 6 rénesforint és 30 krajcár, 1793-ban Soltész András 22 rénesforint 22 krajcár, míg 1794-ben Kóródi Ferenc 9 rénesforint megfizetésére lett kötelezve. Ezek az összegek nem magasak, hiszen a számadásokban szereplő bevétel és kiadás összegek jórészt 1100 és 1500 forint között mozogtak. (1819-ben például Kurucz Pál bíró 1353 forint és 55 krajcár bevétellel és 1276 forint 54 krajcár kiadással, míg 1826-ban Tóth Ferenc bíró 1150 forint 9 krajcár bevétellel és 1089 forint kiadással számolt el.)³⁸ A vármegye más téren is igénybe vette a falu közigazgatási szervezetét. A falvaknak éberem kellett őrködniük a közbiztonság rendjén, és részt kellett venniük a rablók üldözésében, a szökött jobbágyok felkutatásában.³⁹ Az ezzel kapcsolatos hírek továbbítása a bíró feladata volt. Járványok idején neki kellett a vesztegzárak felállításáról gondoskodnia. Ő tette közhírré dobszóval a vármegye és a szolgabíró rendelkezését. Neki kellett megoldania posta hiányában a stafétaszerűen faluról falura továbbított leveleknek a címzetthez való eljuttatását. A falu bírájának és elöljáróságának segítségét a helybéli egyházak is igénybe vették (pl. a papok és rektorok járandóságainak behajtásánál).

A földesúri igények növekedése és a közigazgatási teendők egyre nagyobb mértékben a falusi bíróra való háritása következtében a bíróság mindinkább teherre vált. Nem kárpótolták a bírát az állásával járó kedvezmények sem. A bírói tisztség hanyatlásának jele, hogy a szabad bíróválasztás rendjét a falu szere mentén sorjában haladó bíróság váltotta fel. Házról-házra, kézről-kézre járt a falusi bíróság, és aki csak tehetett, kihúzta magát alóla.

Az 1832/36. évi országgyűlésen szóba került a falu belső igazgatásának ügye is. A törvény szerint a községek bírájukat a földesúr által kijelölt három alkalmas községi lakos közül választhatták, az esküdteket azonban a földesúri kijelölés nélkül teljesen szabadon. Szavazati joggal a házzal vagy egyéb vagyonnal bíró lakosok rendelkeztek. A jegyző nem esett évenkénti választás alá, rendszeren hosszabb időre, általában életfogytiglan választották. Az 1832/36. évi országgyűlés a notáriusról így rendelkezett: *„Jegyzőt pedig, aki jó erkölcséről és ügyességéről ismeretes, a földesúr jóváhagyása mellett az illető község szabadon fogad.”*⁴⁰

38. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/e. 2064/1795., 306/1828. és 1944/1838.

39. Uo. IV. A. 501/b. III. III. 225/1737.

40. Eperjessy, 1966. 231.

Bába ismert bírái és jegyzői a 1848-ig

Bírák

1564 Tiszta Bálint
 1576 Tharcha Mátyás
 1640 Szőke Márton
 1663 Fele Mihály
 1701 Bodó István
 1716 Szilágyi György
 1718 Soltész János
 1725 Kóródy András
 1726 Tóth György
 1727 Kis András
 1730 Vályi János
 1733 Illés István
 1735 Oláh Mátyás
 1742 Kóródy Imre
 1752 Győri István
 1773 Kóródi István
 1776 Szabó Mihály
 1777 Tóth Mihály
 1779 Szarka György
 1780 Kóródi András
 1783 Biczó György
 1784 Boross István
 1792 Munkátsi Péter
 1793 Soltész András
 1794 Kóródi Ferenc
 1800 Nagy András
 1801 Szabó István
 1804 Nagy István

1806 Bartus János
 1807 Kurucz Árpád
 1811 Csillag Mihály
 1812 Tóth András
 1819 Kurucz Pál
 1820 Kurucz Árpád
 1821 Szarka György
 1822 Tóth István
 1823 Nagy János
 1824 Kiss Mihály
 1825 Pogári István
 1826 Tóth Ferenc
 1827 Bitzó István
 1829 Bartus János
 1830 Szabó János
 1831 Kiss János
 1832 Győri András
 1833 Szabó János
 1835 Tóth János
 1836 Bartus János

jegyzők

1716 Szalay István
 1718 Oláh András
 1752 Munkátsy Ferenc
 1820 Orosz János
 1825–30 Nagy Bálint
 1830–32 Járdánházy József

A jobbágy-földesúr/nemes viszony a legtöbb esetben atrocitásoktól mentes volt, hiszen mindkét félnek érdekében állt a békés termelőmunka biztosítása. A falu lakói általában nem hagyták el lakóhelyüket, a szabad költözés jogával legtöbbször csak azok éltek, akiket a körülmények (természeti katasztrófa, háborúk, rablások, föld kimerülése stb.) erre rákényszerítettek. Erre főleg a XVIII. században került sor. 1629-ben például Kövér Dorottytól Kodas Mihály és Tóth Mészáros János távozott

el.⁴¹ 1737-ben Budai István cseléd, örökös jobbágy szökött el szekérrel Bay Sándortól.⁴² 1746-ban Bükk András jobbágyai közül Tóth Kovács János és András, Tóth Vaszij 4 fiával és marháival Törökszentmiklóstra távoztak. Vályi István feleségével, két gyermekével és két ökrével ment el Bábáról.⁴³ Laczkó alias Tóth Ferenc 1767 őszén 4 lányával, 2 fiával, 4 lovával és 2 tehenével szökött el Bay Istvántól.⁴⁴

Egy kielégítően működő parasztgazdaság feje ok nélkül nem hagyta ott földjét. Bábán a XIX. században már nem tudunk nagyobb arányú elköltözésről. A jobbágy látóköre nem igen terjedt túl faluja határán. A falusi embereknek sem országos jogaik nem voltak, sem a megyei politikába nem kapcsolódhattak bele. A paraszt belekényszerült az elzárkózó, befelé forduló életformába.

A XIX. század első feléből (1839/40) leltük fel a település pecsétnyomóját. A pecsétnyomó felirata érdekes módon francia nyelven íródott. Magyarra lefordítva megegyezik a település mai címerében olvasható szöveggel: „*A szeretet egyesít bennünket*”. A pecsétnyomó képén két lángoló szív lebeg. A francia felirat magyarázatát csak találgatni tudjuk. Elképzelhető, hogy valamelyik bábai nemes a napóleoni háborúk idején elvetődött francia földre, ahol megtetszhetett neki ez a francia mondás, s hazatérte után ezt a bábai pecsétnyomóban is megjelenítette. A pecsétnyomók sárgarézből készültek, alapjukba belevésték a pecsétképet és a feliratot. Az iratra felmelegített viaszt csepegtettek, majd erre nyomták a pecsétnyomót. A pecsét kidomborodva jelent meg a viaszpecséten. Tintát csak a XIX. század végétől használtak.⁴⁵

A település hivatalos ügyeit a mindenkori bíró házánál, a XVIII. század második felében már az erre a célra épített faluházban intézték. A faluházában tárolták a helység ládáját, ahol a községgel kapcsolatos hivatalos iratokat őrizték. Szükség esetén az előjáróság ebből vette ki a ténykedésükkel kapcsolatos okiratokat.⁴⁶

A község és igazgatása a kapitalizmus korától napjainkig

Az 1848. évi törvények nem tartalmaztak a földesúri hatóság alól felszabadított falu szervezetéről részletes intézkedéseket. Az abszolutizmus korában napvilágot látott rendeletek sem tekinthetők a falusi önkor-

41. B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/c. XIII. X. 130/1629.

42. Uo. IV. A. 501/b. III. III. 225/1737.

43. Uo. IV. A. 501/c. XVIII. IV. 934/1746.

44. Uo. XVII. XIII. 2807/1768.

45. B.-A.-Z. M. Lt. pecsétnyomó gyűjteménye.

46. Uo. V. 181. 1. d. 379/1886.

mányzat rendezésének. Az állami közigazgatás alá került falu új szervezetét csak 1871-ben állapították meg.

A törvény a községi önkormányzatot egységes alapelvekre fektette le. Megállapította a falu közigazgatásának rendszerét: 1. A községekről általában. 2. A községi hatóságról és illetőségről. 3. A községek jogairól és teendőiről. 4. A községi képviseletről. 5. A képviselő-testület gyűléséről. 6. A községi elöljáróságról. 7. Az elöljárók és képviselők felelősségéről. 8. A községi háztartásról.

A község az önkormányzati jogot képviselő-testülete által gyakorolta, mely fele részben választott, fele részben virilistákból (a legtöbb adót fizetőkből) állt. A közgyűlés elnöke a bíró volt. A képviselő-testület határozatait és a felsőbb törvényhatóság rendeleteit az elöljáróság hajtotta végre. A község minden ügyének intézése első fokon a kisgyűlés keretében működő elöljáróság feladata volt. Az elöljárók teendőit és létszámát a községi szabályrendelet állapította meg. Az elöljáróságot a község – a jegyző kivételével – három évre választotta tisztújító széken a szolgabíró elnöksége alatt. A polgári korban különös jelentőségre tett szert a községi jegyző, aki a közigazgatás tényleges vezetőjévé vált. Ő lett az államhatalom legfőbb helyi képviselője. Szép lassan háttérbe szorította a választott testületet és annak vezetőjét, a bírót. A bíróság azonban továbbra is nagyra becsült hivatal volt. Tőle várták a vitás ügyek, a nézeteltérések elsimítását.

Az 1871-es törvény a falvakat nagy- és kisközségek kategóriájába sorolta. Bába 1895-ben kisközség besorolást kapott, Nemesbikkkel alkotott közös körjegyzőséget.⁴⁷

Közigazgatási ügyekben elsőfokú fellebbezési fórum a törvényhatóság (vármegye); másodfokú a kormány (belügyminiszter) lett. Minden területnek valamely községhez kellett tartoznia. A község saját belügyeiben maga határozott és rendeleteket alkotott, azokat saját választott elöljárói által hajtotta végre. A falu maga rendelkezett vagyona felett, adót vetett ki, hajtott be. Gondoskodott az utak fenntartásáról, kezelte a tűz- és közrendészetet, valamint a szegényügyet.

A falvakban száz lakosként egy képviselő-testületi tag volt választandó. Nagyközségekben húsznál kevesebb és negyvennél több nem lehetett. Legalább minden tavasszal és ősszel közgyűlést kellett tartani, előbb az előző évi számadások megvizsgálása, utóbbit a jövő évi költségvetés megszavazása ügyében.

Bába község képviselő-testületének legrégebb névsorát 1886-ból ismerjük: Orczy Gyula, Bay Bertalan, Bay Barnabás, Csillag András,

---

47. Högye-Seresné-Tóth, 1983. 165.

Borsod, Gömör és Kishont k.e.e. vármegyék alispánjától.

6730/ai.1935.sz.

Hejőbába község 1934. évi zárszámadásait a községi képviselőtestületnek e tárgyban hozott 3/kgy.1935.sz. határozatával együtt a mezőcsáti járás főszolgabírája 1042/1935.sz.alatt felterjeszti.

V é g h a t á r o z a t .

A mezőcsáti járásához tartozó Hejőbába községnek a községi képviselőtestület által a törvény szerint előírt módon megvizsgált, senki által nem észrevételjezett /a kisebbség külön véleményével ellátott/ illetve felebbezéssel meg nem támadott 1934. évi zárszámadásait számvevősi felülvizsgálat után az 1924. évi 177.200 B.M.számú körrendelet 18.§-a alapján a következő eredménnyel jóváhagyom:

I. Kézpénztár.

Kézpénz.	Érték.
Bevétel: 8081 P 60 f	210 P 25 f.
Kiadás <u>8073 P 36 f</u>	- P - f
Maradvány 8 P 24 f	210 P 25 f
Cselekvő hátrálék	3818 P 47 f
Szenvedő hátrálék	2417 P 89 f

II. Testnevelési alap.

Kézpénz.	Érték.
Bevétel 443 P 37 f	11 P 95 f
Kiadás <u>440 P 03 f</u>	- P - f
Maradvány 3 P 37 f	11 P 95 f
Cselekvő hátrálék	680 P

III. Munkásszolgálat alap.

Kézpénz.	Érték.
Bevétel 18 P 10 f	72 P 43 f
Kiadás <u>15 P 50 f</u>	- P - f
Maradvány 2 P 80 f	72 P 43 f

IV. Átmeneti letét alap.

Kézpénz.	Érték.
Bevétel 1079 P 56 f	1762 P 52
Kiadás <u>1079 P 56 f</u>	- P -
Maradvány - P - f	1762 P 52
Cselekvő hátrálék	850 P
Szenvedő hátrálék	850 P

V. Iskola mulasztás bírság alap.

Kézpénz.	Érték.
Bevétel 10 P	
Kiadás - P	
Maradvány 10 P	

VI. Hősi emlékszó alap.

Kézpénz.	Érték.
Bevétel 164 P 45 f	
Kiadás - P - f	
Maradvány 164 P 45 f.	

A település 1935. évi zárszámadásának részlete

(B.-A.-Z. M. Lt. V. 181. 1. d. 6730/1935.)

jegyző munkáját időnként adóügyi jegyző, segédjegyző vagy jegyzőgyakornok segítette. A segédjegyzői állás első betöltésére 1912-ben került sor, amit utóbb rendszeresítettek.⁴⁹ Időnként felfogadott ideiglenes kisegítő segítette a hivatali munkát.

A falu közbiztonságára egészen az 1950-es évek közepéig az éjjeliőr vigyázott. Béréhez a lakosok házanként fizetendő összeggel járultak hozzá, 1954-ben ez 2 forintot tett ki. Aki azt nem fizette meg, annak egy éjjel, mint soros éjjeliőrnek kellett szolgálatot teljesítenie.⁵⁰

A község költségvetésének magába kellett foglalnia a település minden rendes és rendkívüli kiadását. A község alkalmazottainak bérét saját maga fizette. A jegyzői javadalom része volt a Rakottásban egy közel

Kóródy Lajos, Csirke Gábor, Szabó István, Szöllőssy József, id. Kóródy János, Trizsi János, ifj. Kóródy János, Somodi József, Veisz Sámuel, Fekete Miklós, Szarka András, Szarka István, Kóródy József, Lőchey György és Frósi Miklós. A képviselő-testület a község-háza tanácstermében tartotta üléseit.⁴⁸

A képviselő-testület határozatait és a törvényhatóság rendeleteit az előjáróság hajtotta végre. Tagja volt Bábán a bíró, a törvénybíró, a körjegyző – ez utóbbi Nemesbikken székel –, az esküdtek, a pénztárnok és a kisbíró. A

48. B.-A.-Z. M. Lt. V. 181. 1. d. 379/1886.

49. Uo. IV. B. 818. 2284/1912. ill. 1501. és 4329/1922. ill. 1799. és 4287/1922.

50. Uo. XXIII. 812. 1. a. 3/1954. 1954-ben Anta Géza töltötte be az éjjeliőri tisztséget.

hat holdas földbirtok. A jegyző bérét jelentősen növelte az úti átalány, az iroda költségeire adott pénzösszeg és a napidíja.⁵¹ A községi költségvetést terhelte az előljáróság fizetésén felül az irodaszerek költsége, a levelekre ragasztott bélyegek, a vágóbiztos fizetése, a községháza fűtésének, világításának, takarításának, a hivatalos nyomtatványok vásárlásának, az állami és megyei útfenntartáshoz való hozzájárulás, a körorvos úti- és lakbérátalánya, a távbeszélő fenntartása, a közegészségügyi kiadások, épületek javítása, fenntartása, a tűzoltási és közművelődési feladatok ellátáshoz kapcsolódó kiadások, a tankötelesek törzskönyvezésének, a hivatalos lapok vásárlásának, kisegítő munkaerő díjazása, költségei stb. A falu lehetőségéhez képest gondoskodott Bába szegényeinek ellátásáról, segélyezéséről. Ezek összessége magas összegeket tett ki, és erősen terhelte a község költségvetését.⁵²

A bevételek az általunk ismert költségvetési éveknél legtöbbször a kiadások alatt maradtak, ami szigorú költségvetési fegyelmet követelt az előljáróságtól. A bevételeket újra és újra kivetett pótdadókkal kellett növelniük. 1875-ben három fajta pótdadót is kivetettek a lakosokra, mivel a bevételek messze a kiadások mögött maradtak. Az országos adónem összegének 8,5 %-át, a földadó után 0,5 %-ot, míg a ház, házbér, személyi kereset és jövedelmi adó összegének 4,25 %-át kellett a bábaiaknak a községi pótköltségvetésbe befizetni.⁵³ Az 1920-as évek végén a helyzet valamivel jobb lett. 1928-ban például a község bevételei 16 579 pengő 85 fillérre, míg a kiadások csak 14 575 pengőre és 84 fillérre rúgtak. A bevételek a következő tételekből álltak össze: igazgatás (681 p 23 f), adókezelés (9374 p), vagyoni igazgatás (206 p) és különfélék (10 660 p 23 f). A kiadási előirányzat tételei voltak: igazgatás (4736 p 23 f), adókezelés (10 p), közegészségügy (89 p), tanügy és testnevelés (653 p), közművelődés és egyház (166 p), szegényügy és népjólét (16 p), közlekedés (390 p), vagyonigazgatás (351 p) és vármegyei kiadásokhoz való hozzájárulás (3020 p).⁵⁴

1929 után új nehézségek jelentkeztek. A nagy gazdasági világválság Hejőbábán is érezte hatását. A kiadások nőttek, a bevételek csökkentek, az adókat nem tudták behajtani. A falu kényszerű takarékoskodásba kezdett. A gondokat tetézte az 1929-es nagy fagykár, s az állatállományban bekövetkezett pusztulás.⁵⁵

51. Uo. VI. 101/b. Jegyzői javadalomra vonatkozó feljegyzések.

52. Uo. V. 181/a. 1. köt.

53. Uo. 1875-ös pótdadó összeírás.

54. Uo. 181. 2. d. Hejőbába 1928. évi zárszámadása.

55. Uo. IV. B. 818. 1929–1930. évi bejegyzések.

A községnek sok gondot okozott az utak, hidak karbantartása, helyreállítása, a faluban felütő tűzkárok kezelése, a felépő állat betegségek, járványok kezelése. A község lakói helyi és vármegyei közmunkára voltak kötelezhetőek, amiket általában az utak javítására használtak fel. A közmunkát legtöbbször pénzen is meg lehetett váltani. Közmunka alóli mentességet csak kivételes esetben adtak.⁵⁶

A képviselő-testület gyakorta segítette az egyházakat, a felekezeti tanítókat a nekik járó adók, párbérek behajtásában, döntött – általában

árverés útján – a helyi vadászati jog haszonbérbe adásáról. Ez utóbbit általában valamelyik helyi földbirtokos kapta meg.⁵⁷ 1927-ben árverés mellőzésével 10 évre 160 pengő bérleti díj ellenében dr. Orczy László szerezte meg. Az árveréstől a vadállomány védelme, kímélése érdekében álltak el, mivel a földbirtokos Orczy nem üzletszerűen, hanem csak kedvtelésből vadászott.⁵⁸

A fent leírtakon felül a községi képviselő-testület a legkülönbözőbb ügyekben járt el. Segélyt osztott a rászorulóknak, felügyelte a temetőket, a jégvermet, engedélyezte fa kivágását vagy kőkereszt felállítását, a Hejő védőgátjait, a tűzoltószertárt stb.

Hejőbába Községi
Tör. Képviselő-testületéhez.

Alulírott, azon kérelemmel fordulok a Tör. Képviselő-testülethez, hogy a vadászati jogot Hejőbába község határában, a közt. Képz. 10 évre árverés mellőzésével, s kivétel nélkül nekem átengedni. ^{illetve bérbeadni} Utógyanlatom évi 160 pengő. Töredék a vármegyei szabályrendeletek idevágó rendelkezéseit, nyújtsanak az árverési feltételekkel, s azokkal mindenben tartani fogom magam.

Ez mint Hejőbába lakos, a vadászati jog üzletszerűen, hanem kedvtelésből kívánom használni, így földj. nem előtt kívánom tartani a vadállomány kímélését s lehetőleg gyarapítását, miáltal a község is nagyobb hasznot, és emellett az árverés utógyanlatom elnyújtását, mert lehet nyírnak hogy mások többet is meggyarapítsanak, de inkább a vadászati jog üzletszerűen, hanem kedvtelésből kívánom használni, s azokkal mindenben tartani fogom magam.

Hejőbába, 1927. júl. 20.

Tisztelettel
Dr. Orczy László

**Dr. Orczy László levele a képviselő-testülethez
1927-ből a vadászati jog bérbeadása ügyében**

(B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 818. 254/1928.)

56. Uo. 3612/1921., 3769, 3789, 4307/1921., 961/1922., 3353/1922., 3765/1927.

57. Uo. IV. B. 818. 4744/1922., 1041/1925., 3661. és 4017/1907.

58. Uo. 254/1928.

Bába ismert bírái és jegyzői 1848-tól 1950-ig

Bírák	Körjegyzők
1850 Szabó János	1850 Nagy Ábrahám
1857 Szemán István	1864 Berzéky Ábrahám
1864 Szemán István	1875 Teper(?) Pál
1875–1883 Kóródi József	1928 Bodnár György h. j.
1886 Szemán Pál	1928–1929 Tóth Dezső
1906–1913 Kiss Mihály	1930–1950 Dobár Kálmán
1928 Szarka János	
1929 Marada Károly	
1934 Szarka János	
1945–1950 Marada Bertalan	

Az egyik legismertebb körjegyző Dobár Kálmán volt. 1930-ban került a nemesbikki körjegyzői székbe. Hivatása mellett 48 hold földet is bérelt, melyen őstermelést és haszonállat-tenyésztést folytatott. Neje Nagy Mária, gyermekei Kálmán és Dénes voltak. Tagja volt a Levente- és a Polgári Lövész Egyletnek.⁵⁹

1950-ig a falu közigazgatásában az ismert politikai eseményeknek köszönhetően 1918/19-ben és 1944/45-ben történt jelentősebb változás. Ezekről korábban már szoltunk.⁶⁰

A helyi önkormányzat tagjainak szabad választását a politikai hatalom 1948 után erősen befolyásolta. A helyi eljáróság egyre kisebb jogkörrel, 1950-ig intézhette Hejőbába ügyes-bajos dolgait.

A magyar országgyűlés 1949. augusztus 18-án fogadta el a Magyar Népköztársaság alkotmányát, ami lényegében az 1936-os szovjet alkotmány „másolata” volt. Az alaptörvény értelmében a régi önkormányzati formák megszűntek. Az 1950 októberében lezajlott választások után az új községi vezetés, a formálisan választott Végrehajtó Bizottsággal – amit a járás vezetése hagyott jóvá –, élén a tanácselnökkel és tanácstitkárral, teljesen elvesztette önállóságát. A falut több kerületre osztották, minden kerületből 1 fő lett a tagja a helyi tanácsnak. Ahogy az elnevezés is utal rá, végrehajtója és kiszolgálója lett a pártállamnak. A tanácselnök funkciója mellett igen fontos feladata volt a tanácsitkárnak, akit szakigazgatási szerv vezetőjeként is tituláltak. A tanácsitkárnak kellett felügyelni a törvényességre, neki kellett irányítania a szakmai munkát.

59. Csíkvári, 1939. -90.-

60. Lásd A település és környéke a XIX–XX. században c. fejezetnél.

A Hejőbábai községi Tanácsülés jegyzőkönyve.	
<u>J E G Y Z Ő K Ö N Y V</u>	
Készült Hejőbába község tanácsának 1960 június 12 én 14 órakor tartott üléséről.	
A tanácsülés helye :	
Jelen vannak: Toth József, Snajder János, Farkas Jánosné, Csaga Béláné, Emődi Gyula, B. Nagy János, Laczai Jánosné, Marada Sándor, Balogh János, Nagy István, Dudás Kálmánné, Varga Dániel, Horváth Lajos, Péli András, Szendrei Pál, tanácsstagok.	
Távol maradtak: Kocsztor Józsefné, Bartha István, ~~Nagy István~~ , Szarka János, Bodnár József, Kazai Ferenc, Kiss József, Frozsi Mihály, Szerencsa József, Földvári László, Birinyi Gyula, Muzsel József Szarka András, tanácsstagok.	
Napirend előtt a	
A vb. elnök a jelenléti iv napján megállapítja, hogy a tanács tagok között 15 tanácsstag, vagyis a tanácsstagoknak több mint fele jelen van, s így a tanács határozatképes. Ezután az ülést megnyitja.	
A tanács az elhangzott javaslatok alapján Snajder János tanács tagot a tanácsülés elnökévé, illetve Csaga Béláné, Farkas János az elnökségbe választja. Emődi Gyula és B. Nagy János tanácsstagokat pedig a jegyzőkönyv hitelesítésére kijelöli.	
A vb. elnök jelentést tesz a tanács lejárt határidejű határozatainak végrehajtásáról.	
Hozzászólás nem volt.	
1. 1960. sz. Tanács határozat. A tanács az elnöki beszámolót a lejárt határidejű határozatok mikénti végrehajtásáról elfogadja.	
A végrehajtóbizottság elnöke előterjeszt a végrehajtóbizottság napirendi javaslatát. A tanács a végrehajtó bizottság javaslatára az alábbi napirendet fogadta el.	
<u>N A P I R E N D</u>	előadó
Elnöki beszámoló a növényápolási munkák folyamatos ellenőrzéséről	vb. elnök
Iskolai tanulmányok általános ismertetése	isk. igazgató
Téregpolitikai munka értékelése	vb. titkár.
1. napirendi-pont tárgyalása: Az elnöki beszámoló foglalkozik a csatolt előadmány szerint a soron lévő mezőgazdasági feladatokról. Hozzászólás: Nagy Lajos a Termelőszövetkezeten belül a porozást a burgonya bogár ellen elvégezték, csak a géppel egy kicsit feltélesen poroztak és a táblák szélei porozatlan maradt és élnek a lárvák. 2. Nagy János: a termelőszövetkezet vezetősége vegye fel a kapcsolatot a Géppállomással mert úgy értesült, hogy az aratáshoz csép-	

Tanácsülés jegyzőkönyve 1960-ból

(B.-A.-Z. M. Lt. XXII. 812. 1. a.)

gela, Csörsz Kálmánné, Bartus Károly, Mészáros Irma, Pap János, D. Tóth József, id. Kovács Dániel, Varga Dániel, Szedahelyi János, ifj. Dajka Sándor és Gere Pál László.⁶¹ Az első Végrehajtó Bizottság tagja volt: Nagy István elnök, Börcsök Júlia VB. titkár, Emődi Gyula, Kerekes Ferencné, Kazai Bertalan, Kiss Józsefné és Bene Illés VB. elnökhelyettes.⁶² 1970. június 1-vel Hejőpapi, Nemesbikk és Hejőbába öszevonásával közös községi tanácsa lett a három településnek, Hejőbába székhellyel.⁶³

A község tanácselnöke volt: Nagy István 1950–1966, Kántor László 1966–1970, Bodnár Sándor 1970–1978, Veress László 1978–1986 és Juhász Barnabás 1987–1990.

61. B.-A.-Z. M. Lt. XXIII. 812. 1. a. Első tanács jkv.

62. Uo. 1950. nov. 4-ei jkv.

63. Högye-Seresné-Tóth, 1983. 167.

Önálló tanácsa 1950-től 1970-ig volt a községnek. Az első helyi tanács 1950 őszén alakult meg. Tagjai voltak: Nagy István elnök, Börcsök Júlia VB titkár, Emődi Gyula, Horvát Lajos, Adorjányi Piroska, Arkó Jánosné, Márton József, Dezső Margit, Benőcs András, Marada József, özv. Horvát Andrásné, Jászai Gyula, B. Kis János, Vértes Lajosné, Kerekes Ferencné, K. Kovács Dániel, Kopcsik Lajos, Kardos Károly, özv Lipusz Istvánné, Borsodi Bertalan, Leske Mihály, Bene Illés. Póttagok: Szarka József, Emődi An-

A község VB titkárai voltak: Börcsök Julianna 1950–1953, Papp Károly 1954–1959, Dudás Kálmánné 1960–1963, Fróna Gyula 1963–1965 és Asztalos Ferenc 1966–1990.

Az 1990-es első szabad önkormányzati választás óta a község életét a szabadon választott képviselő-testület irányítja.

1990–1994 között képviselők voltak: Czaga Sándor, Farkasné Tóth Ildikó, Farkas Ödön (1991-ben lemondott),

Kalóczkai Sándor (1991-ben elhunyt, helyébe Muszel Katalin lépett), Kóródi Sándor, Kovács István, Krajcsik Imre, Monoki László, Dr. Orosz

A tanácsháza 1970-ben

(A fotó Mezei Zoltán tulajdona)

A község képviselő-testülete 2002-ben

János, Schuller Béláné és Tóth Béla. A választópolgárok akaratából 1998-ban ugyanazok a személyek lettek a képviselők, mint 1994-ben.⁶⁴

A község polgármestere a rendszerváltástól napjainkig Juhász Barnabás.

Hejőbába jegyzője 1990–2000 között Asztalos Ferenc volt, 2000-től Nagy István tölti be a tisztséget.

64. HBH. közlése.

A falu önállóságának jelképe lett az újonnan készült és 2001-ben felavatott községi címer. Ennek leírása a következő: álló, háromszögletű ezüst katonai pajzs, melynek alsó harmada zöld színű vágással díszített. Az ezüst mezőben két vörös lángoló szív lebeg, melyek középső részükön kissé takarják egymást. A pajzson vörös és zöld ékkövekkel díszített arany ekevas korona nyugszik. A korona felett ezüst szalag lebeg „A SZERETET EGYESÍT BENNÜNKET” felirattal. A pajzs alatt ezüst szalag lebeg „HEJŐBÁBA” felirattal.